

2014•2015
FACULTEIT RECHTEN
master in de rechten

Masterproef

De Chinees-Belgische pandalening: de toelaatbaarheid onder het internationale recht en de verhouding tussen dit recht en het internationale handelsrecht van de WTO.

Promotor :
Prof. dr. Geert VAN CALSTER

Sanne Potargent

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten

De transnationale Universiteit Limburg is een uniek samenwerkingsverband van twee universiteiten in twee landen: de Universiteit Hasselt en Maastricht University.

Universiteit Hasselt | Campus Hasselt | Martelarenlaan 42 | BE-3500 Hasselt
Universiteit Hasselt | Campus Diepenbeek | Agoralaan Gebouw D | BE-3590 Diepenbeek

Maastricht University

2014•2015
FACULTEIT RECHTEN
master in de rechten

Masterproef

De Chinees-Belgische pandalening: de toelaatbaarheid onder het internationale recht en de verhouding tussen dit recht en het internationale handelsrecht van de WTO.

Promotor :
Prof. dr. Geert VAN CALSTER

Sanne Potargent

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten

SAMENVATTING

In dit onderzoek wordt de Chinees-Belgische pandalening bestudeerd. Hierop is het CITES-verdrag van toepassing. Na een concrete toetsing van de verdragsrechtelijke vereisten is het duidelijk dat de pandalening toegestaan is. Maar deze vereisten beperken de vrije handel. Aangezien het vrije handelsbeleid het fundament van de WTO is, dringt zich onvermijdelijk de vraag op hoe het CITES-verdrag zich verhoudt met de internationale handelsregels van de WTO.

Allereerst werd duidelijk dat er in de praktijk geen sprake is van een conflict tussen CITES en WTO; beide hebben een gelijkwaardige, unieke status. Theoretisch gezien is er wel mogelijkheid tot conflict. Dit conflict van normen dient men naar mijn mening op te lossen door middel van de *lex specialis*-regel, vermits CITES specifiek de handel in bedreigde soorten reguleert. Hierdoor dient CITES voorrang te genieten.

Ondanks dat CITES volgens de *lex specialis*-regel voorkeur dient te verkrijgen op GATT/WTO, is het zo dat wanneer er sprake zou zijn van een conflict, dit beoordeeld zal worden door het conflictresolutiemechanisme van de WTO. Dit is zo omdat CITES geen bindend conflictresolutiemechanisme kent en partijen bij een conflict dus zelf tot een akkoord dienen te komen; hetgeen erg moeilijk is in dergelijke situatie. Het WTO conflictresolutiemechanisme interpreteert de toepasselijke internationale handelsregels in het licht van de zorgen van de internationale gemeenschap, waaronder milieurechtelijke zorgen en zodus CITES.

Na de toelichting van de theoretische mogelijkheid tot conflict, wordt er onderzocht als de op de pandalening toepasselijke CITES-maatregelen daadwerkelijk in conflict komen met de handelsregels van de WTO. De "niet-schadelijk"-vereiste, de regelgeving-vereiste, de voorwaarden aan het transport en de zorg van de panda's, de vereiste inzake het niet primaire commerciële doel en de striktere nationale maatregel maken een beperking van de vrije handel uit. Rechtvaardiging van deze handelsbeperkende CITES-maatregelen blijkt echter mogelijk, dit voornamelijk aan de hand van artikel XX GATT.

De mogelijkheid tot rechtvaardiging hangt uiteindelijk af van het panel dat over de maatregel dient te beslissen. Doch, in het licht van de aanvaarde gelijkwaardige status van CITES en GATT, de interpretatiewijze van het conflictresolutiemechanisme van de WTO dat rekening houdt met ander internationaal recht en de aanvaarding van pandaleningen door de internationale gemeenschap, kan ik besluiten dat een daadwerkelijk conflict tussen de CITES-maatregelen van toepassing op de pandalening en het internationale handelsrecht van de WTO erg onwaarschijnlijk is.

INHOUD

SAMENVATTING	i
INHOUD	iii
LIJST VAN AFKORTINGEN	vii
INLEIDING	1
HOOFDSTUK 1 PANDADIPLOMATIE	3
1 Pandadiplomatie	3
1.1 Begrip	3
1.2 Evolutie	3
2 Redenen Belgische pandalening	4
2.1 Handel	5
2.2 Belgische Warmbloed Paarden	5
2.3 Toename toerisme	6
2.4 Relatie België – China en publieke aandacht	6
3 Besluit	6
HOOFDSTUK 2 CITES	9
Inleiding	9
1 Wat is CITES?	9
1.1 Doel	9
1.2 Oorsprong	10
2 Toepassing CITES	10
2.1 Partij	10
2.2 Handel in een specimen	10
3 Werking	11
3.1 Bijlagensysteem	11
3.2 Opname en wijziging	11
3.3 Werking bijlagensysteem	12
3.3.1 Bijlage I	12
3.3.2 Bijlage II	13
3.3.3 Bijlage III	13
3.3.4 Uitzonderingen	13
3.4 Quota	13
4 Naleving	14

HOOFDSTUK 3 CITES IN DE EU	17
Inleiding	17
1 Verordening nr. 338/79	17
1.1 Doel	17
1.2 Toepassing	18
1.3 Bijlagensysteem	18
1.4 Uitzonderingen	19
2 Verordening nr. 865/2006	19
HOOFDSTUK 4 TOEPASSING CITES OP CHINEES-BELGISCHE PANDALENING	21
1 CITES in België	21
2 Toetsing pandalening aan CITES	22
2.1 Uitvoer	22
2.2 Invoer	23
3 Kennisgeving 932: Leningen van Reuzenpanda's	25
3.1 Kennisgeving	25
3.2 Inhoud van de kennisgeving	26
4 Uitzonderingen	27
5 Besluit	29
HOOFDSTUK 5 CITES EN WTO	31
Inleiding	31
1 Internationaal milieurecht	31
2 Internationaal handelsrecht: WTO	33
3 CITES en WTO: algemeen	34
3.1 Handel in CITES	34
3.2 Samenwerking	34
4 Verhouding	36
4.1 Verhouding CITES en GATT	37
4.1.1 Hetzelfde onderwerp	37
4.1.2 Verdieping	37
4.1.3 Besluit	39
4.2 WTO Conflictresolutiemechanisme	39
4.2.1 Organisatie	39
4.2.2 Handelswijze	39
5 Besluit	42

Hoofdstuk 6 Toepassing GATT op CITES	45
Inleiding	45
1 Werkwijze	45
2 Toepassing	46
2.1 De vereiste van een vergunning	46
2.1.1 Niet schadelijk voor het voortbestaan van de soort	46
2.1.2 Niet in strijd met de regelgeving van de staat van export	53
2.1.3 Voorwaarden aan het transport en de zorg	55
2.1.3.1 Transport	55
2.1.3.2 Zorg	59
2.1.4 Niet primair voor commerciële doeleinden	61
2.2 Striktere nationale maatregelen	61
3 Besluit	62
CONCLUSIE	63
BIBLIOGRAFIE	65

LIJST VAN AFKORTINGEN

AB: *Appellate Body*

CITES: Conventie over de Internationale handel in Bedreigde Soorten

CITES-soorten: de soorten die beschermd worden door CITES, door een opname in een der Bijlagen.

Conflictresolutiemechanisme: het conflictresolutiemechanisme van de WTO

CTE: het Handel en Milieucomité van de WTO

CvdP: de Conferentie van de Partijen

DSU: *Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes*

EU: de Europese Unie (ook unie)

GATT: de Algemene Overeenkomst betreffende Tarieven en Handel

IUCN: *International Union for Conservation of Nature*

MA: Management Autoriteit

Panda: Reuzenpanda

Panel: WTO-panel

TBT: de Overeenkomst inzake Technische Handelsbelemmeringen

Verordening nr. 338/79: de verordening nr. 338/79 van de Raad van 9 december 1996 inzake de bescherming van in het wild levende dier- en plantensoorten door controle op het desbetreffende handelsverkeer

Verordening nr. 865/2006: de verordening nr. 865/2006 van de Commissie van 4 mei 2006 houdende uitvoeringsbepalingen van Verordening (EG) nr. 338/97 van de Raad inzake de bescherming van in het wild levende dier- en plantensoorten door controle op het desbetreffende handelsverkeer

Unie: de Europese Unie (ook EU)

WA: Wetenschappelijke Autoriteit

WTO: de Wereldhandelsorganisatie

WV: het Weens Verdragenverdrag

DE CHINEES-BELGISCHE PANDALENING: DE TOELAATBAARHEID ONDER HET INTERNATIONALE RECHT EN DE VERHOUDING TUSSEN DIT RECHT EN HET INTERNATIONALE HANDELSRECHT VAN DE WTO

INLEIDING

Wat was het een nieuws toen bekend werd gemaakt dat twee reuzenpanda's (hierna panda) naar Pairi Daiza, een Belgische dierentuin, zouden komen.¹ De details van deze gebeurtenis waren en zijn echter niet bekend: hoe kan het dat een bedreigde diersoort zoals de panda toch wordt verhandeld?

In deze masterscriptie wordt daarom de Chinees-Belgische pandalening onderzocht. Dit opmerkelijke en recente gebeuren leent zich perfect voor een onderzoek aangezien diverse elementen van het internationale recht aan bod komen.

De onderzoeksvraag is "Hoe verhoudt de regulering inzake de Chinees-Belgische pandalening, zijnde het CITES-verdrag, zich met de internationale handelsregels van de WTO?". Deze onderzoeksvraag dringt zich onvermijdelijk op aangezien de relevante regelgeving met betrekking tot de pandalening handelsbeperkingen omvat; iets wat indruist tegen de principiële vrije handel van de WTO.

In dit onderzoek komen meerdere onderzoeksmethoden aan bod. De interpretatiemethode speelt een grote rol. Daarin zijn de grammaticale interpretatie en tekstanalyse, de logische, maar ook de teleologische interpretatie van belang. Een andere, erg belangrijke onderzoeksmethode is het toetsen van CITES aan het internationale handelsrecht. Ook gebeurt er een vergelijking tussen CITES en de relevante communautaire regelgeving.

Het onderzoek zal als volgt verlopen: ten eerste wordt er ingegaan op pandadiplomatie. De pandalening is namelijk een uiting hiervan. Daarom wordt toegelicht wat pandadiplomatie is, om daarna de concrete redenen voor de Chinees-Belgische pandalening toe te lichten. Deze redenen worden verduidelijkt, al blijft dit een persoonlijke inschatting. Zekerheid inzake de concrete inhoud van de pandaovereenkomst verkrijgen heeft zich immers erg moeilijk doen blijken. Na contact met de minister van Buitenlandse Zaken en Europese Zaken, de heer Didier Reynders, en de bevoegde Belgische CITES-instanties, bleek dat enkel de betrokken dierentuin, Pairi Daiza, over de mogelijkheid beschikt om hierover meer informatie te verschaffen. Na het meerdere malen vruchteloos ondernemen tot

---

¹ DEREDACTIE.BE, *Panda's voor België*, <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/binnenland/2.32110> (consultatie 9 mei 2015); A. VAN ERP, *Pandagekte in Pairi Daiza: 'Dat panda's ons vertederen is genetisch bepaald'*, 24 februari 2014, <http://www.knack.be/nieuws/belgie/pandagekte-in-pairi-daiza-dat-panda-s-ons-vertederen-is-genetisch-bepaald/article-normal-130529.html> (consultatie 9 mei 2015).

verkrijgen van informatie, besloot ik daarom om de Chinees-Belgische pandalening algemeen te bestuderen.

Vervolgens spitst deze masterscriptie toe op de relevante regelgeving inzake de pandalening. Vermits er sprake is van internationale handel in een bedreigde diersoort wordt de Conventie over de Internationale handel in Bedreigde Soorten (hierna CITES) toegelicht. Hierna wordt er bestudeerd als de pandalening toegelaten is onder dit verdrag. Hiertoe wordt ook de werking van CITES in België toegelicht, aangezien België de ontvangstaat is. Ook de Unie-omzetting van dit verdrag wordt besproken aangezien België een lidstaat van de Europese Unie (hierna EU/unie) is.

Omdat CITES handelsreguleringen omvat, rijst de vraag hoe deze regelgeving zich verhoudt met de algemene internationale handelsregels gevormd door de Algemene Overeenkomst betreffende tarieven en handel (hierna GATT) en de andere handelsakkoorden van de Wereldhandelsorganisatie (hierna WTO). Op de relatie tussen beide wordt uitgebreid ingegaan aangezien dit een belangrijk vraagstuk uitmaakt. Staten dienen te weten welke regelgeving zij moeten volgen en wat het waarschijnlijke gevolg is indien er een daadwerkelijk conflict tussen de betrokken normen ontstaat. Daarom wordt de conformiteit van de CITES-maatregelen, die van toepassing zijn bij de pandalening, met het GATT en, wanneer relevant, de Overeenkomst inzake Technische Handelsbelemmeringen (hierna TBT) besproken. Wanneer er sprake is van een maatregel die niet overeenstemt met de handelsregels, worden de mogelijke rechtvaardigingsmogelijkheden aangehaald.

De masterscriptie wordt afgesloten met een conclusie. Hierin worden de belangrijkste bevindingen herhaald en wordt er een antwoord gegeven op de onderzoeksvraag.

HOOFDSTUK 1 PANDADIPLOMATIE

1 Pandadiplomatie

1.1 Begrip

Pandadiplomatie is een vorm van diplomatie ontwikkeld door China, waarbij een of meerdere panda's geschonken worden aan een andere staat. Het feit dat pandadiplomatie een typische Chinese wijze van diplomatie voeren is, is te danken aan het feit dat de panda in het wild enkel terug te vinden is op Chinees grondgebied. Het geven van panda's als diplomatieke gift is een actueel gebeuren, hiervan is de pandalening aan België in 2013 een voorbeeld. Dat het beschrijven van pandadiplomatie als het schenken van panda's bovendien genuanceerd moet worden, wordt hierna verduidelijkt.

1.2 Evolutie

Pandadiplomatie heeft zich ontwikkeld in drie fases. In de eerste fase was er sprake van een overdracht van panda's, puur als onvoorwaardelijke gift.²

In de tweede fase, te situeren in de '80, begon China haar panda's voor een korte termijn uit te lenen wegens commerciële doeleinden, zijnde een vergoeding voor de pandalening en het toenemend toerisme door het opgewekte interesse. Voor de ontvangststaat van de panda's speelden de opbrengsten wegens een toenemend bezoekersaantal in de dierentuinen en de verkoop van panda-merchandise mee.³ Er ontstonden twee visies in deze fase. De eerste visie heeft kritiek op de handelswijze van China en meende dat dit haaks stond op het in stand houden van de pandasoort. Zo stelde het WWF dat de korte termijn-leningen voor tentoonstellingsdoeleinden een gevaar betekenen voor het voortbestaan van de panda vermits de betrokken dieren onttrokken worden aan fokprogramma's. En vermits de betrokken dierentuinen enorme bedragen verdienen door bijkomende toegangsbedragen en verkoop van panda-merchandise is er sprake van een commerciële transactie, hetgeen verboden is door CITES.⁴ Het IUCN⁵ stelde dat de Chinese overheid moet werken aan instandhouding van de pandasoort, dit door ervoor te zorgen dat panda's die in gevangenschap worden gehouden bijdragen aan het voortbestaan van de soort.⁶

De tweede visie stelt dat net korte termijn-leningen van panda's, die tentoonstellingen

---

² F. LAI en B. OLESEN, *A Visual Celebration of Giant Panda's*, Singapore, Editions Didier Millet, 2013, 15.

³ FISH AND WILDLIFE SERVICE, *Policy on Giant Panda Permits*, Federal Register, vol. 63, nr. 166, 1988, 45844.

⁴ World Wildlife Fund v. Hodel, Civil Action no. 88-1276, D.D.C. 17 juni 1988.

⁵ Zijnde de Internationale Unie voor de Instandhouding van de Natuur/*International Union for Conservation of Nature*; IUCN, <http://www.iucn.org> (consultatie 9 mei 2015).

⁶ G.B. SCHALLER, *The last panda*, V.S.A., Chicago, The University of Chicago Press, 1993, 275-276.

mogelijk maakten, zorgden voor een bewustzijn inzake de noodzakelijkheid van de instandhouding van de panda. Bovendien stelde men dat er op deze manier ook geld ingezameld werd ten dienste van de instandhouding van de soort.⁷

In de huidige fase is het essentieel dat panda's voor een langere termijn worden uitgeleend zodat ze in een fokprogramma ten dienste van het voortbestaan van de soort geplaatst kunnen worden. Zo is er een CITES-kennisgeving (*infra* hoofdstuk 4), maar ook het WWF heeft haar standpunt verduidelijkt. Het blijft tegen korte termijn-leningen, maar erkent dat lange termijn-leningen kunnen bijdragen aan de instandhouding van de soort door middel van voortplanting in gevangenschap en een geldbron kunnen zijn voor de instandhouding van in het wild levende panda's. Opdat het WWF dergelijke lening goedkeurt moet het primaire doel van de lening een fokprogramma zijn en mogen enkel in gevangenschap geboren panda's gebruikt worden voor pandaleningen. Ook moeten alle leningen in overeenstemming zijn met het CITES-verdrag.⁸

Het moge duidelijk zijn dat er niet langer sprake is van kortstondige pandaleningen met louter commerciële doeleinden. Let wel, wanneer China een panda uitleent zal er wel een bepaald bedrag voldaan moeten worden door de ontvangende staat. Dit bedrag is niet het resultaat van een commerciële transactie, maar wordt gebruikt ter bescherming van de soort.⁹

2 Redenen Belgische pandalening

LIDDLE stelt dat machtige landen steeds twee panda's ter beschikking gesteld krijgen van China omdat zij een oogje dichtknippen met betrekking tot de massale mensenrechtenschendingen in China en het gebrek aan democratie. Hij stelt dat andere landen waarmee China niet zoveel rekening dient te houden, omdat deze niet zo machtig zijn, slechts één panda te leen krijgen en dit voor een kortere termijn in vergelijking met de grote landen.¹⁰

Dit geeft aanleiding tot nadenken met betrekking tot de Chinees-Belgische pandalening; immers, waarom zou België dergelijk machtige staat uitmaken? België heeft de twee panda's namelijk te leen voor een duur van niet minder dan 15 jaar.¹¹ Hiernavolgend

---

⁷ T. P. CHOW, *Saving the Giant Panda*, 18 september 1988, LA Times, http://articles.latimes.com/1988-09-18/travel/tr-3012_1_two-pandas-wolong-wildlife-preserve-giant-pandas (consultatie 10 mei 2015); F. LAI en B. OLESEN, *A Visual Celebration of Giant Panda's*, Singapore, Editions Didier Millet, 2013, 15; Y. XING, *China's panda diplomacy: the power of being cute*, Masterthesis Kunst Universiteit Zuid-Californië, 2010, 28.

⁸ TRAFFIC INDIA, "WWF Position statement on loans of Giant Pandas", *Traffic Bulletin* 1993, 83.

⁹ F. LAI en B. OLESEN, *A Visual Celebration of Giant Panda's*, Singapore, Editions Didier Millet, 2013, 15-16.

¹⁰ R. LIDDLE, "Let's look this pair of gift pandas in the mouth", *The Spectator* 2011, via ProQuest.

¹¹ S. DEMEULEMEESTER, *Panda's blijven 15 jaar in Pairi Daiza: een unicum*, <http://www.knack.be/nieuws/planet-earth/panda-s-blijven-15-jaar-in-pairi-daiza-eeen-unicum/article-normal-130167.html> (consultatie 9 mei 2015); F. HARTIG, *The Latest Round of China's Panda diplomacy: Winning Hearts in Belgium*, 5 maart 2014, <http://uscpublicdiplomacy.org/blog/latest-round-china's-panda-diplomacy-winning-hearts-belgium> (consultatie 7 mei 2015).

worden mogelijke redenen aangehaald, meestal gebaseerd op de speculaties van HARTIG.¹² HARTIG stelt zelf dat dit slechts speculaties zijn en er hieromtrent geen zekerheid te vinden is.¹³ Volgend uit mijn onderzoek kan ik besluiten dat de vaagheid omtrent de oorzaken van de pandalening waarschijnlijk deel uitmaakt van diplomatie *an sich*.

2.1 Handel

China is de meest belangrijke handelspartner van België in Azië.¹⁴ Binnen de EU was België in 2013 de zesde grootste exporteur naar China.¹⁵ Bovendien is België ook de zesde grootste handelspartner van China binnen de EU.¹⁶

Al deze gegevens duiden erop dat de Belgisch-Chinese handel niet onbelangrijk is. Beide landen hebben er daarom vanzelfsprekend belang bij om goede diplomatische relaties te onderhouden met elkaar.

Door de zeldzame panda's in België te laten verblijven verleent China een gunst aan België, wat een positieve invloed kan hebben bij toekomstige onderhandelingen inzake handel. Voor België maakt de pandalening, ondanks de grote kosten die er verbonden zijn aan het houden van panda's¹⁷, naar mijn mening echter geen vergiftigd geschenk uit. Het kan immers grote baten verwerven vermits panda's vele bezoekers lokken naar een dierentuin en de omgeving ervan.

2.2 Belgische Warmbloed Paarden

Kort voor de pandalening werd aangekondigd, werd een handelsprotocol voor de export van paarden naar China afgesloten tussen China en België. Het betreft voornamelijk de Belgische Warmbloed Paarden, wereldwijd gewild als topsportpaarden. Concreet werd er afgesproken dat paarden rechtstreeks vanuit België in China kunnen ingevoerd worden.¹⁸

Beide landen hebben hier baat bij: België omdat dit de export van de Belgische paarden heel wat gemakkelijker maakt, wat betekent dat er een toename zal volgen van de export. China baat erbij omdat het makkelijker de gewilde dieren kan importeren.

---

¹² F. HARTIG, *The Latest Round of China's Panda diplomacy: Winning Hearts in Belgium*, 5 maart 2014, <http://uscpublicdiplomacy.org/blog/latest-round-china's-panda-diplomacy-winning-hearts-belgium> (consultatie 7 mei 2015).

¹³ Verduidelijking hieromtrent heb ik van F. Hartig verkregen door middel van contact via e-mail.

¹⁴ AMBASSADE ET CONSULATS DE BELGIQUE EN CHINE, *Belgian-Chinese Trade*, http://countries.diplomatie.belgium.be/fr/chine/economic_information/belgian-chinese_trade/ (consultatie 9 mei 2015).

¹⁵ D. GIJSBRECHTS, *Handelsbetrekkingen van België met China*, Brussel, Fabienne L'Hoost, 2015, 2.

¹⁶ AMBASSADE ET CONSULATS DE BELGIQUE EN CHINE, *Belgian-Chinese Trade*, http://countries.diplomatie.belgium.be/fr/chine/economic_information/belgian-chinese_trade/ (consultatie 9 mei 2015).

¹⁷ K. C. BUCKINGHAM, J. N. W. DAVID en P. JEPSON, "Diplomats and Refugees: Panda Diplomacy, Soft "Cuddly" Power, and the New Trajectory in Panda Conservation", *Environmental Practice* 2013, (1) 4.

¹⁸ X. LIN, *China to import horses directly from Belgium*, 10 september 2013, http://www.china.org.cn/sports/2013-09/10/content_29979703.htm (consultatie 9 mei 2015).

2.3 Toename toerisme

In België zullen de panda's zorgen voor een toename in de bezoekersaantallen van *Pairi Daiza*. Hierdoor zullen de inkomsten van de dierentuin stijgen, maar ook anderen zullen hier baat bij hebben. Zo verblijven bezoekers vaak in omliggende hotels of zullen zij in de omgeving een restaurant bezoeken. Voor China is dit niet direct een reden om de panda's aan België uit te lenen, maar indirect natuurlijk wel. Daarbij zal het diplomatieke spel haar uiting kunnen vinden in de toekomst: voor wat, hoort wat.

Echter, het is ook zo dat er toeristische gevolgen voor China kunnen ontstaan. De Chinese bekendheid die ontstaat door de pandagekte zal waarschijnlijk zorgen voor een toename in het toerisme naar China, aangezien meer Belgen op een positieve wijze aandacht krijgen voor het land.

2.4 Relatie België – China en publieke aandacht

Door de pandalening zullen België en China normaal hechter gaan samenwerken vermits het hun relatie dient te versterken en inderdaad, dit blijkt. Zo is er in maart 2014 een Chinees-Belgische verklaring over hun partnerschap meegedeeld.¹⁹

Deze verklaring stelt dat beide landen zich verheugen over het feit dat het gemeenschappelijk onderzoeksprogramma met betrekking tot de bescherming van de reuzenpanda's de vriendschappelijke betrekkingen illustreert die beide volkeren binden. Bovendien blijkt uit de verklaring ook de wil van beide landen om in de toekomst hun relaties te blijven onderhouden en zelfs te versterken in meerdere domeinen. Zo wilt men de toegang tot de Chinese markt verder promoten voor de Belgische landbouw- en voedselproducten. Een ander voorbeeld is de wens tot de opening van een nieuwe Chinees cultureel centrum in Brussel.

De verklaring toont aldus aan dat beide landen hun relatie willen onderhouden en dat China bekendheid bij het Belgische publiek wil vergaren.

3 Besluit

Er is sprake van pandadiplomatie aangezien China als enigste staat over de macht beschikt om panda's uit te lenen. De Chinese overheid beslist aan welk land het eventueel een of meerdere panda's zou willen uitlenen, thans conform de regulering die de panda wenst te beschermen (*infra* hoofdstukken 2, 3 en 4).

---

¹⁹ FOD BUITENLANDSE ZAKEN, BUITENLANDSE HANDEL EN ONTWIKKELINGSSAMENWERKING, *Gemeenschappelijke verklaring tussen het Koninkrijk België en de Volksrepubliek China over de verdieping van hun globaal partnerschap voor vriendschap en samenwerking*, 31 maart 2014, http://diplomatie.belgium.be/nl/Newsroom/Nieuws/Perscommuniqués/buitenlandse_zaken/2014/03/ni_310314_china.jsp?referer=tcM:314-245470-64 (consultatie 9 mei 2015).

De aantrekkingskracht van de panda zorgt ervoor dat China een krachtig instrument heeft om zichzelf een vriendelijk imago aan te meten bij een buitenlandse bevolking én om haar buitenlandse relaties te onderhouden.

HOOFDSTUK 2 CITES

Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het CITES-verdrag besproken. Dit dient te gebeuren aangezien CITES de handel in bedreigde soorten, waaronder de panda, reguleert.

1 Wat is CITES?

CITES is een internationaal verdrag tussen verschillende staten. De afkorting CITES staat voor *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*. Het verdrag streeft ernaar te verzekeren dat de internationale handel in bedreigde soorten hun voortbestaan niet bedreigt.²⁰

1.1 Doel

De jaarlijkse internationale handel in wildsoorten wordt geschat biljoenen euro's waard te zijn.²¹ Deze handel omvat levende dieren en planten, maar ook producten afkomstig van daarvan. Deze handel zorgt voor een vermindering van de aantallen van soorten, vaak ertoe leidend dat uitsterving een reëel risico is.²²

Het CITES-verdrag promoot het duurzaam gebruik en vermijden van overexploitatie van bepaalde soorten door middel van het reguleren van de internationale handel erin. Via het minder aantrekkelijk maken van de handel, worden (economische) prikkels tot misbruik verminderd en zullen de beschermde soorten minder gevangen of gedood worden.²³

---

²⁰ Overweging 4, preambule Conventie over de Internationale handel in Bedreigde Soorten van Washington van 3 maart 1973, <http://www.cites.org/eng/disc/text.php> (hierna CITES); BELGISCHE FEDERALE OVERHEIDSDIENSTEN, *Internationale Verdragen*, 2012, http://www.belgium.be/nl/leefmilieu/biodiversiteit_en_natuur/bedreigde_diersoorten/internationaal/ (consultatie 10 mei 2015).

²¹ J. BEURIER en A. KISS, *Droit international de l'environnement*, Parijs, Pedone, 2010, 335 (hierna J. BEURIER en A. KISS, *Droit*); N. SCHRIJVER en F. WEISS (eds.), *International Law and Sustainable Development, Principles and Practice*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, 501 (hierna N. SCHRIJVER en F. WEISS, *Sustainable Development*).

²² S. LYSTER, *International Wildlife Law: an Analysis of International Treaties Concerned with the Conservation of Wildlife*, V.K., Grotius Publications Limited, 1985, 240 (hierna S. LYSTER, *International Wildlife Law*); B. PADGETT, "The African Elephant, Africa, and CITES: The Next Step", *IJGLS* 1995, (529) 529 (hierna B. PADGETT, *the Next Step*); M. YEATER en J. VASQUEZ, "Demystifying the relationship between CITES and the WTO" *RECIEL* 2001, (271) 271 (hierna M. YEATER en J. VASQUEZ, *relationship CITES and the WTO*).

²³ Overweging 2, preambule CITES; J. BEURIER en A. KISS, *Droit*, *supra*, noot 21, 335; D. BODANKSKY, J. BRUNNÉE en E. HEY (eds.), *The Oxford Handbook of International Environmental Law*, V.S.A., Oxford University Press, 2008, 372 – 373 (hierna D. BODANKSKY, J. BRUNNÉE en E. HEY, *Handbook*); D. FAVRE, "Elephants, Ivory and International Law", *RECIEL* 2001, (277) 278 (hierna D. FAVRE, *Elephants*); F.L. MORRISON en R. WOLFRUM (eds.), *International, Regional and National Environmental Law*, Den Haag, Kluwer Law International, 2000, 45 – 46 en 350 (hierna F.L. MORRISON en R. WOLFRUM, *Law*); B. PADGETT, *the Next Step*, *supra*, noot 22, (529) 529.

Tegenwoordig worden ongeveer 5600 diersoorten en 30 000 plantensoorten door CITES beschermd.²⁴ Onder deze beschermde soorten bevindt zich de panda.²⁵

1.2 Oorsprong

Aangezien er tegenwoordig een algemene kennis is inzake de bedreigde status van vele soorten, kan het vanzelfsprekend lijken dat er dergelijk verdrag als CITES is. In de jaren '60 was dit echter een redelijk nieuw idee. Deel uitmakend van het internationale milieurecht kwam CITES ter sprake in de jaren '60 en '70.²⁶ Aangezien de handel in wilde soorten de landsgrenzen overschrijdt, vroeg het reguleren ervan een internationale samenwerking. Hieruit kwam CITES voort.²⁷ De verdragstekst werd goedgekeurd door 80 staten op 3 maart 1973. Op 1 juli 1975 trad het CITES-verdrag in werking.²⁸

2 Toepassing CITES

2.1 Partij

Momenteel zijn er 180 staten Partij; waaronder België en China. De CITES-bepalingen zijn zodus van toepassing op beide staten. Geen der staten heeft een toepasselijk voorbehoud gemaakt.²⁹ Dit is relevant aangezien China de uitvoer van de panda's toelaat en België de invoer.

2.2 Handel in een specimen

Artikel I, (c) CITES bepaalt wat handel is. Het is de invoer, uitvoer, wederuitvoer of invoering vanuit de zee. Handel omvat elke situatie waarin een specimen een grens overschrijdt en is aldus niet beperkt tot situaties waarin er in soorten wordt verhandeld voor winst; ook niet-commerciële grensoverschrijdingen vallen onder het begrip. Het doel van de grensoverschrijdende beweging speelt dus geen rol.³⁰ Dit betekent dat de panda's bij de pandalening, ook al vond deze plaats voor instandhoudingsdoeleinden, toch verhandeld worden.

---

²⁴ CITES, *How CITES works*, <http://www.cites.org/eng/disc/how.php> (consultatie 10 mei 2015).

²⁵ Checklist CITES, *Giant Panda*, http://checklist.cites.org/#/en/search/output_layout=alphabetical&level_of_listing=0&show_synonyms=1&show_author=1&show_english=1&show_spanish=1&show_french=1&scientific_name=giant+panda&page=1&per_page=20 (consultatie 10 mei 2015); Species+, *Giant Panda*, http://www.speciesplus.net/#/taxon_concepts/3057/legal (consultatie 10 mei 2015).

²⁶ D. BODANSKY, J. BRUNNÉE en E. HEY, *Handbook*, *supra*, noot 23, 3.

²⁷ Overweging 4, preambule CITES.

²⁸ J. BEURIER en A. KISS, *Droit*, *supra*, noot 21, 335 - 336; S. LYSTER, *International Wildlife Law*, *supra*, noot 22, 239 - 240.

²⁹ CITES, *List of Contracting Parties*, <http://www.cites.org/eng/disc/parties/chronolo.php> (consultatie 10 mei 2015); CITES, *Reservations entered by Parties*, <http://www.cites.org/eng/app/reserve.php> (consultatie 10 mei 2015).

³⁰ D. FAVRE, *Elephants*, *supra*, noot 23, (277) 278; B. PADGETT, *the Next Step*, noot 22, (529) 530 - 531.

Vervolgens is het belangrijk om te kijken naar wat een specimen is, aangezien er in een specimen gehandeld dient te worden. Dit is bepaald in artikel I, (b) CITES: een specimen is elk dier of plant, levend of dood.³¹ De panda's betrokken in de pandalening zijn levende dieren en maken specimen uit. De *CITES Checklist* en de *Species+ database* bevestigen daarenboven dat panda's opgenomen zijn in Bijlage I.³²

3 Werking

3.1 Bijlagensysteem

De soorten die beschermd worden door CITES (hierna CITES-soorten) worden opgesomd in Bijlage I, II of III, volgens de graad van bescherming die ze nodig hebben, afhankelijk van de mate waarin zij bedreigd worden door de internationale handel.³³ Zij omvatten hele groepen³⁴, maar soms wordt enkel een ondersoort of geografisch aparte populatie van een soort beschermd door opname in een Bijlage.³⁵

Naast de specificaties die artikel II CITES maakt voor de soorten per Bijlage is er ook een resolutie die criteria bepaalt ter opname van soorten in een Bijlage.³⁶

3.2 Opname en wijziging

De Conferentie van de Partijen (hierna CvdP) is het besluitvormingsorgaan van CITES en omvat alle CITES-partijen.³⁷ De meest belangrijke taak van de CvdP is het stemmen over de beschermingsgraad van bepaalde soorten.³⁸

Op elke bijeenkomst van de CvdP leggen partijen voorstellen voor om soorten op te nemen in de Bijlagen of deze opname te wijzigen. Aangezien de opname van een soort in Bijlage I het gevolg heeft dat de commerciële handel in dergelijke soorten zal verboden worden, wordt er aandachtig gekeken naar dergelijke voorstellen. De eerder vermelde resolutie helpt bij het overwegen van de voorstellen en stelt hiertoe biologische en handelscriteria

---

³¹ Artikel I, b, (i) CITES; D. FAVRE, *Elephants*, *supra*, noot 23, (277) 278; S. LYSTER, *International Wildlife Law*, *supra*, noot 22, 242 – 243; B. PADGETT, *the Next Step*, *supra*, noot 22, (529) 530 – 531.

³² Checklist of CITES Species, *Giant Panda*, http://checklist.cites.org/#/en/search/output_layout=alphabetical&level_of_listing=0&show_synonyms=1&show_author=1&show_english=1&show_spanish=1&show_french=1&scientific_name=giant+panda&page=1&per_page=20 (consultatie 10 mei 2015); Species+, *Giant Panda*, http://www.speciesplus.net/#/taxon_concepts/3057/legal (consultatie 10 mei 2015).

³³ Artikel II CITES; J. BEURIER en A. KISS, *Droit*, *supra*, noot 21, 336; S. LYSTER, *International Wildlife Law*, noot 22, 240.

³⁴ Bijvoorbeeld de primaten.

³⁵ CITES, *How CITES works*, <http://www.cites.org/eng/disc/how.php> (consultatie 10 mei 2015); J. BEURIER en A. KISS, *Droit*, *supra*, noot 21, 338; F.L. MORRISON en R. WOLFRUM, *Law*, noot 23, 351.

³⁶ Resolutie Conf. 9.24, Criteria for Amendment of Appendices I and II, CvdP (1994), <http://www.cites.org/eng/res/09/09-24R16.php>; zie onderdeel 3.2 Opname en wijziging.

³⁷ Artikel XVII CITES.

³⁸ D. FAVRE, *Elephants*, noot 23, (277) 279; S. LYSTER, *International Wildlife Law*, *supra*, noot 22, 273 – 275.

betreffende opname vast.³⁹

De panda is opgenomen in Bijlage III door China vanaf 6 december 1983. Enkele maanden later, namelijk vanaf 14 maart 1984, werd besloten om de panda op te nemen in Bijlage I en op de bijhorende wijze te beschermen.⁴⁰

3.3 Werking bijlagensysteem

Een specimen van een CITES-soort mag enkel worden geïmporteerd of geëxporteerd indien het juiste document verworven is. Let wel, er is variatie mogelijk in de vereisten afhankelijk van land tot land, vermits strengere nationale bepalingen mogelijk zijn.⁴¹

3.3.1 Bijlage I

De soorten die onmiddellijk bedreigd zijn met uitsterven, waaronder de panda, worden opgelijst in Bijlage I. De handel in specimen van deze soorten is enkel toegestaan in uitzonderlijke omstandigheden. Hiertoe is steeds een export- en importvergunning vereist.⁴² In dit onderdeel wordt de algemene werking van Bijlage I toegelicht, in hoofdstuk 4 vindt men de concrete toepassing op de pandalening.

Artikel III CITES betreft de regulering van de handel in Bijlage I-soorten.⁴³ In essentie stipuleert dit artikel dat voor de handel steeds een vergunning vereist is.

Een importvergunning zal verleend worden als het specimen niet overwegend gebruikt zal worden voor commerciële doeleinden en de Wetenschappelijke Autoriteit (hierna WA) ervan overtuigd is dat de voorgestelde ontvanger op gepaste wijze uitgerust is om het te huisvesten en ervoor te zorgen. Een andere voorwaarde die zicht opdringt is dat de handel geen schadelijke gevolgen voor het voortbestaan van de soort mag hebben.⁴⁴

Wat betreft de export dient de Management Autoriteit (hierna MA) een uitvoervergunning te verlenen. Deze zal enkel worden verleend als het specimen verkregen is in overeenstemming met de nationale wetten, de handel niet schadelijk is voor het voortbestaan van de soort, er reeds een importvergunning verleend is en het specimen

³⁹ Resolutie Conf. 9.24, Criteria for Amendment of Appendices I and II, CvdP (1994), <http://www.cites.org/eng/res/09/09-24R16.php>.

⁴⁰ Checklist CITES, *Giant Panda*, http://checklist.cites.org/#/en/search/output_layout=alphabetical&level_of_listing=0&show_synonym_s=1&show_author=1&show_english=1&show_spanish=1&show_french=1&scientific_name=giant+panda&page=1&per_page=20 (consultatie 10 mei 2015); Species+, *Giant Panda*, http://www.speciesplus.net/#/taxon_concepts/3057/legal (consultatie 10 mei 2015).

⁴¹ Zie deel 4 Naleving.

⁴² CITES, *How CITES works*, <http://www.cites.org/eng/disc/how.php> (consultatie 10 mei 2015); F.L. MORRISON en R. WOLFRUM, *Law*, *supra*, noot 23, 350 - 351; B. PADGETT, *the Next Step*, *supra*, noot 22, (529) 533; N. SCHRIJVER en F. WEISS, *Sustainable Development*, noot 21, 501.

⁴³ J. BEURIER en A. KISS, *Droit*, *supra*, noot 21, 336.

⁴⁴ Artikel III, 3 CITES; J. BEURIER en A. KISS, *Droit*, *supra*, noot 21, 336; D. FAVRE, *Elephants*, *supra*, noot 23, (277) 279 - 280; S. LYSTER, *International Wildlife Law*, *supra*, noot 22, 248; CITES, *How CITES works*, <http://www.cites.org/eng/disc/how.php> (consultatie 10 mei 2015).

getransporteerd wordt op een manier die het risico op schade, ziekte of schadelijke behandeling beperkt.⁴⁵

3.3.2 Bijlage II

In artikel IV CITES vinden we de regulering terug betreffende de handel in specimen van Bijlage II-soorten. Het voornaamste verschil met Bijlage I is dat er geen importvergunning vereist is, tenzij dit wordt vereist door nationale wetgeving.⁴⁶ Dit betekent dat de soorten die opgenomen zijn in Bijlage II alsnog het voorwerp kunnen uitmaken van commerciële operaties, aangezien er voor het verlenen van een exportvergunning niet als voorwaarde wordt gesteld dat er geen primair commercieel doel is.⁴⁷

Bijlage II omvat de soorten die niet onmiddellijk met uitsterven bedreigd zijn, maar waarvan de handel wel gecontroleerd moet worden om te vermijden dat een gebruik van deze soorten, onverenigbaar met hun overleving, plaatsvindt. Er bestaan immers aanwijzingen dat een ongecontroleerde handel hiertoe zou kunnen leiden.⁴⁸

3.3.3 Bijlage III

Artikel V CITES regelt Bijlage III, de Bijlage die de soorten omvat die minstens één staat wil beschermen. Deze staat heeft aan andere CITES-partijen bijstand gevraagd in het controleren van de handel in deze soort.⁴⁹

3.3.4 Uitzonderingen

Artikel VII CITES voorziet uitzonderingen op de algemene regulering van de handel in CITES-soorten.⁵⁰ In hoofdstuk 4 worden de uitzonderingen die relevant zijn met betrekking tot de pandalening toegelicht.

3.4 Quota

In CITES is er geen bepaling die de instelling van quota om de handel in CITES-soorten te beperken vereist. Desondanks zijn exportquota toch een instrument geworden om de

---

⁴⁵ Artikel III, 2 CITES; J. BEURIER en A. KISS, *Droit, supra*, noot 21, 336; D. FAVRE, *Elephants, supra*, noot 23, (277) 279 – 280; S. LYSTER, *International Wildlife Law, supra*, noot 22, 247 – 248; CITES, *How CITES works*, <http://www.cites.org/eng/disc/how.php> (consultatie 10 mei 2015).

⁴⁶ Artikel IV, 4 CITES; S. LYSTER, *International Wildlife Law, supra*, noot 22, 249 – 251.

⁴⁷ J. BEURIER en A. KISS, *Droit, supra*, noot 21, 337 – 338; D. FAVRE, *Elephants, supra*, noot 23, (277) 279; S. LYSTER, *International Wildlife Law, supra*, noot 22, 250; F.L. MORRISON en R. WOLFRUM, *Law, supra*, noot 23, 352; CITES, *How CITES works*, <http://www.cites.org/eng/disc/how.php> (consultatie 10 mei 2015).

⁴⁸ Article II, 2 CITES; N. SCHRIJVER en F. WEISS, *Sustainable Development, supra*, noot 21, 501 – 502.

⁴⁹ Artikel V CITES; J. BEURIER en A. KISS, *Droit, supra*, noot 21, 338; S. LYSTER, *International Wildlife Law, supra*, noot 22, 255; F.L. MORRISON en R. WOLFRUM, *Law, supra*, noot 23, 350 – 351 en 353; B. PADGETT, *the Next Step, supra*, noot 22, (529) 534 – 535); CITES, *How CITES works*, <http://www.cites.org/eng/disc/how.php> (consultatie 10 mei 2015).

⁵⁰ Artikel VII CITES.

internationale handel in wilde soorten te reguleren. In 2007 heeft de CvdP dan ook een resolutie aangenomen aangaande exportquota.⁵¹

Voordat een Partij een uitvoervergunning verleent betreffende Bijlage I of II-soorten dient de WA van die staat ervan overtuigd te zijn dat de uitvoer geen schadelijke invloed zal hebben op het voortbestaan van de soort.⁵² Het instellen van exportquota kan daaraan tegemoet komen door een maximum aantal specimen van een soort vast te stellen die uitgevoerd kunnen worden in een bepaalde periode zonder een schadelijk effect te hebben op het voortbestaan van de soort.⁵³ Met betrekking tot panda's zijn er geen quota ingesteld.

4 Naleving

Artikel VIII, § 1 CITES is de basis voor het eisen van een geschikte nationale wetgeving ter implementatie van het verdrag.⁵⁴ Daarbij zijn striktere nationale maatregelen toegelaten. Daarom is het noodzakelijk om de nationale wetgeving te controleren aangezien deze strenger kan zijn dan het CITES-verdrag.⁵⁵

Om de naleving van de verdragsrechtelijke verplichtingen te verzekeren is er geen internationaal CITES-handhavingsorgaan opgesteld. Het verdrag veronderstelt dat de partijen ervoor zorgen dat de handhaving op een nationaal niveau gebeurt.⁵⁶

---

⁵¹ Resolutie Conf. 14.7, Management of nationally established export quotas, CvdP (2010), <http://www.cites.org/eng/res/14/14-07R15.php>; J. HUTTON en B. DICKSON (eds.), *Endangered Species Threatened Convention: The Past, Present and Future of CITES, the Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*, Londen, Earthscan, 2000, 36; M. WILDER, abstract van "Quota Systems in International Wildlife and Fisheries Regimes", *JED* 1995 via <http://jed.sagepub.com/content/4/2/55.short> (consultatie 9 mei 2015); M. XIANLIN, M. JIANZHANG, C. HUAPENG, C. HONG, G. ERHU en W. ZANQIANG, "Wildlife Export Quota and Its Administrative System" *JFR* 1998, (95) 95; CITES, The CITES export quotas, <http://www.cites.org/eng/resources/quotas/index.php> (consultatie 10 mei 2015).

⁵² Artikel III, 2, a en artikel IV, 2, a CITES.

⁵³ G. VAN CALSTER, *Does the World Trade Organisation Need a Title on the Environment? Lessons learnt from the European Community*, Doctoraatsthesis Rechten K.U.Leuven, IMER, Collegium Falconis, K.U.Leuven, 1999, 59 (hierna G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*); CITES, The CITES export quotas, <http://www.cites.org/eng/resources/quotas/index.php> (consultatie 10 mei 2015).

⁵⁴ Resolutie Conf. 8.4, National laws for implementation of the Convention, CvdP (1992), <http://www.cites.org/eng/res/08/08-04R15.php>; S. LYSTER, *International Wildlife Law*, *supra*, noot 22, 264.

⁵⁵ Artikel XIV, 1 CITES; Kennisgeving aan de Partijen nr. 1999/57 Stricter domestic measures, CITES Secretariaat (30 juli 1999), 1999, <http://www.cites.org/sites/default/files/eng/notif/1999/057.shtml>; B. PADGETT, *the Next Step*, *supra*, noot 22, (529) 532; J. BEURIER en A. KISS, *Droit*, *supra*, noot 21, 485; IUCN/SSC, *Crocodiles, their ecology, management, and conservation*, Zwitserland, IUCN, 1989, 98 – 99 (hierna IUCN/SSC, *Crocodiles*); S. LYSTER, *International Wildlife Law*, *supra*, noot 22, 11 en 275; S. NASH (ed.), "The Importance of Legislation to CITES", *CITES World, Official Newsletter of the Parties* 2005, 1 en 14 (hierna S. NASH, *Importance*); CITES, *How CITES works*, <http://www.cites.org/eng/disc/how.php> (consultatie 10 mei 2015).

⁵⁶ J. BEURIER en A. KISS, *Droit*, *supra*, noot 21, 337; D. FAVRE, *Elephants*, *supra*, noot 23, (277) 279; R. REEVE, *Policing Trade in Endangered Species, The CITES Treaty and Compliance*, Londen, The Royal Institute of International Affairs/Earthscan, 2002, 52-54.

Bovendien moet elke partij een of meerdere MA aanwijzen die belast worden met het beheren van het vergunningensysteem en een of meerdere WA om deze te adviseren betreffende de gevolgen van handel op de soorten.⁵⁷

Volgens YEATER en VASQUEZ bewijst de ervaring dat wanneer er sprake is van een niet-naleving van het verdrag, dit vaak te maken heeft met politieke wil. Echter, de vrees voor een aanbeveling die de handel opschorst of de wens tot terugtrekking van dergelijke aanbeveling en de daarbij horende druk van de binnenlandse handelsgemeenschap, zorgt vaak voor een grote politieke aandacht inzake de naleving van CITES. Daardoor wordt er snel actie ondernomen om een adequate wetgeving te bepalen en de handel te controleren.⁵⁸

---

⁵⁷ Artikel IX CITES; J. BEURIER en A. KISS, *Droit, supra*, noot 21, 337; D. FAVRE, *Elephants, supra*, noot 23, (277) 279; S. LYSTER, *International Wildlife Law, supra*, noot 22, 271 – 273; CITES, *How CITES works*, <http://www.cites.org/eng/disc/how.php> (consultatie 10 mei 2015).

⁵⁸ Een voorbeeld hiervan is kennisgeving nr. 1999/65. Deze kennisgeving informeerde de Partijen dat zij elke import en export of wederuitvoer van CITES-soorten naar Guyana zouden moeten weigeren. Guyana bezorgde het CITES-Secretariaat vervolgens echter een kopie van de nationale regelingen die CITES implementeerden. Vervolgens werd de aanbeveling tot het opschorsen van de handel teruggetrokken via kennisgeving nr. 1999/78; S. BINIAZ, "Remarks about the cites compliance Regime" in Beyerlin, Stoll en Wolfrum (eds.), *Ensuring Compliance with Multilateral Environmental Agreements, A dialogue between Practitioners and Academia*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2006, (89) 89- 96; R. REEVE "The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES)" in G. Ulfstein, *Making Treaties Work, Human rights, Environment and Arms Control*, V.K., Cambridge University Press, 2007,(134) 148-152 (hierna R. REEVE, CITES); M. YEATER en J. VASQUEZ, *relationship CITES and the WTO, supra*, noot 22, (271) 274 – 275.

HOOFDSTUK 3 CITES IN DE EU

Inleiding

In de EU implementeren verordeningen CITES. Deze zijn rechtstreeks bindend in alle lidstaten en vormen een integraal deel van de nationale wetgeving van de lidstaten. Er zijn echter bepalingen die wel enige nationale wetgeving vereisen. Zo vereist verordening nr. 338/97 dat de lidstaat sancties instelt voor bepaalde fraudemisdrijven, zoals het vervalsen van een vergunning. De lidstaten dragen de verantwoordelijkheid voor het afgeven van de vereiste vergunningen en de handhaving hieromtrent.⁵⁹

China is een derde staat ten opzichte van de EU. Dit betekent dat China enkel de bepalingen van het CITES-verdrag zelf dient na te leven.

De relevante regelgeving is Verordening nr. 338/79 van de Raad van 9 december 1996 inzake de bescherming van in het wild levende dier- en plantensoorten door controle op het desbetreffende handelsverkeer (hierna verordening nr. 338/79)⁶⁰ en Verordening nr. 865/2006 van de Commissie van 4 mei 2006 houdende uitvoeringsbepalingen van Verordening (EG) nr. 338/97 van de Raad inzake de bescherming van in het wild levende dier- en plantensoorten door controle op het desbetreffende handelsverkeer (hierna verordening nr. 865/2006).⁶¹ Deze verordeningen worden nu beknopt toegelicht.

1 Verordening nr. 338/79

1.1 Doel

Verordening nr. 338/79 is de basisverordening inzake de bescherming van bedreigde soorten door middel van een controle op de internationale handel erin.⁶²

Er is op communautair vlak gehandeld aangezien de EU de regelgeving van haar lidstaten vaak coördineert of zelfs harmoniseert en het CITES-verdrag geen internationaal orgaan ter handhaving heeft gecreëerd, maar er een veronderstelling is dat de handhaving op nationaal niveau gebeurt. Het doel van deze verordening is dan ook een effectieve bescherming van de CITES-soorten verzekeren door middel van een uniforme toepassing

---

⁵⁹ IUCN/SSC, *Crocodiles*, *supra*, noot 55, 98 – 99; S. NASH, *Importance*, *supra*, noot 55, 15; G. VAN HOORICK, *Internationaal en Europees Natuurbehoudsrecht*, Antwerpen, Intersentia Rechtswetenschappen, 1997, 29 – 30 (hierna G. VAN HOORICK, *Natuurbehoudsrecht*).

⁶⁰ Verord. Raad nr. 338/97, 9 december 1996 inzake de bescherming van in het wild levende dier- en plantensoorten door controle op het desbetreffende handelsverkeer, Pb.L. 3 maart 1997, 61, 1 (hierna Verord. Raad nr. 338/97).

⁶¹ Verord. Comm. nr. 865/2006, 4 mei 2006 houdende uitvoeringsbepalingen van Verordening (EG) nr. 338/97 van de Raad inzake de bescherming van in het wild levende dier- en plantensoorten door controle op het desbetreffende handelsverkeer, Pb.L. 19 juni 2006, 166, 1 (hierna Verord. Comm nr. 865/2006)

⁶² Verord. Raad nr. 338/97; G. VAN HOORICK, *Natuurbehoudsrecht*, *supra*, noot 59, 251.

van CITES door alle lidstaten.⁶³

1.2 Toepassing

Artikel 2 verordening nr. 338/79 omvat de definities van de begrippen die worden gebruikt. Zo definieert artikel 2, u "handel". Artikel 2, t definieert dan weer het begrip "specimen".⁶⁴ De pandalening valt in het toepassingsgebied van deze verordening (*supra* hoofdstuk 2, 2.2).

1.3 Bijlagensysteem

De verordening werkt, net als het CITES-verdrag, met een bijlagensysteem. De bijlagen bieden ook hier een verschillende bescherming, afhankelijk van de bedreiging van de soorten. Wat opvalt in vergelijking met het verdrag, is dat er in de EU sprake is van vier Bijlagen.⁶⁵

Verordening nr. 1320/2014 vervangt de bijlage, die de Bijlagen omvat, bij verordening nr. 338/97.⁶⁶ Het is dus belangrijk dat men, wanneer men wilt weten in welke Bijlage een soort is opgenomen, de bijlage bij deze verordening raadpleegt.⁶⁷

Bijlage A

Bijlage A bevat de soorten die onmiddellijk met uitsterven bedreigd zijn, zijnde degene die in Bijlage I CITES zijn opgenomen en waarvoor de staten geen voorbehoud hebben gemaakt.⁶⁸ De panda is dan ook opgenomen in deze Bijlage A.

In artikel 4 verordening nr. 338/79 vinden we terug dat een invoervergunning vereist is om specimen in te voeren in de Gemeenschap.⁶⁹ De voorwaarden voor het verlenen van de invoervergunning zijn bepaald in artikel 4, 1, a-f. Wat opvalt in vergelijking met CITES, is dat artikel 4, 1, a, i stelt dat de invoer niet schadelijk mag zijn voor het voortbestaan van de soort, maar ook dat dit niet schadelijk mag zijn voor het verspreidingsgebied van de betrokken populatie van die soort. Dit lijkt op het eerste zicht relevant te zijn inzake de handel in panda's, aangezien het verspreidingsgebied van panda's erg klein is en het risico op een nadelig effect op dit verspreidingsgebied reëel lijkt. Maar vermits enkel panda's in gevangenschap betrokken mogen zijn in een pandalening is het onwaarschijnlijk dat een

---

⁶³ Artikel 1 Verord. Raad nr. 338/97; IUCN/SSC, *Crocodiles*, *supra*, noot 55, 98 – 99; G. VAN HOORICK, *Natuurbehoudsrecht*, *supra*, noot 59, 123; D. FAVRE, *Elephants*, *supra*, noot 23, (277) 279.

⁶⁴ Artikel 2, u en t Verord. Raad nr. 338/97.

⁶⁵ V. P. NANDA, *International Environmental Law & Policy*, V.S.A., Transnational Publishers, 1995, 200.

⁶⁶ Artikel 1 Verord. Comm. nr. 1320/2014, 1 december 2014 tot wijziging van Verordening (EG) nr. 338/97 van de Raad inzake de bescherming van in het wild levende dier- en plantensoorten door controle op het desbetreffende handelsverkeer, Pb.L. 17 december 2014, 361, 1.

⁶⁷ In de bijlage zijn de Bijlagen opgenomen.

⁶⁸ Artikel 3, 1 Verord. Raad nr. 338/97.

⁶⁹ Artikel 4, 1 Verord. Raad nr. 338/97.

pandalening een nadelig effect zal hebben op het verspreidingsgebied van de soort.⁷⁰

Een ander verschil met betrekking tot het verlenen van de invoervergunning is dat artikel 4, 1, e stelt dat het verlenen van de vergunning afhankelijk is van andere argumenten van de WA in verband met de instandhouding. Deze voorwaarde voor het verlenen van de vergunning vinden we niet terug in het verdrag; alwaar artikel III, 3, a en b CITES duidelijk maakt dat de WA enkel adviseert met betrekking tot de instandhouding van de soort en de gepaste huisvesting en zorg voor de specimen.

Artikel 5 verordening nr. 338/79 handelt inzake de uitvoer van Bijlage A-soorten, iets wat slechts toegestaan is wanneer een uitvoervergunning is verleend.⁷¹ De uitvoervergunning wordt enkel verleend indien voldaan is aan de voorwaarden bepaald in artikel 5, 2, a –d. Ook hier valt op dat er niet enkel met het voortbestaan van de soort rekening wordt gehouden, maar ook met het verspreidingsgebied van de soort.⁷² En ook hier kunnen andere argumenten in verband met de instandhouding een reden zijn tot weigering van de uitvoervergunning.⁷³

Het valt dus op dat de communautaire regelgeving op bepaalde vlakken strikter is dan het verdrag.⁷⁴

Bijlage B, C en D

De overige Bijlagen en hun werking worden uitvoerig geregeld door artikelen 3, 4 en 5 verordening nr. 338/79.⁷⁵ Deze zijn niet relevant met betrekking tot de pandalening.

1.4 Uitzonderingen

De uitzonderingen vinden we terug in artikel 7 verordening nr. 338/79.⁷⁶ Deze uitzonderingen komen overeen met degene bepaald in het CITES-verdrag.

2 Verordening nr. 865/2006

Verordening nr. 865/2006⁷⁷ stelt bepalingen vast om verordening nr. 338/97 toe te passen en om te garanderen dat het CITES-verdrag volledig wordt nageleefd.

---

⁷⁰ *Infra* hoofdstuk 3: Kennisgeving aan de Partijen nr. 932.

⁷¹ Artikel 5, 1 Verord. Raad nr. 338/97.

⁷² Artikel 5, 2, a Verord. Raad nr. 338/97.

⁷³ Artikel 5, 2, d Verord. Raad nr. 338/97.

⁷⁴ M. BOWMAN, P. DAVIES en C. REDGWELL, *Lyster's International Wildlife Law*, V.K., Cambridge University Press, 2010, 533 (hierna M. BOWMAN, P. DAVIES en C. REDGWELL, *Lyster's*); IUCN/SSC, *Crocodiles*, *supra*, noot 55, 98 – 99; S. NASH, *Importance*, *supra*, noot 55, 14 - 15; H. SCHOUKENS, "Het soortenbesluit van 15 mei 2009: waait er een nieuwe wind door het natuurbehoudsrecht?" *TMR* 2010, (556) 564; G. VAN HOORICK, *Natuurbehoudsrecht*, *supra*, noot 59, 123 en 251.

⁷⁵ Artikel 3, 3 en 4, 2, a-c en 5, 4, 1 en 2 Verord. Raad nr. 338/97; G. VAN HOORICK, *Natuurbehoudsrecht*, *supra*, noot 59, 251.

⁷⁶ Artikel 7 Verord. Raad nr. 338/97.

Om te garanderen dat verordening nr. 338/97 op een uniforme wijze wordt uitgevoerd werd het immers noodzakelijk geacht om criteria en modellen vast te stellen voor de behandeling van aanvragen voor vergunningen en voor de afgifte, de geldigheid en het gebruik ervan.⁷⁸

---

⁷⁷ Verord. Comm nr. 865/2006.

⁷⁸ Preambule, Overweging 1 en 2 Verord. Comm nr. 865/2006.

HOOFDSTUK 4 TOEPASSING CITES OP CHINEES-BELGISCHE PANDALENING

Panda's worden beschermd als Bijlage I en A-soort. Vermits de Europeesrechtelijke bescherming *in casu* niet afwijkt van deze geboden door CITES, wordt in dit hoofdstuk enkel de toelaatbaarheid van de Chinees-Belgische pandalening onder CITES besproken.

1 CITES in België

Doordat Belgische CITES-instanties betrokken zijn bij de pandalening, worden deze toegelicht. Ook de Chinese CITES-instanties zijn betrokken, maar wegens een taalbarrière is het onmogelijk voor mij om deze te specificeren.

Zoals verduidelijkt wordt het CITES-verdrag in België toegepast door middel van Europese verordeningen. Hiertoe is er een Belgische CITES-wet en een Koninklijk Uitvoeringsbesluit.⁷⁹ De CITES-wet stelt dat het CITES-verdrag volkomen uitwerking zal hebben.⁸⁰

De CITES-wet voorziet onder andere in sancties zoals een gevangenisstraf en bepaalt de hoogte van strafrechtelijke en administratieve boetes.⁸¹ Verder stelt de wet ook de Autoriteiten aan die moeten toezien op de toepassing van CITES in België.⁸²

Zo is in België de MA de cel CITES van de Dienst Multilaterale en Strategische Zaken van het Directoraat-generaal Leefmilieu (hierna CITES-cel) van de Belgische Federale Overheidsdienst Volksgezondheid, veiligheid van de voedselketen en leefmilieu.⁸³ De CITES-cel staat in voor het afleveren van de vereiste CITES-documenten zoals de invoer- of uitvoervergunning.⁸⁴

---

⁷⁹ Wet van 28 juli 1981 houdende goedkeuring van de Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantensoorten, en van de Bijlagen, opgemaakt te Washington op 3 maart 1973, alsmede van de wijziging van de Overeenkomst, aangenomen te Bonn op 22 juni 1979, *BS* 30 december 1983 (hierna CITES-wet); KB van 9 april 2003 inzake de bescherming van in het wild levende dier- en plantensoorten door controle op het desbetreffende handelsverkeer, *BS* 6 juni 2003; H. SCHOUKENS, "Het soortenbesluit van 15 mei 2009: waait er een nieuwe wind door het natuurbehoudsrecht?" *TMR* 2010, (556) 565; FOD VOLKSGEZONDHEID, VEILIGHEID VAN DE VOEDSELKETEN EN LEEFMILIEU, Hoe werkt CITES in België? http://www.health.belgium.be/eportal/AnimalsandPlants/EndangeredSpecies/WhatIsCITES/CITESInBelgium/index.htm#.VQ_oSilPr-Y (consultatie 10 mei 2015).

⁸⁰ Artikel 1 CITES-wet.

⁸¹ Artikelen 5 en 6 CITES-wet; L. LEMMENS, *Handel in bedreigde diersoorten en planten strenger bestraft (art. 25-28 DB dierenwelzijn)*, Wolters Kluwer Belgium, 2013, via Jura.

⁸² Artikel 7 CITES-wet.

⁸³ Artikel IX, 1, a CITES; FOD VOLKSGEZONDHEID, VEILIGHEID VAN DE VOEDSELKETEN EN LEEFMILIEU, Hoe werkt CITES in België?

http://www.health.belgium.be/eportal/AnimalsandPlants/EndangeredSpecies/WhatIsCITES/CITESInBelgium/index.htm#.VQ_oSilPr-Y (consultatie 10 mei 2015).

⁸⁴ FOD VOLKSGEZONDHEID, VEILIGHEID VAN DE VOEDSELKETEN EN LEEFMILIEU, Hoe werkt CITES in België? http://www.health.belgium.be/eportal/AnimalsandPlants/EndangeredSpecies/WhatIsCITES/CITESInBelgium/index.htm#.VQ_oSilPr-Y (consultatie 10 mei 2015).

De WA is het wetenschappelijk CITES-comité. Dit comité is onderverdeeld in vijf secties: zoogdieren, vogels, reptielen en andere gewervelde dieren, ongewervelde dieren en planten.⁸⁵ Elke sectie bestaat uit leden afkomstig uit wetenschappelijke instellingen.⁸⁶ De voornaamste taak van het comité is adviseren als de handel al dan niet een bedreiging vormt voor het voortbestaan van de soort of de omvang van de soort zijn territorium.⁸⁷

2 Toetsing pandalening aan CITES

Doordat de panda een Bijlage I-soort is dient de pandalening in overeenstemming met artikel III CITES te gebeuren: zowel voor de invoer als voor de uitvoer van de betrokken specimen is een vergunning vereist.⁸⁸

2.1 Uitvoer

Voor de export van de panda's is het vereist dat er voorafgaand een uitvoervergunning werd toegekend. Deze wordt enkel toegekend indien er voldaan is aan de vereisten bepaald in artikel III, 2 CITES:

- De uitvoer mag geen schade toebrengen aan het voortbestaan van de soort volgens de WA van de exporterende staat⁸⁹: het is dus vereist dat de Chinese WA heeft besloten dat de uitvoer van de betrokken panda's geen schade toebrengt aan het voortbestaan van de soort. Bij de interpretatie van "geen schadelijke gevolgen voor de overleving van de soort ("niet-schadelijk"-eis) kan men rekening houden met enkele overwegingen. Zo mag de handel in Bijlage I-soorten enkel in uitzonderlijke omstandigheden toegelaten worden. Het doel van de in- of uitvoer moet bijdragen aan de instandhouding van de soort, hetgeen normaliter het geval is. Dit zal nog blijken bij de hiernavolgende bespreking van de relevante kennisgeving (*infra* 3 Kennisgeving 932). Ook wanneer er geen ander middel om het instandhoudingsdoel te bereiken mogelijk is, heeft dit een positieve invloed. Zo dient men bij pandaleningen in acht te nemen dat zij zich in het wild moeilijk voortplanten. Wanneer panda's worden uitgeleend en worden opgenomen in een fokprogramma, kan men dus stellen dat dit bijdraagt aan een positieve beoordeling van de "niet-schadelijk"-

---

⁸⁵ Artikel 1, § 1 Reglement van Inwendige Orde van het Wetenschappelijk Comité van de Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantensoorten, BS 11 maart 2009 (hierna Reglement Wetenschappelijk Comité).

⁸⁶ Artikel 1, § 2 Reglement Wetenschappelijk Comité

⁸⁷ Artikelen 8 en 9 Reglement Wetenschappelijk Comité; FOD VOLKSGEZONDHEID, VEILIGHEID VAN DE VOEDSELKETEN EN LEEFMILIEU, Hoe werkt CITES in België? http://www.health.belgium.be/eportal/AnimalsandPlants/EndangeredSpecies/WhatIsCITES/CITESInBelgium/index.htm#.VQ_oSiIPr-Y (consultatie 10 mei 2015).

⁸⁸ Ook de Europeesrechtelijke en Belgische wetgeving dient nageleefd te worden. In deze masterscriptie is er echter voor gekozen om te focussen op het CITES-verdrag, vermits dit verdrag aan de basis ligt van de andere reguleringen. Bij toepassing van de unierechtelijke regeling zou er geen andere uitkomst zijn.

⁸⁹ Artikel III, 2, a CITES.

eis.⁹⁰ Verder dient de handel geen negatief effect te hebben op de populatie in het wild, hetgeen kan gebeuren door het veroorzaken van de verwijdering van panda's in het wild uit hun habitat, eventueel omdat er een perceptie is ontstaan dat de handel steeds vergund zal worden.⁹¹

- Het specimen is niet verkregen in strijd met de wetten inzake instandhouding van fauna en flora van de staat⁹²: De Chinese MA moet van mening zijn dat de Chinese wetgeving inzake de bescherming van fauna en flora niet geschonden is.

- Het specimen dient te worden getransporteerd op een manier die de kans op verwondingen, gezondheidsschade of wrede behandeling minimaliseert, aldus beoordeeld door de Chinese MA.⁹³

- Er is een importvergunning verleend en de Chinese MA heeft dit aanvaard.⁹⁴ In het geval van de Belgische pandalening is er inderdaad een invoervergunning verleend door de CITES-cel.⁹⁵ Doordat de pandalening heeft plaatsgevonden kan ik aannemen dat de Chinese MA dit heeft aanvaard.

Aangezien de pandalening aan België heeft plaatsgevonden, zonder bekende problemen hieromtrent, dient er vanuit te worden gegaan dat de Chinese MA en WA van mening waren dat de voorwaarden voor het verkrijgen van een uitvoervergunning voltooid waren en zodoende een vergunning is verleend om de twee panda's te exporteren.

2.2 Invoer

De voorwaarden voor de invoer van panda's vinden we terug in artikel III, §3 CITES: een import- en exportvergunning zijn vereist vooraleer een panda ingevoerd mag worden. Voor het verlenen van de invoervergunning bestaan enkele voorwaarden:

- De invoer is niet schadelijk voor het voortbestaan van de soort⁹⁶: deze voorwaarde is reeds besproken bij het onderdeel inzake uitvoer. De aldaar vermelde uitleg geldt hier ook, met de opmerking dat de Belgische CITES-cel de invoervergunning diende te verlenen en aldus over deze voorwaarde heeft geoordeeld. Hierbij mag men niet vergeten dat in België de communautaire regelgeving van toepassing is. Dit betekent dat artikel 4, 1, a, i van

---

⁹⁰ D. BAERT, *Panda's Pairi Daiza "niet tot actie overgegaan"*, 2015, <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/binnenland/1.2251534> (consultatie 9 mei 2015); KOPPEN, *De panda-industrie*, 9 april 2014, <http://www.een.be/programmas/koppen/de-panda-industrie> (consultatie 9 mei 2015); C. SNICK, *Panda's Hao Hao en Xing Hui zijn aangekomen in Pairi Daiza*, 2014, http://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20140221_007 (consultatie 9 mei 2015).

⁹¹ FISH AND WILDLIFE SERVICE, *Policy on Giant Panda Permits*, Federal Register, vol. 63, nr. 166, 1988, 45849; S. LYSTER, *International Wildlife Law, supra*, 22, 251 – 253.

⁹² Artikel III, 2, b CITES.

⁹³ Artikel III, 2, c CITES.

⁹⁴ Artikel III, 2, d CITES.

⁹⁵ E. MALFAIT, Attaché CITES, Leefmilieu, Dienst Multilaterale en Strategische zaken, e-mail 23 maart 2015.

⁹⁶ Artikel III, 3, a CITES.

verordening nr. 338/97 geldt: ook het verspreidingsgebied van de populatie van de panda mag niet beschadigd worden. Maar aangezien panda's uit het wild niet worden verhandeld, vormt dit geen probleem.⁹⁷

- Het specimen zal op de plaats van bestemming gehouden worden in een geschikte installatie.⁹⁸ Dit betekent dat de CITES-cel moet menen dat de voorgestelde ontvanger op een gepaste wijze uitgerust is om het specimen te huisvesten en ervoor te zorgen. Pairs Daiza heeft miljoenen euro's uitgegeven aan een verblijf voor panda's. Zo heeft elke panda een eigen privéverblijf met airconditioning en beslaat het buitenpark van de panda's maar liefst 5300 vierkante meter.⁹⁹

Het Amerikaanse beleid inzake het verlenen van vergunningen bij de handel in panda's verduidelijkt dat de aanvrager van de vergunning voldoende informatie dient te verlenen om aan te tonen dat er sprake is van een gepaste huisvesting en uitrusting om voor de panda's te zorgen. Daarbij mag de aanvrager gebruik maken van richtlijnen inzake het houden van panda's van instandhoudingsprogramma's.¹⁰⁰ Pairs Daiza zal waarschijnlijk ook dergelijke richtlijnen gebruikt hebben om aan te tonen dat zij een gepaste huisvesting aan de panda's kunnen bieden.

- Het specimen mag niet voor hoofdzakelijk commerciële doeleinden gebruikt worden.¹⁰¹ Als aanvrager van de invoervergunning moet Pairs Daiza aantonen dat de reden van invoer geen primaire commerciële overweging betreft.¹⁰² Het verbod op een primair commercieel gebruik was/is echter controversieel. Zo is er een visie dat dergelijk commercieel gebruik van Bijlage I-soorten net nuttig zou zijn aangezien het zou zorgen voor het verwerven van fondsen en dus politieke wil ter bescherming van de soorten. Bovendien zijn sommige staten ook niet tevreden met het feit dat de importerende staat de handel kan blokkeren aangezien zij de importvergunning dient te verlenen, terwijl de exporterende staat meent dat dergelijke handel wel toelaatbaar is.¹⁰³

Betreffende het begrip "commerciële doeleinden" is er uiteindelijk overeenstemming gekomen, hetgeen we terugvinden in een resolutie.¹⁰⁴ Er werden drie principes ontwikkeld

---

⁹⁷ *Infra* 3 Kennisgeving nr. 932.

⁹⁸ Artikel III, 3, b CITES.

⁹⁹ F. HARTIG, *The Latest Round of China's Panda diplomacy: Winning Hearts in Belgium*, 5 maart 2014, <http://uscpublicdiplomacy.org/blog/latest-round-china's-panda-diplomacy-winning-hearts-belgium> (consultatie 7 mei 2015); B. MINGXIN, *China's giant pandas arrive at new home in Belgian zoo*, http://news.xinhuanet.com/english/china/2014-02/23/c_133137334.htm (consultatie 10 mei 2015); C. SNICK, *Panda's Hao Hao en Xing Hui zijn aangekomen in Pairs Daiza*, 2014, http://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20140221_007 (consultatie 9 mei 2015); J. VAN THILLO, *Wat u moet weten over onze panda's*, *De Standaard*, 2014, http://www.standaard.be/cnt/dmf20140221_00991322 (consultatie 9 mei 2015).

¹⁰⁰ FISH AND WILDLIFE SERVICE, *Policy on Giant Panda Permits*, Federal Register, Vol. 63, Nr. 166, 1988, 45842.

¹⁰¹ J. BEURIER en A. KISS, *Droit, supra*, noot 21, 336; CITES, *How CITES works*, <http://www.cites.org/eng/disc/how.php> (consultatie 10 mei 2015).

¹⁰² FISH AND WILDLIFE SERVICE, *Policy on Giant Panda Permits*, Federal Register, Vol. 63, Nr. 166, 1988, 45842.

¹⁰³ D. FAVRE, *Elephants, supra*, noot 23, (277) 280.

¹⁰⁴ Resolutie Conf. 5.10, Definition of 'primarily commercial purposes', CvdP (1985), <http://www.cites.org/eng/res/05/05-10R15.php>.

die gebruikt dienen te worden bij de interpretatie van het begrip. Ten eerste mag de handel in Bijlage I-soorten enkel in uitzonderlijke omstandigheden toegestaan worden. Zoals blijkt uit de kennisgeving die hierna wordt toegelicht, dient een pandalening enkel te worden toegestaan wanneer de betrokken panda's, die in staat zijn om te fokken, in een fokprogramma ingezet zullen worden. Het tweede principe omschrijft "commercieel" als elke activiteit waarvan het doel het verkrijgen van economisch voordeel is en die gericht is op wederverkoop, uitwisseling, dienstverlening of elke andere vorm van economisch gebruik of voordeel. Vermits de pandalening gericht is op de voortplanting en instandhouding van panda's, is er ook volgens dit principe geen sprake van een commerciële activiteit. Ten derde moeten staten het begrip "commercieel" voldoende breed moeten interpreteren. Dit leidt ertoe dat elke transactie die niet volledig niet-commercieel is als commercieel aanzien moet worden.¹⁰⁵ Met betrekking tot de pandalening kan hieromtrent twijfel ontstaan. Er zijn immers extra opbrengsten in het spel. Toch betekent dit niet perse dat er sprake is van een commerciële doelstelling; deze opbrengsten kunnen immers een louter secundair feit zijn, naast het primaire doel van de pandalening, zijnde de instandhouding van de soort. FAVRE meent dat er wel sprake is van een commerciële doelstelling, aangezien er wordt betaald voor het dier en de dierentuin geld zal verdienen aan het tentoonstellen van het dier.¹⁰⁶ FAVRE verliest daarbij echter uit het oog dat dit geld, na aftrek van de kosten, gebruikt dient te worden ten gunste van de soort volgens de toepasselijke kennisgeving.

Veel hangt dus af van de interpretatie van "primair commerciële doeleinden". Uit de recente praktijk blijkt echter dat de conformiteit van pandaleningen met CITES niet worden aangevochten. FAVRE stelt dan ook dat het een gewoonte inzake CITES is om de import van Bijlage I-soorten door dierentuinen niet te verbieden.¹⁰⁷

Zoals vermeld is er in het geval van de Belgische pandalening inderdaad een CITES invoervergunning verleend door de CITES-cel.¹⁰⁸

3 Kennisgeving 932: Leningen van Reuzenpanda's

3.1 Kennisgeving

Betreffende pandaleningen is er een CITES-kennisgeving uitgevaardigd.¹⁰⁹ Aan de hand van deze kennisgeving worden enkele aanbevelingen met betrekking tot pandaleningen verspreid onder de Partijen.

---

¹⁰⁵ S. LYSTER, *International Wildlife Law*, *supra*, noot 22, 248; F.L. MORRISON en R. WOLFRUM, *Law*, *supra*, noot 23, 352.

¹⁰⁶ D. FAVRE, *Elephants*, noot 23, (277) 280.

¹⁰⁷ D. FAVRE, *Elephants*, noot 23, (277) 280.

¹⁰⁸ E. MALFAIT, Attaché CITES, Leefmilieu, Dienst Multilaterale en Strategische zaken, e-mail 23 maart 2015.

¹⁰⁹ Kennisgeving aan de Partijen nr. 932, Loans of Giant Pandas, CITES Secretariaat (4 september 1996), 1996, <http://cites.org/sites/default/files/eng/notif/1996/932.shtml> (hierna Kennisgeving nr. 932).

Deze kennisgeving is er gekomen na de ontstane erkenning van pandaleningen ten gevolge van positieve veranderingen met betrekking tot instandhoudingsinspanningen ten opzichte van panda's.¹¹⁰ Het CITES-Secretariaat dringt er bij de Partijen op aan de aanbevelingen in de kennisgeving te volgen wanneer zij de autorisatie van een pandalening overwegen.¹¹¹ Maar, kennisgevingen zijn niet juridisch afdwingbaar. Omwille van politieke redenen zullen de Partijen de aanbevelingen van de kennisgeving echter toch in aanmerking nemen.

3.2 Inhoud van de kennisgeving

De aanbevelingen zijn de volgende:

- Elke panda die wordt uitgevoerd voor een lening, en zijn nakomelingen, moet eigendom blijven van de Chinese overheid.¹¹²

- De uitvoer van uit het wild genomen dieren zou niet geautoriseerd mogen worden dan in een beperkt aantal gevallen en enkel wanneer de MA van China en het invoerende land, *in casu* de Belgische CITES-cel, tevreden zijn dat de transactie positief zal bijdragen tot de instandhouding van de soort.¹¹³ Dit gaat dus wat verder dan de verdragsrechtelijke voorwaarde die stelt dat de handel geen bedreiging mag uitmaken voor de instandhouding van de soort.

In casu zijn de panda's aan Pairi Daiza uitgeleend om deel te nemen aan een fokprogramma en een wetenschappelijke studie.¹¹⁴ Dit lijkt zeker bij te dragen aan de instandhouding van de soort.

- De autorisatie om de dieren die in staat zijn om te fokken uit te voeren, zou enkel gegeven mogen worden in omstandigheden waar er een waarschijnlijkheid is dat er gefokt zal worden en indien de ontvangende instelling deelneemt aan een pandafokprogramma met andere instellingen.¹¹⁵

---

¹¹⁰ FISH AND WILDLIFE SERVICE, *Policy on Giant Panda Permits*, Federal Register, Vol. 63, Nr. 166, 1988, 45847.

¹¹¹ Overweging 4 Kennisgeving nr. 932.

¹¹² Overweging 3, a Kennisgeving nr. 932.

¹¹³ Overweging 3, b Kennisgeving nr. 932.

¹¹⁴ D. BAERT, *Panda's Pairi Daiza "niet tot actie overgegaan"*, 2015, <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/binnenland/1.2251534> (consultatie 9 mei 2015); KOPPEN, *De panda-industrie*, 9 april 2014, <http://www.een.be/programmas/koppen/de-panda-industrie> (consultatie 9 mei 2015); C. SNICK, *Panda's Hao Hao en Xing Hui zijn aangekomen in Pairi Daiza*, 2014, http://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20140221_007 (consultatie 9 mei 2015).

¹¹⁵ Overweging 3, c Kennisgeving nr. 932.

Aan deze aanbeveling is dus ook gevolg gegeven vermits de panda's die in Pairi Daiza verblijven meedoen aan een fokprogramma.¹¹⁶

- Elke inspanning moet gemaakt worden om te verzekeren dat alle financiële voordelen van de tentoonstelling van de panda's, na aftrek van de opgelopen kosten, worden bestemd voor de instandhouding van de soort in China, waarvan de grote meerderheid wordt gereserveerd voor de instandhouding van de soort in het wild, in het kader van het Chinese Nationale Programma voor de instandhouding van de reuzenpanda en zijn habitat.¹¹⁷

Ik beschik niet over informatie om te bevestigen dat Pairi Daiza al haar financiële voordelen, na aftrek van de kosten, bestemt voor de instandhouding van panda's in China. Het is aannemelijk dat minstens een deel van de opbrengsten daadwerkelijk wordt bestemd voor de instandhouding van de soort in China door Pairi Daiza, al was het maar om kritiek te vermijden.

- Een memorandum van overeenkomst of een gelijkaardig document dient getekend te worden tussen de MA van China, de Chinese instelling die de leen van de panda maakt en de ontvanger van het dier, om de voorwaarden van de lening, waaronder de bepalingen hierboven, te bepalen.¹¹⁸

Dit betekent dat er *in casu* normaliter een overeenkomst tussen de Chinese MA, de Chinese instelling die de panda's uitleent en Pairi Daiza is.

4 Uitzonderingen

Pandaleningen zijn heden ten dage normaliter dus niet gericht op een primaire commerciële doelstelling. Kennisgeving nr. 392 stipuleert uitdrukkelijk dat voortplanting en instandhouding de beweegredenen moeten zijn bij pandaleningen. Indien dit het geval is, en er bovendien voldaan is aan de vereisten van het CITES-verdrag, is de pandalening toegestaan.

Indien er toch sprake was van een primair commercieel doel, mocht de CITES-cel geen importvergunning verlenen en was de pandalening verboden. In dergelijk geval dient er gekeken te worden naar de mogelijkheid voor de aanvrager van de vergunning om zich te beroepen op de uitzonderingen bepaald in CITES.¹¹⁹ In de praktijk gebeurt dit echter niet,

---

¹¹⁶ D. BAERT, *Panda's Pairi Daiza "niet tot actie overgegaan"*, 2015, <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/binnenland/1.2251534> (consultatie 9 mei 2015); KOPPEN, *De panda-industrie*, 9 april 2014, <http://www.een.be/programmas/koppen/de-panda-industrie> (consultatie 9 mei 2015); C. SNICK, *Panda's Hao Hao en Xing Hui zijn aangekomen in Pairi Daiza*, 2014, http://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20140221_007 (consultatie 9 mei 2015).

¹¹⁷ Overweging 3, d Kennisgeving nr. 932.

¹¹⁸ Overweging 3, e Kennisgeving nr. 932.

¹¹⁹ Artikel VII CITES.

aangezien er sprake is van een aanvaarding van het niet-primair commerciële doel van pandaleningen. Desondanks worden de mogelijke uitzonderingen toegelicht.

De uitzonderingen bepaald in artikel VII, §§ 4 en 5 CITES houden verband met dieren die in gevangenschap gefokt¹²⁰ zijn. Deze uitzonderingen betekenen dat een specimen van een Bijlage I-soort die gefokt is in gevangenschap voor commerciële doeleinden geassocieerd zal worden als een Bijlage II soort en in overeenstemming met de regulering van deze bijlage verhandeld mag worden.¹²¹ Op het eerste zicht lijkt dit een gepaste mogelijkheid om de handel in panda's mogelijk te maken. Er zijn immers vele panda's die momenteel in gevangenschap worden gefokt. Het probleem schuilt in de reden tot deze fok. Er is namelijk geen sprake van commerciële doeleinden, integendeel, de panda's worden net in gevangenschap gefokt in een poging om het voortbestaan van de soort veilig te stellen.¹²² Deze uitzondering zou dus niet toegepast kunnen worden.

Een andere potentiële uitzondering betreft de specimen die bedoeld zijn voor wetenschappelijk onderzoek. Een niet-commerciële lening, donatie of ruil tussen wetenschappers of wetenschappelijke instellingen die geregistreerd zijn door een MA zijn toegestaan.¹²³ Deze uitzondering zou ten opzichte van een pandalening toegepast kunnen worden, vermits pandaleningen normaliter plaatsvinden in het kader van een wetenschappelijke studie en/of fokprogramma.¹²⁴

Ten slotte is er artikel VII, § 7 CITES, waarin wordt bepaald dat voor dieren van een reizende tentoonstelling de MA van elke staat de vereisten inzake vergunningen terzijde kan stellen.¹²⁵ Uit de toepasselijke resolutie blijkt echter dat een pandalening niet als reizende tentoonstelling kan kwalificeren, aangezien een vergunning voor een reizende tentoonstelling maximaal drie jaar geldig blijft.¹²⁶ Pandaleningen dienen daarentegen voor een langere termijn afgesloten te worden.

---

¹²⁰ Resolutie Conf. 10.16, Specimens of animal species bred in captivity, CvdP (1997), <http://www.cites.org/eng/res/10/10-16C15.php>.

¹²¹ S. LYSTER, *International Wildlife Law, supra*, noot 22, 260; F.L. MORRISON en R. WOLFRUM, *Law, supra*, noot 23, 353.

¹²² PANDAS INTERNATIONAL, *Captive Breeding Program*, 2013, <http://www.pandasinternational.org/wptemp/program-areas-2/captive-breeding-program/> (consultatie 9 mei 2015).

¹²³ Artikel VII, 6 CITES; S. LYSTER, *International Wildlife Law, supra*, noot 22, 262; F.L. MORRISON en R. WOLFRUM, *Law, supra*, noot 23, 353.

¹²⁴ Artikel VII, 6 CITES; M. LIU en G. WEHRFRITZ, "China's Panda Politics; Sure, they're darn cute and cuddly. But they might be Trojan gifts.", *Newsweek* 2006, 40-41; F.L. MORRISON en R. WOLFRUM, *Law, supra*, noot 23, 353.

¹²⁵ Artikel VII, 7 CITES; S. LYSTER, *International Wildlife Law, supra*, noot 22, 262; F.L. MORRISON en R. WOLFRUM, *Law, supra*, noot 23, 353.

¹²⁶

Punt VI, g Resolutie Conf. 12.3, Permits and certificates, CvdP (2002), <http://www.cites.org/eng/res/12/12-03R16.php>.

5 Besluit

Voor handel in panda's zijn een export- en importvergunning vereist. De CITES-kennisgeving verduidelijkt hoe een pandalening dient te gebeuren: de instandhouding van panda's dient altijd het voornaamste doel te zijn. Maar uiteindelijk blijken pandaleningen een algemeen aanvaarde praktijk die geen problemen stelt.

HOOFDSTUK 5 CITES EN WTO

Inleiding

Voorgaand heb ik besloten dat de pandalening geen probleem vormt onder CITES. Maar CITES, en meer algemeen het internationale milieurecht, is slechts een onderdeel van het internationale recht. Een ander onderdeel is het internationale handelsrecht, specifiek dat van de WTO.¹²⁷

De tegengesteldheid van deze onderdelen lijkt vanzelfsprekend. Men kan hierbij denken aan het doel van vrije handel, winst, waarbij vaak geen rekening wordt gehouden met de gevolgen voor het milieu, tenzij dit verplicht is aan de hand van regelgeving, zoals artikel XX GATT (zie hoofdstuk 5, 3.2 en hoofdstuk 6).¹²⁸

Hoe beide domeinen zich verhouden is een belangrijk aspect om te bestuderen, zeker wanneer de milieurechtelijke regulering ook handelsaspecten omvat, zoals CITES doet. De conformiteit van de regelgeving inzake de pandalening met het internationale handelsrecht wordt daarom onderzocht.

1 Internationaal milieurecht

De Rio Verklaring wordt gezien als het keerpunt van het internationaal milieu en economisch recht naar een internationaal recht inzake duurzame ontwikkeling.¹²⁹ Duurzame ontwikkeling betekent een ontwikkeling die tegemoet komt aan de noden van de huidige generatie, zonder de noden van toekomstige generaties in gevaar te brengen.¹³⁰ Kernelementen hiervan zijn dat het milieu in stand gehouden dient te worden en dat economische en milieurechtelijke beleidsvormen geïntegreerd dienen te zijn.¹³¹

---

¹²⁷ D. BODANKSKY, J. BRUNNÉE en E. HEY, *Handbook, supra*, noot 23, 1043; M. E. JANOW, V. DONALDSON en A. YANOVICH (eds.), *The WTO: Governance, Dispute Settlement & Developing Countries*, V.S.A., Juris Publishing Inc., 2008, 637 (hierna M. E. JANOW, V. DONALDSON en A. YANOVICH, *The WTO*); K. VON MOLTKE, "Trade and sustainable development in the Doha Round" in M. Moore (ed.), *Doha and Beyond, The Future of the Multilateral Trading System*, UK, Cambridge University Press, 2004, (1) 1 (hierna K. VON MOLTKE, *Trade*).

¹²⁸ A. KISS en D. SHELTON, *Guide to International Environmental Law*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2007, 241 (hierna A. KISS en D. SHELTON, *Guide*); UNEP en IISD, *Environment and Trade: A Handbook*, Canada, IISD, 2005, 67 (hierna UNEP en IISD, *Environment and Trade*); G. VAN HOORICK, "Internationaal milieurecht", *OGP* 2004, (1) 8 (hierna G. VAN HOORICK, *Internationaal milieurecht*); K. VON MOLTKE, *Trade, supra*, noot 127, (1) 1.

¹²⁹ Verklaring van Rio de Janeiro inzake Milieu en Ontwikkeling, V.N. Conferentie inzake Milieu en Ontwikkeling, 1992, <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm>; A. BOYLE en D. FREESTONE (eds.), *International Law and Sustainable Development, Past Achievements and Future Challenges*, Oxford, Oxford University Press, 1999, 2 – 4 (hierna A. BOYLE en D. FREESTONE, *International Law*); C. P. R. ROMANO, *The Peaceful Settlement of International Environmental Disputes, a Pragmatic Approach*, Den Haag, Kluwer Law International, 2000, 5 - 6 en 35 – 38 (hierna C. P. R. ROMANO, *The Peaceful Settlement*).

¹³⁰ Rapport van de V.N. Wereldcommissie voor Milieu en Ontwikkeling, *Our Common Future*, 1987, <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>.

¹³¹ D. BODANKSKY, J. BRUNNÉE en E. HEY, *Handbook, supra*, noot 23, 618 – 622; N. SCHRIJVER en F. WEISS, *Sustainable Development, supra*, noot 21, 119.

Het Biodiversiteitsverdrag toont daarbij de idee dat duurzame ontwikkeling enige beperking van het gebruik van natuurlijke bronnen inhoudt.¹³² De basis hiervoor is de bekommernis om de instandhouding van natuurlijke bronnen en een wens om het recht inzake instandhouding te versterken. Er is een wijdverspreide aanvaarding van het feit dat het snelle verlies van soorten een uitdaging vormt ten opzichte van het overleven van de planeet op lange termijn.¹³³

Agenda 21 bespreekt de verhouding tussen het milieurecht en het handelsrecht.¹³⁴

De agenda stelt dat overheden ernaar moeten streven om drie doelstellingen te behalen aan de hand van de relevante forums, waaronder het WTO:

1. Het internationale handels- en milieubeleid moeten elkaar ondersteunen in het voordeel van duurzame ontwikkeling;
2. De rol van de WTO en andere internationale organisaties verduidelijken in het omgaan met handels- en milieugerelateerde onderwerpen, met inbegrip van bemiddeling en geschillenbeslechting;
3. De internationale productiviteit en competitiviteit stimuleren en een constructieve rol van de industrie aanmoedigen in de omgang met milieu- en ontwikkelingsproblemen.¹³⁵

Daarbij is het belangrijk dat de agenda ook stelt dat de relatie tussen GATT en enkele milieurechtelijke verdragsmaatregelen verduidelijkt dient te worden.¹³⁶ Dit is dan ook het knelpunt waar het om draait in dit hoofdstuk: hoe verhouden de internationale handelsregels van de WTO zich met de handelsregels gevormd door het CITES-verdrag?

Hierbij is het belangrijk om op te merken dat de samenhang tussen de verschillende internationaalrechtelijke domeinen toeneemt. Ten gevolge van de kentering naar een recht inzake duurzame ontwikkeling, zullen handel en milieu steeds meer vermengen, daar waar traditioneel de aanpak bestond te compartimenteren.¹³⁷ Er wordt gewerkt aan een internationaal recht waar reguleringen omtrent beide aspecten, zijnde handel en milieu, hand in hand gaan.¹³⁸

---

¹³² Overweging 5, preambule Verdrag van Rio de Janeiro inzake de Biologische Diversiteit van 5 juni 1992, *BS* 2 april 1997, 7671; A. BOYLE en D. FREESTONE, *International Law*, *supra*, noot 129, 9.

¹³³ A. AUST, *Handbook of International Law*, V.K., Cambridge University Press, 2010, 312 – 313 (hierna A. AUST, *Handbook*); D. BODANKSKY, J. BRUNNÉE en E. HEY, *Handbook*, *supra*, noot 23, 365; N. SCHRIJVER en F. WEISS, *Sustainable Development*, *supra*, noot 21, 501; 501; A. KISS en D. SHELTON, *Guide*, *supra*, noot 128, 176-182;.

¹³⁴ Agenda 21, V.N. Conferentie inzake Milieu en Ontwikkeling, 1992, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> (hierna Agenda 21).

¹³⁵ Hoofdstuk 2, 2.21 Agenda 21.

¹³⁶ Hoofdstuk 2, 2.22, j Agenda 21.

¹³⁷ M. BOWMAN, P. DAVIES en C. REDGWELL, *Lyster's*, *supra*, noot 74, 655; A. BOYLE en D. FREESTONE, *International Law*, noot 129, 43; A. KISS en D. SHELTON, *Guide*, *supra*, noot 128, 242; J. H. KNOXX, "The Judicial Resolution of Conflicts Between Trade and The Environment", *HELR* 2004, (1) 76 – 77 (hierna J. H. KNOXX, *Judicial Resolution*).

¹³⁸ S. LESTER, B. MERCURIO en A. DAVIES, *World Trade Law, Text, Materials and Commentary*, Oxford, Hart Publishing Ltd., 2012, 859 – 861 (hierna S. LESTER, B. MERCURIO en A. DAVIES, *World Trade Law*).

2 Internationaal handelsrecht: WTO

De WTO is een organisatie die een forum vormt voor staten om te onderhandelen over handelsverdragen en -geschillen. De meeste akkoorden van de WTO komen voort uit de Uruguay Ronde en eerdere onderhandelingen onder het GATT 1947.¹³⁹ Bij de Uruguay Ronde werd besloten tot het oprichten van de WTO. Vanaf 1 januari 1995 bestaat het WTO, als de organisatie die toezicht houdt op het multilaterale handelssysteem. De partijen bij het GATT 1947 werden WTO leden vanaf het ondertekenen van de nieuwe WTO-akkoorden, waaronder een aangepast GATT.¹⁴⁰

De WTO voorziet een institutioneel kader voor de handelsrelaties van haar leden.¹⁴¹ Daarbij is het zo dat de WTO toezicht houdt op de implementatie van de handelsakkoorden die worden afgesloten en die bindend zijn ten opzichte van de partijen. Het herziene GATT omvat de belangrijkste regels betreffende handel in goederen. Hiernaast zijn er andere akkoorden, bijvoorbeeld betreffende handel in diensten. Het WTO-handelsrecht bestaat voornamelijk uit de verplichting om de handel niet te beperken.¹⁴²

Een vrij handelsbeleid zal in conflict komen met milieurechtelijke verdragen die de handel beperken, zoals CITES. Het vrije handelsbeleid vereist zo min mogelijk overheidsingrijpen, daar waar de bescherming van het milieu dit net nodig heeft.¹⁴³

In deze masterscriptie wordt er aandacht besteed aan de verhouding tussen CITES en het internationale handelsrecht in de vorm van het GATT en de TBT.

---

¹³⁹ WORLD TRADE ORGANIZATION, *Who we are*, http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/who_we_are_e.htm (consultatie 10 mei 2015).

¹⁴⁰ Algemene Overeenkomst betreffende Tarieven en Handel van Marrakech van 15 april 1994, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/06-gatt.pdf, (hierna GATT); P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 753 – 754 (hierna P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*); A. KISS en D. SHELTON, *Guide, supra*, noot 128, 242; C. LALY-CHEVALIER, *La violation du traité*, Brussel, Bruylant, 2005, 314; A. H. QURESHI en A. R. ZIEGLER, *International Economic Law*, V.K., Sweet & Maxwell, 2011, 318 – 319 (hierna A. H. QURESHI en A. R. ZIEGLER, *International Economic Law*); WORLD TRADE ORGANIZATION, *GATT members*, http://www.wto.org/english/thewto_e/gattmem_e.htm (consultatie 10 mei 2015).

¹⁴¹ Artikel II Overeenkomst tot Oprichting van de Wereldhandelsorganisatie van Marrakech van 15 april 1994, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto.pdf; J. PAUWELYN, *Conflict of Norms in Public International Law, How WTO Law Relates to Other Rules of International Law*, V.K., Cambridge University Press, 2003, 491 (hierna J. PAUWELYN, *Conflict*).

¹⁴² P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment, supra*, noot 140, 756; P. MORRISON en L. NIELSEN, "Trade, environment and animal welfare: conditioning trade in goods and services on conduct in another country?" in G. VAN CALSTER en D. PRÉVOST (eds.), *Research Handbook on Environment, Health and the WTO*, V.K., Edward Elgar Publishing Limited, 2013, (207) 207 (hierna P. MORRISON en L. NIELSEN, *Trade*); WORLD TRADE ORGANIZATION, "Technical Barriers to Trade", *The WTO Agreements Series 2014*, 7 – 9 (hierna WORLD TRADE ORGANIZATION, *Technical Barriers*); WORLD TRADE ORGANIZATION, *Overview*, http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm1_e.htm (consultatie 10 mei 2015).

¹⁴³ M. BOWMAN, P. DAVIES en C. REDGWELL, *Lyster's, supra*, noot 74, 651; C.E.J. BRONCKERS, *A cross-section of WTO Law*, Londen, Cameron May, 2000, 55; V. HRBATÁ, "No International Organisation is an Island... the WTO's Relationship with the WIPO: A Model for the Governance of Trade Linkage Areas?", *JWT*, 2010, (1) 1 (hierna V. HRBATÁ, *WIPO*); P. MORRISON en L. NIELSEN, *Trade, supra*, noot 142, (207) 207.

3 CITES en WTO: algemeen

3.1 Handel in CITES

Ten opzichte van de CITES-soorten heeft de internationale gemeenschap besloten om ze onder een aangepast handelsregime te laten vallen, om zo te verzekeren dat de internationale handel hun voortbestaan niet bedreigt. Dit wijkt dus af van de vrije handel die de WTO vooropstelt.¹⁴⁴ Vermits het doel van CITES het controleren van de handel in bedreigde soorten is, is het ook logisch dat handelsmaatregelen essentieel zijn om dat doel te bereiken. Het gevolg hiervan is dat er een verwantschap bestaat tussen de bepalingen van CITES en de regels van de WTO.¹⁴⁵ Er is echter geen sprake van een bewijs van een daadwerkelijk conflict tussen beide regimes.¹⁴⁶

Ondanks dat CITES een systeem van handelsmaatregelen heeft ontwikkeld, worden de WTO-reguleringen niet zomaar aan de kant geschoven. Dit valt af te leiden uit meerdere zaken.

3.2 Samenwerking

Het is ten eerste zo dat de WA wordt aangemoedigd om samen te werken met handelsexperten in dezelfde staat. Dit heeft als doel een wederzijds begrip omtrent de doelen van zowel CITES als het WTO te verkrijgen.¹⁴⁷

Daarbij is het ook zo dat het CITES Secretariaat een waarnemersstatus heeft in het Handel en Milieucomité van de WTO (hierna CTE).¹⁴⁸ Dit WTO-comité is ontstaan in 1994 door middel van de *Decision on Trade and Environment*.¹⁴⁹

Het CTE moet de relatie tussen handels- en milieumaatregelen identificeren om zo duurzame ontwikkeling te promoten en moet aanbevelingen maken inzake aanpassingen van het multilaterale handelssysteem.¹⁵⁰ Eenvoudigweg betekent dit dat het voornaamste doel van het CTE het beoordelen van de relatie tussen de WTO en milieuverdragen is.¹⁵¹

---

¹⁴⁴ G. VAN HOORICK, *Internationaal milieurecht*, *supra*, noot 128, (1) 8.

¹⁴⁵ M. YEATER en J. VASQUEZ, *relationship CITES and the WTO*, *supra*, noot 22, (271) 271 – 272.

¹⁴⁶ M. YEATER en J. VASQUEZ, *relationship CITES and the WTO*, *supra*, noot 22, (271) 276.

¹⁴⁷ M. YEATER en J. VASQUEZ, *relationship CITES and the WTO*, *supra*, noot 22, (271) 271-272.

¹⁴⁸ M. BOWMAN, P. DAVIES en C. REDGWELL, *Lyster's*, *supra*, noot 74, 655; A. H. QURESHI en A. R. ZIEGLER, *International Economic Law*, *supra*, noot 140, 323.

¹⁴⁹ Ministeriële beslissing inzake Handel en Milieu, Comité Handelsbesprekingen, 15 april 1994, https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/issu5_e.htm; Appellate Body Rapport inzake United States – Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products, WT/DS58, 1998, § 154 (hierna *Garnaal/schildpad* zaak); J. PAUWELYN, "The Role of Public International Law in the WTO: How Far Can We Go?", *AJIL* 2001, (535) 544-545 (hierna J. PAUWELYN, *Role*).

¹⁵⁰ M. YEATER en J. VASQUEZ, *relationship CITES and the WTO*, *supra*, noot 22, (271) 276; WORLD TRADE ORGANIZATION, *Items on the CTE's Work Programme*, http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/cte00_e.htm (consultatie 10 mei 2015).

¹⁵¹ J. GOMULA "Environmental Disputes in the WTO" in M. FITZMAURICE, D. M. ONG en P. MERKOURIS (eds.), *Research Handbook on International Environmental Law*, V.K., Edward Elgar Publishing

Hieruit zijn voorsnog geen duidelijke regels met betrekking tot het oplossen van dergelijk mogelijk conflict ontstaan.¹⁵²

Het CTE heeft gestipuleerd dat het vinden van multilaterale oplossingen, gebaseerd op internationale samenwerking en consensus, de beste manier is om milieuproblemen met een grensoverschrijdende natuur op te lossen. Het CTE stelde daarbij dat het verkoos dat handelsconflicten die ontstonden in samenhang met een multilateraal milieuverdrag werden opgelost volgens de mechanismen ontwikkeld door dat milieuverdrag.¹⁵³

Daarbij is het belang van het CTE ook terug te vinden in hetgeen dit comité symboliseert, namelijk de institutionalisering van milieurechtelijke kwesties in de WTO en de mogelijkheid die de CTE-samenkomsten bieden voor vertegenwoordigers van het vrije handelssysteem en van milieuverdragen om samen te overleggen.¹⁵⁴

Ook heeft het CITES Secretariaat contact met het WTO Secretariaat en wordt het door deze laatste af en toe geraadpleegd in verband met zaken die de handel in wilde soorten betreffen.¹⁵⁵ Het CITES Secretariaat zelf wisselt ook regelmatig informatie en haar kijk op de zaken uit met het CTE.¹⁵⁶

Daarbij komt naar mijn mening ook nog artikel XIV, 2 en 3 CITES naar voren als een bepaling die de *goodwill* inzake de relatie handels- en milieurecht aantoont. Dit artikel stipuleert dat het CITES-verdrag niet de bepalingen van internationale verdragen die andere aspecten van de handel, bezit of transport van specimen betreffen, mag aantasten. Hieruit valt af te leiden dat er sprake is van een tussenkomst in het handelsdomein, maar dat dit slechts beperkt gebeurt door CITES. De werking van CITES dient geplaatst te worden binnen de context van de globale handel. Andere handelsaspecten dan deze die relevant zijn met betrekking tot de handel in bedreigde soorten dienen onaangetast te blijven. Ook zal CITES enigszins getemperd worden door de economische druk die ontstaat door de handel in wilde soorten.¹⁵⁷

Limited, 2010, 406 416 (hierna J. GOMULA, *Environmental Disputes*); R. G. TARASOFSKY, "The WTO Committee on Trade and Environment: Is It Making a Difference?", *Max Planck UNYB*, 3, 1999, (471) 473; K. VON MOLTKE, *Trade*, *supra*, noot 127, (1) 7 – 8.

¹⁵² *Garnaal/schildpad zaak*, *supra*, noot 149, § 155; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 762 - 763; J. GOMULA, *Environmental Disputes*, *supra*, noot 151, 416; A. KISS en D. SHELTON, *Guide*, *supra*, noot 128, 250; J. H. KNOXX, *Judicial Resolution*, *supra*, noot 137, (1) 28; J. PAUWELYN, *Role*, *supra*, noot 149, (535) 544-545; UNEP en IISD, *Environment and Trade*, *supra*, noot 128, 29 – 30.

¹⁵³ WTO SECRETARIAAT, *Trade and Environment at the WTO*, WTO Doc. WT/CTE/1, april 2004, 71, https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/envir_wto2004_e.pdf; J. PAUWELYN, *Role*, *supra*, noot 149 (535) 545; K. VON MOLTKE, *Trade*, *supra*, noot 127, (1) 18.

¹⁵⁴ P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 763; A. NARLIKAR, M. DAUNTON en R. M. STERN (eds.), *The Oxford Handbook on the World Trade Organization*, V.K., Oxford University Press, 2012, 724 (hierna A. NARLIKAR, M. DAUNTON en R. M. STERN, *Handbook*).

¹⁵⁵ M. D. VARELLA, "The effectiveness of the Dispute Settlement Body of the World Trade Organization", *JILTLP* 2009, (100) 111.

¹⁵⁶ WTO SECRETARIAAT, *Trade and Environment at the WTO*, WTO Doc. WT/CTE/1, april 2004, 71, https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/envir_wto2004_e.pdf; K. VON MOLTKE, *Trade*, *supra*, noot 127, (1) 10 – 11; M. YEATER en J. VASQUEZ, *relationship CITES and the WTO*, *supra*, noot 22, (271) 271 – 272.

¹⁵⁷ N. SCHRIJVER en F. WEISS, *Sustainable Development*, noot 21, 516.

In de preambule van het GATT vinden we bovendien terug dat handelsrelaties uitgevoerd dienen te worden op een wijze waarbij een optimaal gebruik van de natuurlijke bronnen in overeenstemming met de doelstelling van duurzame ontwikkeling mogelijk is, waarbij zowel voor de bescherming en instandhouding van het milieu als voor een verbetering van de middelen om dit te doen geijverd wordt.¹⁵⁸

4 Verhouding

In de praktijk blijkt het zo te zijn dat het internationale handels- en milieurecht conflicten proberen te vermijden en coördinatie promoten.¹⁵⁹ Bovendien is het zo dat zo lang dat milieurechtelijke maatregelen worden toegepast op een zelfde manier ten opzichte van binnenlandse als geïmporteerde producten, vele milieurechtelijke maatregelen nooit zullen worden aangevochten bij de WTO.¹⁶⁰

Wanneer er echter dan toch sprake is van een conflict, blijkt er een groot verschil in aanpak te bestaan. De WTO heeft een conflictresolutiemechanisme ter beslechting van geschillen (hierna conflictresolutiemechanisme), terwijl CITES conflicten oplost aan de hand van onderhandeling.¹⁶¹

Maar welk van beide wijzen is dan het meest geschikt om een conflict op te lossen: het mechanisme van de WTO of van CITES?

Allereerst is het belangrijk om op te merken dat diplomatische onderhandelingen altijd een eerste stap zijn.¹⁶² Vervolgens dienen conflicten volgens het CTE opgelost te worden aan de hand van de mechanismen behorende bij het milieurechtelijke verdrag. Dit betekent in het geval van CITES dat er onderhandeld dient te worden. Slechts wanneer dit niet lukt dient er volgens het CTE gebruik gemaakt te worden van het conflictresolutiemechanisme. Conflicten tussen het internationale handels- en milieurecht zijn in de praktijk daarom enkel nog maar behandeld door het conflictresolutiemechanisme, aangezien onderhandeling een akkoord tussen de betrokkenen vereist.¹⁶³ Een milieurechtelijke handelsbeperking die voortkomt uit een milieurechtelijk verdrag, zoals CITES, is echter nog nooit behandeld door het conflictresolutiemechanisme.¹⁶⁴

---

¹⁵⁸ Overweging 1, preambule GATT; *Garnaal/schildpad zaak*, *supra*, noot 149, § 152 – 153 en 155; D. BODANKSKY, J. BRUNNÉE en E. HEY, *Handbook*, *supra*, noot 23, 616; V. GUÈVREMONT, *Valeurs non marchandes et droit de l'OMC*, Brussel, Bruylant, 2013, 401 (hierna V. GUÈVREMONT, *Valeurs*); A. KISS en D. SHELTON, *Guide*, *supra*, noot 128, 214; S. LESTER, B. MERCURIO en A. DAVIES, *World Trade Law*, *supra*, noot 138, 852; A. H. QURESHI en A. R. ZIEGLER, *International Economic Law*, *supra*, noot 140, 320.

¹⁵⁹ M. YEATER en J. VASQUEZ, *relationship CITES and the WTO*, *supra*, noot 22, (271) 273.

¹⁶⁰ A. KISS en D. SHELTON, *Guide*, *supra*, noot 128, 249.

¹⁶¹ Artikel XVIII CITES; D. BODANKSKY, J. BRUNNÉE en E. HEY, *Handbook*, *supra*, noot 23, 1043.

¹⁶² S. LYSTER, *International Wildlife Law*, *supra*, noot 22, 11; C. P. R. ROMANO, *The Peaceful Settlement*, *supra*, noot 129, 48 - 49; A. KISS en D. SHELTON, *Guide*, *supra*, noot 128, 85.

¹⁶³ Daarbij valt op te merken dat dit alleen nog maar gebeurd is in de context van unilaterale acties van staten; G. VAN HOORICK, *Internationaal milieurecht*, *supra*, noot 128, (1) 4.

¹⁶⁴ P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 766; D. BODANKSKY, J. BRUNNÉE en E. HEY, *Handbook*, *supra*, noot 23, 138; M. BOWMAN, P. DAVIES en C. REDGWELL, *Lyster's*, *supra*, noot 74, 654; R. REEVE, *CITES*, *supra*, noot 58, (134) 159 - 160; C. P. R.

4.1 Verhouding CITES en GATT

Alvorens te onderzoeken hoe het conflictresolutiemechanisme over een conflict tussen CITES en GATT zou oordelen, wordt onderzocht hoe beide verdragen zich tot elkaar verhouden.

Het algemeen geldende principe in verband met de relatie tussen verdragen die hetzelfde onderwerp behandelen vinden we terug in het Weens Verdragenverdrag (hierna WVV): het meest recente verdrag primeert op het in de tijd voorgaande verdrag.¹⁶⁵

4.1.1 Hetzelfde onderwerp

Het lijkt veilig om te stellen dat CITES en GATT hetzelfde onderwerp behandelen aangezien beide de handel aanbelangen. Wanneer twee verdragen niet hetzelfde onderwerp behandelen is het bovendien erg onwaarschijnlijk dat er een conflict zal ontstaan over welk verdrag voorrang heeft.¹⁶⁶

Men zou een conflict *a priori* kunnen uitsluiten door "hetzelfde onderwerp" strikt te interpreteren. Door dergelijke interpretatie zou GATT, het latere verdrag, niet voorgaan op CITES, een eerder verdrag, aangezien de verdragen dan niet hetzelfde onderwerp behandelen.¹⁶⁷

4.1.2 Verdieping

Opdat een verdrag volledig juridisch bindend is ten opzichte van haar partijen, is vereist dat het in werking getreden is.¹⁶⁸ CITES trad in werking op 1 juli 1975. Hieruit blijkt duidelijk dat GATT een recenter verdrag is, vermits dit in werking trad op 1 januari 1995.¹⁶⁹

Uitgaande van de *lex posterior derogat legi priori* regel¹⁷⁰ geniet het GATT dus voorrang op CITES.¹⁷¹ Dit maakt het mogelijk voor het GATT om alle met het handelsrecht non-

---

ROMANO, *The Peaceful Settlement*, *supra*, noot 129, 101; UNEP en IISD, *Environment and Trade*, *supra*, noot 128, 19 en 67.

¹⁶⁵ Artikel 30, 3 en 4, a Verdrag van Wenen inzake het verdragenrecht van 23 mei 1969, BS 25 december 1993, 28707 (hierna WVV); S. BELL en D. MCGILLIVRAY, *Environmental Law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, 173; A. BOYLE en D. FREESTONE, *International Law*, *supra*, noot 129, 48 – 49; J. KLABBERS, *International Law*, V.K., Cambridge University Press, 2013, 54 – 56 (hierna J. KLABBERS, *International Law*).

¹⁶⁶ A. BOYLE en D. FREESTONE, *International Law*, *supra*, noot 129, 49.

¹⁶⁷ A. AUST, *Modern Treaty Law and Practice*, V.K., Cambridge University Press, 2000, 183.

¹⁶⁸ Panel Rapport inzake Peru – Additional Duty on Imports of Certain Agricultural products, WT/DS457, 2014, § 7. 527.

¹⁶⁹ Artikel 2, 4 Overeenkomst tot Oprichting van de Wereldhandelsorganisatie van Marrakech van 15 april 1994, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto.pdf.

¹⁷⁰ Artikel 30 WVV; D. BODANKSKY, J. BRUNNÉE en E. HEY, *Handbook*, *supra*, noot 23, 137.

¹⁷¹ OECD, *Trade Measures in Multilateral Environmental Agreements*, Frankrijk, OECD, 1999, 54.

conforme bepalingen van een voorgaand milieurechtelijk verdrag te overtroeven.¹⁷² Echter mag men niet vergeten dat het *Appellate Body* (hierna AB) in de *Garnaal/schildpad* zaak heeft gesteld dat het GATT geïnterpreteerd dient te worden in het licht van de huidige zorgen van de internationale gemeenschap met betrekking tot de bescherming en instandhouding van het milieu.¹⁷³ Dit betekent dat, zelfs wanneer GATT voorrang heeft op CITES, de GATT-bepalingen alsnog geïnterpreteerd dienen te worden in het licht van CITES. Bovendien voorziet het GATT ook enkele uitzonderingsmogelijkheden die toegepast kunnen worden bij milieurechtelijke maatregelen (*infra* hoofdstuk 6).

Maar verdragen evolueren door middel van interpretatie en toepassing. Hierdoor is het onlogisch is om een verdrag voor eeuwig te associëren met één datum. Dit betekent dat de *lex posterior* regel misschien beter achterwege gelaten zou worden. Beter zouden we dan gebruik maken van een ander principe uit het internationale recht: *lex specialis derogat legi generali*.¹⁷⁴ Dit principe veronderstelt dat de meer specifieke regelgeving voorgaat op de algemenere regelgeving, zelfs wanneer deze algemenere regelgeving later ontstaan is. CITES dient dan voorrang te verkrijgen op het GATT, aangezien CITES specifiek de handel in bedreigde soorten reguleert en de GATT-regels algemenere handelsregels uitmaken.¹⁷⁵ Het GATT-regime omvat immers niet alle aspecten van de handel in goederen, maar voorziet vaak slechts een kader. Sommige aspecten worden concreet geregeld door andere verdragen.¹⁷⁶ Zo regelt CITES de handel in bedreigde soorten, daar waar GATT regulering voorziet voor handel in goederen in het algemeen. Ik kan dus besluiten dat CITES daarom voorrang moet krijgen op het GATT.

Daarbij dient in aanmerking genomen te worden dat voorgaande redenering slechts van toepassing is wanneer zowel staat A als B partij zijn bij CITES en GATT.¹⁷⁷ Wanneer er echter sprake is van een conflict waarbij staat A met staat B CITES dient te volgen, maar met staat C de conflicterende GATT-regels, bieden de voornoemde principes geen oplossing. In dat geval moet staat A kiezen welke norm het (niet) naleeft en daarbij de

---

¹⁷² P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 767.

¹⁷³ *Garnaal/schildpad* zaak, *supra*, noot 149, § 129.

¹⁷⁴ ICJ, *Right of Passage over Indian Territory* (Portugal v. India), merits, 12 april 1960, www.icj-cij.org, p. 44; Artikel 55 Draft Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, Commissie voor Internationaal Recht (2001), Jaarboek van de Commissie voor Internationaal Recht, 2001, vol. II, Deel 2, 2001, 26 – 30 (hierna Draft Articles); A. GOURGOURINIS, *Lex specialis in WTO and Investment Protection Law*, Second Biennial Global Conference, University of Barcelona, IELPO, 8-10 juli 2010, (1) 5 – 6; J. KLABBERS, *Treaty Conflict and the European Union*, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, 97 (hierna J. KLABBERS, *Treaty Conflict*); J. KLABBERS, *International Law*, *supra*, noot 165, 56.

¹⁷⁵ ; D. BODANKSKY, J. BRUNNÉE en E. HEY, *Handbook*, *supra*, noot 23, 137; V. HRBATÁ, WIPO, *supra*, noot 143, (1) 30; G. Z. MARCEAU, "Conflicts of norms and conflicts of jurisdictions: the relationship between the WTO agreement and MEAs and other treaties", *JWT* 2001, (1081) 1100 (hierna G. Z. MARCEAU, Conflicts); F.L. MORRISON en R. WOLFRUM, *Law*, *supra*, noot 23, 161; OECD, *Trade Measures in Multilateral Environmental Agreements*, Frankrijk, OECD, 1999, 54; J. PAUWELYN, *Conflict*, *supra*, noot 141, 389-390 en 491.

¹⁷⁶ V. HRBATÁ, WIPO, *supra*, noot 143, (1) 18; J. PAUWELYN, *Conflict*, *supra*, noot 141, 491; A. H. QURESHI en A. R. ZIEGLER, *International Economic Law*, *supra*, noot 140, 311; A. R. ZIEGLER en B. BOIE, "The Relationship between international Trade Law and International Human Rights Law" in E. DE WET en J. VIDMAR (eds.), *Hierarchy in International Law, The place of Human Rights*, V.K., Oxford University Press, 2012, (272) 290.

¹⁷⁷ D. BODANKSKY, J. BRUNNÉE en E. HEY, *Handbook*, *supra*, noot 23, 136 – 137.

staat die nadeel ondervindt van de schending vergoeden.¹⁷⁸ Daarbij wordt er dus geen antwoord gegeven op de vraag welk verdrag voorrang heeft; het is slechts de staat die de twee conflicterende normen dient na te leven die kan kiezen welke norm in de praktijk voorrang krijgt.¹⁷⁹

4.1.3 Besluit

Ten gevolge van de *lex posterior* regel dienen de handelsregels van het GATT voorrang te krijgen op de bepalingen van CITES. De toepassing van de *lex specialis* regels doet een tegenovergestelde oplossing ontstaan: CITES verkrijgt voorrang op het GATT. Hierdoor, en door het feit dat conflicten tussen het internationale handels- en milieurecht in de praktijk enkel nog maar behandeld zijn door het conflictresolutiemechanisme, is het aangewezen om na te gaan wat de aanpak van het conflictresolutiemechanisme is.

4.2 WTO Conflictresolutiemechanisme

4.2.1 Organisatie

Zoals vermeld heeft de WTO een conflictresolutiemechanisme.¹⁸⁰ Geschillen tussen WTO-leden inzake de handelsovereenkomsten zullen getracht beslecht te worden aan de hand van onderhandelingen, maar wanneer dit niet lukt worden de geschillen beslecht door WTO-panels (hierna panel). Tegen een beslissing van een panel kan in beroep worden gegaan bij de AB.¹⁸¹

4.2.2 Handelswijze

In concreto zal een panel beoordelen als er sprake is van een schending van het GATT door een CITES-maatregel en als het mogelijk is om deze maatregel alsnog gerechtvaardigd te achten.

Een panel zal de eigen WTO-regels toepassen, hetgeen betekent dat een panel geen gebruik zal maken van de specifieke CITES-regels ter oplossing van het conflict.¹⁸² Dit is logisch, aangezien het conflictresolutiemechanisme *in se* handelsconflicten behandelt en

---

¹⁷⁸ Artikel 26 WVV; Artikel 36 Draft Articles; A. KISS en D. SHELTON, *Guide, supra*, noot 128, 19.

¹⁷⁹ J. KLABBERS, *Treaty Conflict, supra*, noot 174, 98 – 99; J. PAUWELYN, *Conflict, supra*, noot 141, 418 – 419.

¹⁸⁰ Artikel 1 Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, Bijlage 2 bij de Overeenkomst tot Oprichting van de Wereldhandelsorganisatie van Marrakech van 15 april 1994, 1994, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dsu_e.htm (hierna DSU); Artikelen XXII-XXIII GATT; V. HRBATA, WIPO, *supra*, noot 143, (1) 15.

¹⁸¹ Artikelen 4, 6, 17, 21 en 22 DSU; A. AUST, *Handbook, supra*, noot 133, 354 – 356; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment, supra*, noot 140, 764; A. KISS en D. SHELTON, *Guide, supra*, noot 128, 85 - 86; UNEP en IISD, *Environment and Trade, supra*, noot 128, 27; G. VAN HOORICK, Internationaal milieurecht, *supra*, noot 128, (1) 4; M. D. VARELLA, "The effectiveness of the Dispute Settlement Body of the World Trade Organization", *JILTLP* 2009, (100) 102.

¹⁸² Artikel 3, 2 DSU; G. VAN CALSTER, *Title on the Environment, supra*, noot 53, 81.

handelsoverwegingen maken vanzelfsprekend het middelpunt van de juridische overwegingen uit. Toch bestaat er in de rechtsleer een visie waarbij men meent dat CITES, als *lex specialis*, steeds voorrang dient te krijgen op het GATT, zelfs binnen het conflictresolutiemechanisme.¹⁸³

CITES wordt dus niet rechtstreeks toegepast op een conflict door een panel, maar dient wel aanvullend in aanmerking genomen te worden. Dit gebeurt aan de hand van de interpretatiemethode van de panels.¹⁸⁴

Artikel 3, 2 DSU (*supra*, noot 180) stipuleert dat de bepalingen van de handelsakkoorden verduidelijkt dienen te worden in overeenstemming met gewoonterechtelijke interpretatieregels van het publiek internationaal recht. Deze regels zijn omvat in de artikelen 31 tot 33 WVV. Dit betekent dat de WTO-handelsregels, waaronder *in casu* voornamelijk artikel XX GATT, geïnterpreteerd dienen te worden in overeenstemming met deze bepalingen en niet louter aan de hand van handelsspecifieke zienswijzen. Er is dus sprake van een conflictresolutiemechanisme dat rekening houdt met het internationale recht dat van toepassing is tussen de partijen, waaronder het internationale milieurecht.¹⁸⁵ Deze werkwijze geeft aan de conflictresolutie-organen meer legitimiteit bij het oplossen van geschillen, aangezien de internationaalrechtelijke interpretatieregels gemeenschappelijk zijn aan allerlei rechtsregimes en niet enkel toebehoren aan het handelsregime.¹⁸⁶

De internationaalrechtelijke regels die in aanmerking genomen dienen te worden evolueren naarmate de tijd verstrijkt, hetgeen betekent dat ook de interpretatie van de handelsakkoorden evolutief is.¹⁸⁷ Dit zien we terug in de *Garnaal/Schildpad* beslissing.¹⁸⁸ In deze zaak verwees het AB naar andere internationaalrechtelijke regels, waaronder CITES en het Biodiversiteitsverdrag. Dit wijst erop dat de AB artikel XX GATT heeft geïnterpreteerd, niet aan de hand van de oorspronkelijke bedoeling van de opstellers van het GATT, maar aan de hand van allerlei relevante verdragen. Deze aanpak stamt af van die van het Internationaal Hof van Justitie in de *Gabcikovo-Nagymaros* zaak.¹⁸⁹ In deze

---

¹⁸³ D. BODANKSKY, J. BRUNNÉE en E. HEY, *Handbook, supra*, noot 23, 137.

¹⁸⁴ V. HRBATÁ, WIPO, *supra*, noot 143, (1) 30; J. PAUWELYN, *Conflict, supra*, noot 141, 389-390 en 491; C. P. R. ROMANO, *The Peaceful Settlement, supra*, noot 129, 101.

¹⁸⁵ Artikel 31 – 33 en 31, 3, c WVV; Artikel 3, 2 DSU; Appellate Body Rapport inzake US – Standards for Reformulated and Conventional Gasoline, Report of the Appellate Body, WT/DS2, 1996, p. 17-22 (hierna *Gasoline* zaak); A. AUST, *Handbook, supra*, noot 133, 83-87 en 355; D. BODANKSKY, J. BRUNNÉE en E. HEY, *Handbook, supra*, noot 23, 136 – 138; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment, supra*, noot 140, 764; I. BROWNLIE, *Principles of Public International Law*, V.K., Oxford University Press, 2008, 631 – 635; C. LALY-CHEVALIER, *La violation du traité*, Brussel, Bruylant, 2005, 320 – 321; G. Z. MARCEAU, *Conflicts, supra*, noot 175, (1081) 1103; A. NARLIKAR, M. DAUNTON en R. M. STERN, *Handbook, supra*, noot 154, 725; J. WOUTERS en B. DE MEESTER, *The World Trade Organization, A Legal and Institutional Analysis*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 242.

¹⁸⁶ P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, noot 140, 765.

¹⁸⁷ V. GUÈVREMONT, *Valeurs, supra*, noot 158, 400-401.

¹⁸⁸ *Garnaal/schildpad* zaak, *supra*, noot 149, § 129 - 130; M. BOWMAN, P. DAVIES en C. REDGWELL, *Lyster's, supra*, noot 74, 662 – 663; M. E. JANOW, V. DONALDSON en A. YANOVICH, *The WTO, supra*, noot 127, 648.

¹⁸⁹ ICJ, *The Gabcikovo-Nagymaros Project* (Hongarije v. Slowakije), judgement, 25 september 1997, www.icj-cij.org.

zaak interpreteerde het Hof een verdrag in samenhang met daarop later volgende ontwikkelingen in het internationale milieurecht.¹⁹⁰

Bepaalde rechtsleer stelt echter dat het conflictresolutiemechanisme steeds een terughoudende houding heeft wat betreft het verder kijken dan de WTO-regels. Er wordt volgens deze strekking niet gekeken hoe de regels van het WTO zich verhouden met andere internationale verdragen. Als voorbeeld is er de beslissing van het panel in de zaak *Biotech*.¹⁹¹ YEARWOOD wijst erop dat het panel de toepassing van andere internationaalrechtelijke regels beperkt in deze zaak.¹⁹²

Het panel besloot in de *Biotech* zaak dat de toepasselijke regels van internationaal recht die in aanmerking genomen dienen te worden slechts de verdragen toepasselijk tussen alle WTO-partijen omvatten.¹⁹³ In deze zaak had dit het gevolg dat onder andere het Biodiversiteitsverdrag niet werd gebruikt als een internationaalrechtelijke regel waarmee rekening dient te worden gehouden bij het interpreteren van de handelsakkoorden.¹⁹⁴ In die zin is er dus sprake van een terughoudende aanpak vermits het gebruik van niet-WTO recht wordt beperkt.¹⁹⁵ Hier wil ik graag op aanmerken dat het milieurechtelijke verdrag tijdens de WTO conflictresolutieprocedure slechts een interpretatiemiddel is. Het lidmaatschap van staten bij verdragen ter interpretatie van de handelsregels zou dus niet van belang mogen zijn. Het panel stelt dan ook dat het verdragen, waar niet alle WTO-partijen partij bij zijn, kan gebruiken ter interpretatie wanneer het dit nodig acht. Maar het panel bepaalt wel wanneer dit is.¹⁹⁶

Bepaalde rechtsleer stelt dus dat de WTO milieurechtelijke maatregelen vaak behandelde als ongewenste handelsbeperkingen. Maar deze strikte houding ten opzichte van artikel XX GATT deed bedenkingen ten opzichte van de WTO ontstaan. Daarom is er tegenwoordig sprake van een meer milieurechtelijke toepassing van artikel XX GATT, waardoor milieurechtelijke maatregelen die handelsbeperkingen uitmaken toch gehandhaafd

---

¹⁹⁰ *Ibid*, § 53 en 141; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 764.

¹⁹¹ Panel Rapport inzake European Communities – Measures affecting the Approval and Marketing of Biotech Products, WT/DS291, WT/DS292, WT/DS293/R, 2006, § 7.68-7.70 (hierna *Biotech* zaak); J. KLABBERS, *International Law*, *supra*, noot 165, 56; J. KLABBERS, *Treaty Conflict*, *supra*, noot 174, 6.

¹⁹² R.R.F. YEARWOOD, *The Interaction between World Trade Organisation (WTO) Law and External International Law, The constrained Openness of WTO Law (a prologue to a theory)*, Oxon, Routledge, 2012, 71.

¹⁹³ *Biotech* zaak, *supra*, noot 191, §§ 7.68 – 7.70; M. BOWMAN, P. DAVIES en C. REDGWELL, *Lyster's*, *supra*, noot 74, 654; J. WOUTERS en B. DE MEESTER, *The World Trade Organization, A Legal and Institutional Analysis*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 244.

¹⁹⁴ P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 764 – 765; H. HORN en P. C. MAVROIDIS, *Multilateral environmental agreements in the WTO: Silence speaks volumes*, IFN Working Paper, No. 983, 2013, 5 en 18 (hierna H. HORN en P. C. MAVROIDIS, *agreements*).

¹⁹⁵ M. BOWMAN, P. DAVIES en C. REDGWELL, *Lyster's*, *supra*, noot 74, 662 – 663; J. GOMULA, *Environmental Disputes*, *supra*, noot 151, 415; M. E. JANOW, V. DONALDSON en A. YANOVICH, *The WTO*, *supra*, noot 127, 637.

¹⁹⁶ *Biotech* zaak, *supra*, noot 191, § 7.92- 7.95; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 776; H. HORN en P. C. MAVROIDIS, *agreements*, *supra*, noot 194, 18.

worden.¹⁹⁷ Het zou immers onlogisch zijn dat een staat zich in een slechtere positie bevindt omdat deze een milieurechtelijke verdragsmaatregel neemt, dan wanneer er geen milieurechtelijk verdrag was. Hiertoe dient men artikel XX GATT zo te interpreteren dat een conflict vermeden wordt en het milieurechtelijke verdrag effectief kan zijn.¹⁹⁸ GUÈVREMONT stelt dan weer dat artikel XX GATT nog steeds restrictief geïnterpreteerd wordt.¹⁹⁹

Mijn visie hieromtrent is dat het conflictresolutiemechanisme open staat voor milieurechtelijke maatregelen. Zo voorziet de *Garnaal/schildpad* zaak naar mijn mening een principiële basis voor het handhaven van handelsbeperkende milieurechtelijke verdragsmaatregelen: artikel XX GATT dient geïnterpreteerd te worden in het licht van de huidige zorgen van de gemeenschap, zijnde met een gevoeligheid voor milieurechtelijke zorgen.²⁰⁰ Door het interpreteren van de uitzonderingen in een pro-milieurechtelijke manier is het bijna zeker dat milieurechtelijke verdragsmaatregelen gehandhaafd worden door middel van artikel XX GATT.²⁰¹ Ondanks de *Biotech* zaak mag men naar mijn mening niet stellen dat het conflictresolutiemechanisme niet open staat voor het internationale milieurecht, aangezien er wel rekening mee wordt gehouden wanneer de partijen betrokken bij een conflict allen partij zijn aan dergelijk verdrag. Het is niet onbegrijpelijk dat wanneer een der partijen bij het conflict niet dergelijke partij is, dit niet gebeurt, aangezien deze partij er niet voor heeft gekozen gebonden te zijn door dat verdrag. Dit argument is echter weerlegbaar aangezien het milieurechtelijke verdrag niet toegepast moet worden bij het conflict, het dient louter ter interpretatie van het GATT.

5 Besluit

Met betrekking tot toekomstige, maar onwaarschijnlijke conflicten dient men primair tot een oplossing te komen via de techniek die CITES hiertoe voorschrijft; onderhandeling. Wanneer dit niet lukt dient het conflict beslecht te worden door een panel.

De WTO heeft haar strikte focus op de vrije handel veranderd door onder meer een internationaalrechtelijke aanpak bij de interpretatie van de handelsregels en door een verwijzing naar duurzame ontwikkeling in de preambule van het GATT. Dit betekent dat er een start is gemaakt inzake een geschillenbeslechting die rekening houdt met de bescherming van het milieu. Het toepasselijke recht voor een panel bestaat dan wel uit het handelsrecht, maar bij de interpretatie hiervan worden de relevante milieurechtelijke

---

¹⁹⁷ J. BEURIER en A. KISS, *Droit, supra*, noot 21, 483; M. BOWMAN, P. DAVIES en C. REDGWELL, *Lyster's, supra*, noot 74, 653; A. KISS en D. SHELTON, *Guide, supra*, noot 128, 242 - 243.

¹⁹⁸ G. Z. MARCEAU, *Conflicts, supra*, noot 175, (1081) 1097.

¹⁹⁹ V. GUÈVREMONT, *Valeurs, supra*, noot 158, 408.

²⁰⁰ *Garnaal/schildpad* zaak, *supra*, noot 149, § 129; M. BOWMAN, P. DAVIES en C. REDGWELL, *Lyster's, supra*, noot 74, 662 - 663.

²⁰¹ M. BOWMAN, P. DAVIES en C. REDGWELL, *Lyster's, supra*, noot 74, 661; J. GOMULA, *Environmental Disputes, supra*, noot 151, 413; A. KISS en D. SHELTON, *Guide, supra*, noot 128, 247 - 249; G. Z. MARCEAU, *Conflicts, supra*, noot 175, (1081) 1097; K. VON MOLTKE, *Trade, supra*, noot 127, (1) 7.

reguleringen, mogelijks dus CITES, gebruikt als interpretatiemiddel.²⁰² Wel is het nog steeds zo dat er geen sprake is van panels met expertise inzake het milieu die conflicten betreffende het milieu steeds toegewezen krijgen.²⁰³

---

²⁰² H. HORN en P. C. MAVROIDIS, *agreements, supra*, noot 194, 11 – 18.

²⁰³ Dergelijk panel met expertise is er bijvoorbeeld wel met betrekking tot financiële zaken, zie artikel XXIX GATS, Bijlage inzake financiële diensten, 4; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment, supra*, noot 140, 765; D. BODANKSKY, J. BRUNNÉE en E. HEY, *Handbook, supra*, noot 23, 137 – 138; M. BOWMAN, P. DAVIES en C. REDGWELL, *Lyster's, supra*, noot 74, 665; A. KISS en D. SHELTON, *Guide, supra*, noot 128, 250.

Hoofdstuk 6 Toepassing GATT op CITES

Inleiding

Nog geen enkel panel heeft rechtstreeks de conformiteit van een handelsbeperking van een milieurechtelijk verdrag met de WTO handelsregels besproken.²⁰⁴ De conformiteit met het WTO-handelsrecht van handelsbeperkingen uit milieurechtelijke verdragen is echter onzeker.²⁰⁵

Desalniettemin stellen YEATER en VASQUEZ dat de huidige relatie tussen CITES en WTO gebaseerd is op een wederzijdse erkenning van hun gelijkwaardige status en hun unieke kenmerken en bevoegdheden. Het is dan ook algemeen aanvaard in de internationale gemeenschap dat CITES, dat een kader met handelsmaatregelen heeft uitgebouwd²⁰⁶, in overeenstemming is met de regels van de WTO. Wanneer men rekening houdt met het grote aantal partijen bij CITES, de beperkte afwijking op het GATT en de wil van staten om een specifiek regime te ontwikkelen met betrekking tot bedreigde soorten, begrijpt men dat CITES aanvaard wordt als een uitzondering op het WTO-recht.²⁰⁷

Maar wat indien men dit in vraag trekt? In dit onderdeel wordt daarom onderzocht in welke mate de CITES-maatregelen die van toepassing zijn bij de pandalening, in overeenstemming zijn met de regels van de WTO.

1 Werkwijze

De hiernavolgende bespreking is uitgegaan van de indeling gemaakt door VAN CALSTER, die zijn indeling gebaseerd heeft op WOLD.²⁰⁸ Er wordt nagegaan als de bij de pandalening toepasselijke vereisten voor het verlenen van een import- en exportvergunning en de mogelijkheid tot striktere nationale maatregelen onder CITES in overeenstemming zijn met het GATT (en de TBT). Indien er sprake is van een schending wordt de mogelijke rechtvaardiging en de visie van een panel hierop besproken.

---

²⁰⁴ S. LESTER, B. MERCURIO en A. DAVIES, *World Trade Law*, *supra*, noot 138, 863.

²⁰⁵ P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 767.

²⁰⁶ UNEP, *Trade-related Measures and Multilateral Environmental Agreements*, UNEP, 2007, 11.

²⁰⁷ H. HORN en P. C. MAVROIDIS, *agreements*, *supra*, noot 194, 18; S. L. WALKER, *Environmental Protection versus Trade Liberalization: Finding the Balance: an Examination of the Legality of Environmental Regulation under International Trade Law Regimes*, Brussel, Facultés Universitaires Saint-Louis, 1993, 109 (hierna S. L. WALKER, *Protection*); M. YEATER en J. VASQUEZ, *relationship CITES and the WTO*, *supra*, noot 22, (271) 276.

²⁰⁸ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 82 – 91.

2 Toepassing

2.1 De vereiste van een vergunning

CITES vereist een uitvoer- en invoervergunning voor de handel in panda's. Deze vergunningen worden alleen verleend wanneer enkele voorwaarden vervuld zijn.²⁰⁹ De toelaatbaarheid van deze voorwaarden met het internationale handelsrecht wordt nu onderzocht.

2.1.1 Niet schadelijk voor het voortbestaan van de soort

Voor het verlenen van een import- of exportvergunning wordt de eis gesteld dat de import of export niet schadelijk is voor het voortbestaan van de soort. Deze eis maakt een kwantitatieve beperking van de import of export uit.²¹⁰

Kwantitatieve beperkingen zijn non-tarifaire beperkingen op de hoeveelheid ingevoerde producten of diensten.²¹¹ Wanneer er wordt vereist dat de handel niet schadelijk is voor het voortbestaan van de soort heeft dit duidelijk betrekking op de toegelaten hoeveelheid.

Kwantitatieve beperkingen zijn principieel door het GATT verboden.²¹² Wanneer er sprake is van een incompatibiliteit met het GATT, moet de mogelijkheid tot rechtvaardiging onderzocht worden.

Rechtvaardiging 1

Allereerst kan artikel XI,2, (a) GATT ingeroepen worden ter rechtvaardiging van de kwantitatieve beperking die de "niet schadelijk"-vereiste uitmaakt.

Deze bepaling laat een uitvoerverbod- of beperking ten opzichte van een essentieel product toe wanneer dit een tijdelijk nationaal kritiek tekort erin verhelpt. Deze bepaling moet men *in concreto* invullen, betekenend dat het belang van elk product beoordeeld dient te worden in zijn relatie met het betrokken land. Dit heeft als gevolg dat ook wilde soorten als essentieel product kunnen worden beschouwd. De staat moet dan bewijzen dat er sprake is van een kritiek tekort in deze staat. Het is onzeker vanaf wanneer een panel

---

²⁰⁹ Artikel III, 2 en 3 CITES; UNEP, *Trade-related Measures and Multilateral Environmental Agreements*, UNEP, 2007, 11.

²¹⁰ UNEP en IISD, *Environment and Trade*, *supra*, noot 128, 36; S. L. WALKER, *Protection*, *supra*, noot 207, 108.

²¹¹ J. WOUTERS en B. DE MEESTER, *De Wereldhandelsorganisatie in Vogelvlucht*, Instituut voor Internationaal Recht, K.U. Leuven, Working paper nr. 50, 2004, 12.

²¹² Artikel XI, GATT; J. DELVOIE, "Vrijhandel en leefmilieu in de World Trade Organisation na de Zeeschildpaddenzaak: doorbraak of dood spoor?", *TMR* 2000, (114) 116 (hierna J. DELVOIE, Vrijhandel); A. KISS en D. SHELTON, *Guide*, *supra*, noot 128, 242; A. H. QURESHI en A. R. ZIEGLER, *International Economic Law*, *supra*, noot 140, 354 - 355; VRG ALUMNI, *Recht in Beweging*, 11de VRG Alumnidag 2004, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2004, 89,

dergelijk bewijs voldoende acht. Men mag ook niet vergeten dat er slechts sprake mag zijn van een tijdelijke beperking.²¹³

Zo zou China kunnen argumenteren dat panda's voor haar essentiële producten zijn, aangezien ze enkel voorkomen op haar grondgebied en essentieel zijn voor het toerisme en aldus de werkgelegenheid in het land. De mogelijkheid tot het gebruik van deze uitzondering wordt echter teniet gedaan doordat dit slechts een tijdelijke beperking mag zijn. Onder het CITES-verdrag is er namelijk geen sprake van het verlenen van tijdelijke vergunningen, maar van permanente vergunningen.²¹⁴ Er wordt door CITES altijd vereist dat er geen schadelijke gevolgen voor de soort mogen zijn; dit is geen tijdelijke voorwaarde.

Besluit

Artikel XI, 2, a GATT kan de "niet schadelijk"-vereiste niet rechtvaardigen.

Rechtvaardiging 2

Artikel XX GATT stipuleert uitzonderingen op het GATT.

Een eerste uitzondering die relevant is, is artikel XX, b GATT. Hierin wordt bepaald dat niets in het GATT gebruikt mag worden op een manier om de aanneming of handhaving van maatregelen die noodzakelijk zijn om mensen, dieren of planten hun leven of gezondheid te beschermen te verhinderen.²¹⁵

Om deze uitzondering toe te passen dient er een drievoudige analyse²¹⁶ te gebeuren:

1. Beschermt de betrokken maatregel menselijk, dierlijk of plantaardig leven of hun gezondheid?

Een panel dient te beoordelen als de "niet-schadelijk"-vereiste de doelstellingen van CITES ondersteunt, dewelke naar mijn mening overduidelijk het dierlijk en plantaardige leven aanbelangen.²¹⁷ De CITES-soorten worden immers bedreigd door de handel erin. Net doordat CITES maatregelen onderneemt inzake deze handel, zoals eisen dat de handel in panda's niet schadelijk is voor het voortbestaan van de pandasoort, worden deze soorten beschermd. De "niet-schadelijk"-vereiste ondersteunt dus de bescherming van de CITES-soorten.²¹⁸

---

²¹³ P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 787; G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 82.

²¹⁴ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 82.

²¹⁵ M. YEATER en J. VASQUEZ, *relationship CITES and the WTO*, *supra*, noot 22, (271) 272.

²¹⁶ P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 760 - 761.

²¹⁷ Appellate Body Rapport inzake EC – Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products, WT/DS135, 2001, § 160-162 (hierna *Asbestos* zaak).

²¹⁸ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 83.

2. Is de betrokken maatregel noodzakelijk voor het bereiken van dit doel?

Een maatregel is noodzakelijk als er geen alternatief redelijkerwijs beschikbaar is dat in overeenstemming is met het GATT en indien het de minst mogelijke mate van tegenstrijdigheid met andere GATT bepalingen met zich meebrengt.²¹⁹ Er moet dus onderzocht worden als een alternatieve maatregel mogelijk was voor de betrokken staat.²²⁰ Hiertoe is vereist dat men van de staat redelijkerwijze kon verwachten dat ze deze alternatieve maatregel gebruikte en dat dit alternatief geen schending uitmaakt van GATT.²²¹

De AB heeft in de *Asbest* zaak gesteld dat staten mogen bepalen welk niveau van bescherming van de gezondheid ze geschikt achten. Hoe vitaler de belangen die nagestreefd worden zijn, hoe waarschijnlijker het is dat een maatregel als noodzakelijk wordt beschouwd om dit te bereiken.²²² Het niveau van de bescherming moet objectief noodzakelijk zijn om het doel te bereiken.²²³ In de *Gambling* zaak stelde de AB dat er sprake is van een objectieve test om te bepalen als er sprake is van noodzakelijkheid. Het belang dat er wordt gegeven aan de waarden die worden nagestreefd door de maatregel, de bijdrage van de maatregel aan het doel en de beperkende impact van de maatregel op de internationale handel zijn factoren die in aanmerking genomen dienen te worden bij de beoordeling van de maatregel.²²⁴

In casu moet onderzocht worden als er een alternatieve maatregel voor de "niet-schadelijk"-eis mogelijk was voor de CITES-Partijen.

Om te beoordelen als er alternatieve, minder beperkende maatregelen mogelijk waren voor de CITES-Partijen dient onderzocht te worden hoe de instandhouding van soorten in elkaar zit en wat de mogelijke technieken ter bescherming en instandhouding van soorten zijn. Volgens VAN CALSTER is er sprake van een overeenstemming in de internationale gemeenschap met betrekking tot de noodzakelijkheid van de "niet-schadelijk"-vereiste. Naar mijn mening is het vanzelfsprekend dat deze eis als essentieel wordt beschouwd voor het garanderen van het behoud van soorten.²²⁵

---

²¹⁹ *Asbestos* zaak, *supra*, noot 217, §164 - 175; A. KISS en D. SHELTON, *Guide*, noot 128, 245.

²²⁰ J. GOMULA, *Environmental Disputes*, *supra*, noot 151, 412 - 413.

²²¹ Appellate Body Rapport inzake Korea - Measures Affecting Imports of Fresh, Chilled and Frozen Beef, WT/DS161, WT/DS169, 2000, § 166 (hierna *Korea Beef* zaak); J. H. KNOXX, *Judicial Resolution*, *supra*, noot 137, (1) 31; UNEP en IISD, *Environment and Trade*, *supra*, noot 128, 37; G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 83.

²²² *Asbestos* zaak, *supra*, noot 217, § 167 - 168 en 172; *Korea Beef* zaak, *supra*, noot 221, § 162; Appellate Body Rapport inzake EC - Measures Concerning Meat and Meat products, WT/DS26, WT/DS48, 1998, § 186 en 194; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 774; J. H. KNOXX, *Judicial Resolution*, *supra*, noot 137, (1) 31.

²²³ K. KOMETANI, "Trade and Environment: How Should WTO Panels Review Environmental Regulations under GATT Articles III and XX", *NJILB* 1996, (441) 445.

²²⁴ Appellate Body Rapport inzake Brazil - Measures Affecting Imports of Retreaded Tyres, WT/DS332, 2007 § 156 (hierna *Brazil Tyres* zaak); Appellate Body Rapport inzake US - Measures affecting the Cross-border supply of Gambling and Betting services, WT/DS285, 2005, § 304-311; *Korea Beef* zaak, *supra*, noot 221, § 164; P. MORRISON en L. NIELSEN, *Trade*, *supra*, noot 142, (207) 217.

²²⁵ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 83.

Een gegeven wat een panel in overweging kan nemen bij de beoordeling van de mogelijkheid tot een minder beperkende maatregel is de ontwikkeling van het CITES-verdrag. Het is namelijk zo dat er in het eerste ontwerp, bovenop de "niet-schadelijk"-vereiste, vereist werd dat het doel van de handel het herstel van de soort was of de handel essentieel was voor onderzoek betreffende de gezondheid.²²⁶ Deze vereiste werd weggelaten, waaruit afgeleid kan worden dat de ontwerpers van het verdrag getracht hebben zo weinig mogelijk handelsbeperkend te zijn.

3. Is de betrokken maatregel toegepast in overeenstemming met de *chapeau*?²²⁷ Indien men zich wilt beroepen op een uitzondering bepaald in artikel XX GATT is het steeds vereist dat de voorwaarden van de *chapeau* vervuld zijn.²²⁸ De AB heeft besloten dat een maatregel eerst onder een specifieke uitzondering dient te vallen. Indien de maatregel vervolgens niet voldoet aan de vereisten van de *chapeau*, zal er alsnog geen rechtvaardiging van de betrokken maatregel mogelijk zijn.²²⁹

De *chapeau* vereist dat de maatregel geen willekeurige of ongerechtvaardigde discriminatie tussen landen waar dezelfde omstandigheden gelden uitmaakt en dat de maatregel geen vermomde handelsbeperking is.²³⁰

In de praktijk zijn het de WA van de importerende en de exporterende staat degenen die de "niet-schadelijk"-vereiste beoordelen.²³¹ Bij de beoordeling van de mogelijke schadelijkheid voor het voortbestaan van de soort, dient de WA rekening te houden met de omstandigheden in de andere betrokken staat. Door de appreciatiemogelijkheid van de WA is er duidelijk een mogelijkheid tot problemen. Zo kan de staat ten opzichte van wie de handel wordt beperkt omdat dit schadelijk kan zijn voor het voortbestaan van de soort, stellen dat de omstandigheden op zijn grondgebied niet meer bedreigend zijn voor het voortbestaan van de soort dan de omstandigheden in staten waarbij in- of uitvoer wel wordt toegelaten.²³² Willekeurige of onrechtvaardige discriminatie tussen landen is dus mogelijk, doch dient dit per geval beoordeeld te worden. Bij de pandalening is er geen dergelijke kwestie.

Besluit

Door de internationaalrechtelijke interpretatiewijze van de handelsakkoorden ontstaat er een grote kans dat een panel geen strikte focus op de vrije handel zal handhaven bij de

---

²²⁶ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 83.

²²⁷ Artikel XX, 1 GATT.

²²⁸ P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 760.

²²⁹ *Brazil Tyres zaak*, *supra*, noot 224, § 139; *Garnaal/schildpad zaak*, *supra*, noot 149, § 160; *Gasoline zaak*, *supra*, noot 185, IV – p. 22 - 23; A. KISS en D. SHELTON, *Guide*, *supra*, noot 128, 246; J. DELVOIE, *Vrijhandel*, *supra*, noot 212, (114) 119; J. GOMULA, *Environmental Disputes*, *supra*, noot 151, 406; P. MORRISON en L. NIELSEN, *Trade*, *supra*, noot 142, (207) 216.

²³⁰ Artikel XX, 1 GATT; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 774 - 775; A. KISS en D. SHELTON, *Guide*, *supra*, noot 128, 243 - 244; A. NARLIKAR, M. DAUNTON en R. M. STERN, *Handbook*, *supra*, noot 154, 449.

²³¹ Artikelen III, 2, a en 3, a en IV, 2, a CITES.

²³² G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 85.

beoordeling van de "niet-schadelijk"-vereiste. Deze maatregel is dan ook essentieel inzake het beschermen van de CITES-soorten.²³³ De rechtvaardiging van de "niet-schadelijk"-vereiste aan de hand van artikel XX, b GATT is dus mogelijk.

Rechtvaardiging 3

De derde mogelijkheid tot rechtvaardiging van de "niet-schadelijk"-vereiste is terug te vinden in artikel XX, g GATT.²³⁴

Deze uitzondering is ontwikkeld om WTO-leden toe te staan maatregelen te nemen om uitputbare natuurlijke bronnen in stand te houden. Dit betekent dat maatregelen in verband met het behoud van uitputbare natuurlijke hulpbronnen niet verhinderd mogen worden indien ze effectief worden gemaakt in samenhang met beperkingen op de binnenlandse productie of consumptie.²³⁵

Deze uitzondering omvat vier aspecten die vervuld dienen te zijn²³⁶:

1. De maatregel die men tracht te rechtvaardigen heeft betrekking op uitputbare natuurlijke bronnen.²³⁷

Het begrip uitputbare natuurlijke bronnen wordt ruim ingevuld. Het begrip wordt geïnterpreteerd in het licht van de actuele zorgen van de internationale gemeenschap inzake de bescherming en instandhouding van het milieu.²³⁸ Een dergelijke bron kan levend of niet levend zijn en moet niet perse zeldzaam of bedreigd zijn om als uitputbaar bestempeld te worden.²³⁹

Panda's, maar ook de andere soorten beschermd door CITES, zijn dergelijke bronnen. De maatregel dient vervolgens betrekking te hebben op dergelijke bronnen. Daarmee wordt echter niet bedoeld dat deze maatregel primair gericht moet zijn op het behoud van dergelijke natuurlijke bronnen. Maar zelfs indien dit vereist zou zijn, zou CITES deze voorwaarde makkelijk vervullen met haar eis tot het niet bedreigen van het voortbestaan van de soort.²⁴⁰

---

²³³ P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 764; G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 83.

²³⁴ Artikel XX, g GATT.

²³⁵ P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 761; A. KISS en D. SHELTON, *Guide*, *supra*, noot 128, 245; M. YEATER en J. VASQUEZ, *relationship CITES and the WTO*, *supra*, noot 22, (271) 272.

²³⁶ A. KISS en D. SHELTON, *Guide*, *supra*, noot 128, 250; UNEP en IISD, *Environment and Trade*, *supra*, noot 128, 37 - 38.

²³⁷ *Garnaal/schildpad zaak*, *supra*, noot 149, § 127.

²³⁸ A. KISS en D. SHELTON, *Guide*, *supra*, noot 128, 247; J. H. KNOXX, *Judicial Resolution*, *supra*, noot 137, (1) 54 - 55.

²³⁹ *Garnaal/schildpad zaak*, *supra*, noot 149, § 127 - 132; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 772 en 821; C. P. R. ROMANO, *The Peaceful Settlement*, *supra*, noot 129, 27 - 29; N. SCHRIJVER en F. WEISS, *Sustainable Development*, *supra*, noot 21, 125-126.

²⁴⁰ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 83.

2. De maatregel heeft betrekking op de instandhouding van dergelijke natuurlijke bronnen. Betrekking hebben op de instandhouding betekent niet dat de maatregel noodzakelijk moet zijn voor de instandhouding van de natuurlijke bron (wat wel het geval is bij artikel XX, b GATT), maar het betekende wel dat de maatregel primair gericht moet zijn op de instandhouding.²⁴¹ Omtrent deze invulling van het begrip "betrekking hebben op" bestond veel onzekerheid, aangezien "betrekking hebben op" een andere betekenis heeft dan "primair gericht zijn op". Aldus zou dit een ongerechtvaardigde aanpassing van artikel XX GATT kunnen inhouden. De AB schepte duidelijkheid in de *Garnaal/schildpad* zaak, stellende dat de maatregel "redelijkerwijs gerelateerd" moet zijn aan instandhouding.²⁴² De "niet-schadelijk"-vereiste voldoet hier vanzelfsprekend aan.

3. De maatregel wordt effectief gemaakt in samenhang met beperkingen op de binnenlandse productie of consumptie.

Deze vereiste dient ingevuld te worden aan de hand van de begrippen hun gewone betekenis.²⁴³ Met betrekking tot het begrip "in samenhang met" wordt bedoeld dat de maatregel samen of tegelijk met regels van toepassing op de nationale productie of consumptie in werking is getreden. In samenhang zijn vereist echter niet dat er sprake is van een identieke behandeling; een zekere mate van evenredigheid tussen de beperkingen op nationale en ingevoerde producten is voldoende.²⁴⁴

In het geval van uitvoer van de panda's betekent dit dat wanneer de uitvoer beperkt wordt door de "niet-schadelijk"-eis, deze eis op een gelijkaardige manier opgelegd dient te worden aan de nationale, zijnde Chinese, productie of consumptie. Dergelijke interne productie of consumptie mag dus ook geen gevaar betekenen voor het voortbestaan van de soort.²⁴⁵

In het geval van invoer geldt deze redenering logischerwijs enkel indien de betrokken soort ook aanwezig is op het territorium van de invoerende staat. Men kan de nationale productie en consumptie niet op een gelijkaardige manier als de import behandelen wanneer de betrokken soort niet terug te vinden is op het grondgebied van de staat. Vermits panda's niet aanwezig zijn op het grondgebied van België zal men niet van de binnenlandse productie of consumptie eisen dat er geen bedreiging is voor het voortbestaan van de soort, hetgeen normaliter betekent dat dit ook niet mag gebeuren ten

---

²⁴¹ *Gasoline* zaak, *supra*, noot 185, III, C, § 4 – p. 20 – 22; A. KISS en D. SHELTON, *Guide*, *supra*, noot 128, 245 – 246; J. DELVOIE, *Vrijhandel*, *supra*, noot 212, (114) 118; K. KOMETANI, "Trade and Environment: How Should WTO Panels Review Environmental Regulations under GATT Articles III and XX", *NJILB* 1996, (441) 446; P. MORRISON en L. NIELSEN, *Trade*, *supra*, noot 142, (207) 216.

²⁴² *Garnaal/schildpad* zaak, *supra*, noot 149, § 141; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 772; J. H. KNOXX, *Judicial Resolution*, *supra*, noot 137, (1) 33.

²⁴³ Artikel 31, 1 WVV; *Garnaal/schildpad* zaak, *supra*, noot 149, § 155; *Gasoline* zaak, *supra*, noot 185, III, C, § 4 – p. 20.

²⁴⁴ *Garnaal/schildpad* zaak, *supra*, noot 149, § 143 – 145; *Gasoline* zaak, *supra*, noot 185, III, C, § 4 – p. 21; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 773; J. DELVOIE, *Vrijhandel*, *supra*, noot 212, (114) 124.

²⁴⁵ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 83.

opzichte van de invoerder.²⁴⁶ Traditioneel zou in dergelijk geval waarschijnlijk gebruik worden gemaakt van de handelswijze in de *Tonijn/Dolfijn* zaken.²⁴⁷

In de *Tonijn/Dolfijn* zaak besloot het panel dat de uitzonderingen van artikel XX, b en g GATT niet konden worden ingeroepen om belangen buiten het grondgebied van de staat te beschermen; extraterritoriale maatregelen werden niet toegestaan.²⁴⁸ In de tweede *Tonijn/Dolfijn* zaak besloot het AB dat maatregelen ter wijziging van het beleid van andere staten én die bovendien slechts effectief zijn indien dergelijke wijzigingen gebeuren, niet primair gericht zijn om de doelen bepaald in artikel XX, g GATT te realiseren (of noodzakelijk zijn bij het realiseren van de doelen bepaald in artikel XX, b GATT). Dergelijke maatregelen konden niet gerechtvaardigd worden aan de hand van artikel XX GATT.²⁴⁹ Dit betekende dat enkel handelsmaatregelen die een rechtstreeks instandhoudings- of beschermend doel hebben voldoen aan artikel XX GATT. Met betrekking tot de invulling van het begrip "rechtstreeks" bestaat er echter geen zekerheid. Volgens VAN CALSTER zullen maatregelen normaliter onrechtstreeks werken, behalve wanneer de betrokken natuurlijke bron een territoriale link heeft met de staat die de beperking oplegt.²⁵⁰

Deze visie betekende dus dat invoerbeperkingen aangaande soorten die zich niet bevinden op het grondgebied van de invoerende staat, zoals panda's in België, hoogstwaarschijnlijk niet te rechtvaardigen waren aan de hand van artikel XX GATT. Het doel van CITES werd op dat vlak immers aanzien als het doen veranderen van het beleid van staten aangaande wilde soorten.²⁵¹ Maar ook ten opzichte van uitvoerbeperkingen bleef een rechtvaardiging aan de hand van artikel XX, g GATT onzeker.²⁵²

Het is echter zo dat deze visie niet meer gevolgd wordt; de invulling die er wordt gegeven aan artikel XX, g GATT is fundamenteel anders.²⁵³ In de *Garnaal/Schildpad* zaak stelt de AB dat een maatregel, die het beleid van een andere staat wenst te veranderen, alsnog gerechtvaardigd kan zijn onder artikel XX GATT.²⁵⁴ Bovendien mag een maatregel onder artikel XX, g GATT nu wel extraterritoriaal werken. Dit betekent dat de uitzondering in te roepen is, ongeacht de locatie van de natuurlijke bronnen en dus de betrokken soort. De soort moet dus niet perse gelokaliseerd zijn op het grondgebied van de staat die de betrokken maatregel neemt, maar kan zich ook buiten dit grondgebied bevinden.²⁵⁵ Dit

---

²⁴⁶ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 83 – 84.

²⁴⁷ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 83 – 84.

²⁴⁸ GATT Panel Rapport inzake United States – Restrictions on Imports of Tuna, DS21, 1991, onaan genomen, §§ 5.25-28 en § 5.32; A. BOYLE en D. FREESTONE, *International Law*, *supra*, noot 129, 46; A. KISS en D. SHELTON, *Guide*, *supra*, noot 128, 246 – 247.

²⁴⁹ GATT Panel Rapport inzake United States – Restrictions on Imports of Tuna, 1994, DS29 onaan genomen, § 5.27 en §§ 5.1-33.

²⁵⁰ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 84

²⁵¹ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 84.

²⁵² G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 90 – 91.

²⁵³ P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 773.

²⁵⁴ *Garnaal/schildpad* zaak, *supra*, noot 149, § 121; J. DELVOIE, *Vrijhandel*, *supra*, noot 212, (114) 124.

²⁵⁵ *Garnaal/schildpad* zaak, *supra*, noot 149, § 133.

betekent dat België dergelijke invoerbeperkende CITES-maatregel mag nemen, ook al zijn er geen panda's terug te vinden op het Belgische grondgebied.

4. De maatregel dient toegepast te worden in overeenstemming met de *chapeau* van artikel XX GATT.²⁵⁶

De redenering inzake de *chapeau* bij de voorgaande rechtvaardiging is hier ook van toepassing.

Besluit

Artikel XX, g is een mogelijke rechtvaardiging ten opzichte van de "niet-schadelijk"-vereiste bij de handel in panda's.

2.1.2 Niet in strijd met de regelgeving van de staat van export

Voor het bekomen van een vergunning is ook vereist dat de panda verkregen is in overeenstemming met de wetten van de staat van export, zijnde China (regelgeving-vereiste). Deze voorwaarde maakt een kwantitatieve beperking uit aangezien er sprake is van een non-tarifaire beperking op de hoeveelheid in te voeren specimen.²⁵⁷ De mogelijkheden tot rechtvaardiging worden onderzocht.

Rechtvaardiging 1

Ook hier blijkt artikel XX, b GATT een mogelijke rechtvaardiging. Om dit artikel toe te passen dient er een drievoudige analyse²⁵⁸ te gebeuren:

1. Beschermt de betrokken maatregel menselijk, dierlijk of plantaardig leven of hun gezondheid?

Dit betekent dat de regelgeving-vereiste daadwerkelijk de verdragsrechtelijke doelstellingen moet ondersteunen, aangezien deze het dierlijk en plantaardig leven aanbelangen. Dit is naar mijn mening het geval, aangezien door de regelgeving-vereiste wordt verzekerd dat de panda's op een gereguleerde wijze worden verkregen, wat bijdraagt aan hun bescherming. Het is bijvoorbeeld zo dat, wanneer dit verboden is door een Chinese wet, men niet zomaar panda's in het wild mag vangen en deze daarna zal kunnen verhandelen.

---

²⁵⁶ *Brazil Tyres zaak, supra*, noot 224, § 139; *Garnaal/schildpad zaak, supra*, noot 149, § 160; *Gasoline zaak, supra*, noot 185, IV – p. 22 – 23; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment, supra*, noot 140, 761.

²⁵⁷ Artikel XI GATT; UNEP en IISD, *Environment and Trade, supra*, noot 128, 36; VRG ALUMNI, *Recht in Beweging*, 11de VRG Alumnidag 2004, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2004, 89; S. L. WALKER, *Protection, supra*, noot 207, 108; J. WOUTERS en B. DE MEESTER, *De Wereldhandelsorganisatie in Vogelvlucht*, Instituut voor Internationaal Recht, K.U. Leuven, Working paper nr. 50, 2004, 10.

²⁵⁸ P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment, supra*, noot 140, 760 - 761.

2. Is de betrokken maatregel noodzakelijk voor het bereiken van dit doel?

Er dient onderzocht te worden als er een alternatieve maatregel mogelijk was voor de CITES-Partijen. De regelgeving-vereiste is echter vanzelfsprekend een noodzakelijke maatregel. De staat van export kan immers geen minder beperkende maatregel stellen dan het vragen van de naleving van de nationale regelgeving.²⁵⁹ De naleving van de wetten van een staat is immers een fundamenteel minimum en iets vragen dat minder beperkend is dan de naleving van nationale regelgeving is ondenkbaar.

3. Is de betrokken maatregel toegepast in overeenstemming met de *chapeau*?²⁶⁰

Dit vormt geen probleem aangezien ook de nationale productie en consumptie in overeenstemming met de nationale regelgeving dient te gebeuren.

Besluit

Artikel XX, b GATT kan ingeroepen worden ter rechtvaardiging van de regelgeving-vereiste.

Rechtvaardiging 2

Ook artikel XX, g GATT kan de regelgeving-vereiste rechtvaardigen. Hiertoe is vereist dat:

1. De maatregel die men tracht te rechtvaardigen heeft betrekking op uitputbare natuurlijke bronnen.²⁶¹

Zoals vermeld wordt het begrip uitputbare natuurlijke bronnen ruim ingevuld.²⁶² Panda's zijn dergelijke bronnen. De maatregel dient vervolgens betrekking te hebben op de panda's, hetgeen het geval is aangezien er vereist is dat de betrokken panda's verkregen zijn in overeenstemming met de nationale regelgeving.

2. Deze maatregel heeft betrekking op de instandhouding van dergelijke natuurlijke bronnen.

De regelgeving-vereiste moet redelijkerwijs gerelateerd zijn aan de instandhouding van de CITES-soorten.²⁶³ Er wordt vereist dat de panda's worden verkregen in overeenstemming met de nationale regelgeving, hetgeen vanzelfsprekend als doel heeft de betrokken soort te beschermen en aldus bij te dragen aan hun instandhouding.

3. De maatregel wordt effectief gemaakt in samenhang met beperkingen op de binnenlandse productie of consumptie.

Aangezien er ook ten opzichte van de nationale productie en consumptie vereist is dat er wordt gehandeld in overeenstemming met de nationale regelgeving, is er ook aan deze

---

²⁵⁹ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 85.

²⁶⁰ *Brazil Tyres zaak*, *supra*, noot 224, § 139.

²⁶¹ *Garnaal/schildpad zaak*, *supra*, noot 149, § 127 - 132.

²⁶² P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 772.

²⁶³ *Garnaal/schildpad zaak*, *supra*, noot 149, § 141; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 772.

voorwaarde voldaan.²⁶⁴

4. De maatregel dient toegepast te worden in overeenstemming met de *chapeau* van artikel XX GATT.²⁶⁵

Dit lijkt geen probleem te vormen met betrekking tot de regelgeving-eis.

Besluit

Artikel XX, g GATT is een mogelijke rechtvaardiging.

2.1.3 Voorwaarden aan het transport en de zorg

Een uitvoervergunning voor de panda's zal enkel verleend worden wanneer de Chinese WA van mening is dat de specimen voorbereid en vervoerd zullen worden op een wijze waarmee de kans op verwondingen, gezondheidsschade of wrede behandeling geminimaliseerd wordt.²⁶⁶ Daarbij zal een invoervergunning enkel verleend worden indien het CITES-comité meent dat Pairi Daiza, als voorgestelde ontvanger, op gepaste wijze uitgerust is om de specimen te huisvesten en te verzorgen.²⁶⁷

2.1.3.1 Transport

§1 TBT-overeenkomst

Met betrekking tot deze eis is het niet meteen duidelijk als dit beoordeeld dient te worden aan de hand van het GATT of TBT.²⁶⁸

De TBT-overeenkomst is een overeenkomst die afgesloten is om te verzekeren dat technische voorschriften geen onnodige obstakels ten opzichte van de handel uitmaken. Technische vereisten die ontwikkeld zijn om de handel te beperken worden verboden. Technische vereisten die ontwikkeld zijn voor legitieme doelstellingen, waaronder de bescherming van het milieu, zijn daarentegen wel toegelaten onder het TBT.²⁶⁹

Wanneer er sprake is van een gedetailleerde set van voorschriften voor het transporteren van een bepaalde soort, is dit te begrijpen als een technisch voorschrift in de zin van de

---

²⁶⁴ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 85.

²⁶⁵ *Brazil Tyres zaak*, *supra*, noot 224, § 139; *Garnaal/schildpad zaak*, *supra*, noot 149, § 160; *Gasoline zaak*, *supra*, noot 185, IV – p. 22 – 23; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, *supra*, noot 140, 761.

²⁶⁶ Artikelen III, 2, c en 4, b; IV, 2, c en 5, b; V, 2, b CITES.

²⁶⁷ Artikel III, 3, b en 5, b CITES.

²⁶⁸ Overeenkomst inzake Technische Handelsbelemmeringen, Comité Handelsbesprekingen, 15 april 1994, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/17-tbt_e.htm (hierna TBT).

²⁶⁹ Overweging 6, preambule en artikel 2.2 TBT; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, noot 140, 781; M. BOWMAN, P. DAVIES en C. REDGWELL, *Lyster's*, noot 74, 667; P. MORRISON en L. NIELSEN, *Trade*, noot 142, (207) 218 - 219; WORLD TRADE ORGANIZATION, *Technical Barriers*, *supra*, noot 142, 11 - 14.

TBT-overeenkomst. Vaak is dit echter niet het geval.²⁷⁰ Een voorbeeld waar dit wel gebeurt kan men terugvinden in de EU. Zo is er de Verordening nr. 1/2005.²⁷¹ Deze verordening legt allerlei voorwaarden op aan het vervoer van levende dieren. Zo wordt onder andere bepaald dat laadbruggen bij het laden en lossen van varkens niet steiler mogen zijn dan 20 graden.²⁷² Dit is een duidelijk voorbeeld van een technische vereiste, dewelke beoordeeld dient te worden via de TBT-overeenkomst.

Artikel 2.2 TBT stelt dat de lidstaten moeten verzekeren dat technische voorschriften niet worden aangenomen met als doel/effect het creëren van onnodige handelsobstakels. Om dit te verzekeren dienen de technische voorschriften de handel niet meer te beperken dan noodzakelijk is voor het bereiken van een legitieme doelstelling.²⁷³ Het artikel stipuleert dat de bescherming van de menselijke gezondheid of veiligheid, van het dieren of plantenleven- of gezondheid en het beschermen van de omgeving dergelijke legitieme doelstellingen zijn.²⁷⁴ Daarenboven is het zo dat artikel 2.5 TBT veronderstelt dat wanneer een technisch voorschrift wordt ingesteld met een legitieme doelstelling uit artikel 2.2 TBT, waaronder de bescherming van dieren, en dit in overeenstemming is met de relevante internationale standaarden, er geen sprake is van een onnodig handelsobstakel.²⁷⁵

VAN CALSTER merkt echter terecht op dat hetgeen CITES oplegt niet precies genoeg is om te kwalificeren als een voorschrift in de zin van de TBT.²⁷⁶ China zou mogelijks de eisen aan het transport en de zorg aan de hand van een gedetailleerde set van voorschriften kunnen regelen; maar daar heb ik geen weet van.²⁷⁷ De maatregel dient daarom beoordeeld te worden in het licht van het GATT.

§2 GATT

Voor het bekomen van een vergunning is vereist dat het transport van de specimen de kans op verwondingen, gezondheidsschade en wrede behandeling minimaliseert. Dit is een kwantitatieve beperking.²⁷⁸ De mogelijkheden tot rechtvaardiging worden onderzocht.

---

²⁷⁰ P. MORRISON en L. NIELSEN, *Trade*, noot 142, (207) 218; G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, noot 53, 86.

²⁷¹ Verord. Raad nr. 1/2005, 22 december 2004 inzake de bescherming van dieren tijdens het vervoer en daarmee samenhangende activiteiten en tot wijziging van de Richtlijnen 64/432/EEG en 93/119/EG en van Verordening (EG) nr. 1255/97, Pb.L. 5 januari 2005, 3, 1 (hierna Verord. Raad. nr. 1/2005).

²⁷² Hoofdstuk III, 1.4, a Bijlage I bij Verord. Raad nr. 1/2005.

²⁷³ P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, noot 140, 781; WORLD TRADE ORGANIZATION, *Technical Barriers*, noot 142, 18 – 20..

²⁷⁴ Artikel 2.2 TBT; Appellate Body Rapport inzake United States – Measures concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, WT/DS381, 2012, § 313 – 314; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment*, noot 140, 756; G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, noot 53, 87.

²⁷⁵ Artikel 2.5 TBT; A. NARLIKAR, M. DAUNTON en R. M. STERN, *Handbook*, supra, noot 154, 724.

²⁷⁶ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, supra, noot 53, 87.

²⁷⁷ Artikel XIV, 1, a CITES.

²⁷⁸ Artikel XI GATT; UNEP en IISD, *Environment and Trade*, supra, noot 128, 36.

Rechtvaardiging 1

Artikel XX, b GATT is de eerste mogelijke uitzondering die wordt toegelicht:

1. Beschermt de betrokken maatregel menselijk, dierlijk of plantaardig leven of hun gezondheid?

Door te eisen dat panda's worden vervoerd op een manier waardoor bepaalde risico's worden verkleind, is er vanzelfsprekend sprake van dergelijke maatregel.

2. Is de betrokken maatregel noodzakelijk voor het bereiken van dit doel?

De eisen die gesteld worden aan het transport moeten noodzakelijk zijn voor het beschermen van de betrokken soort. Dit betekent dat er onderzocht dient te worden als de eisen gesteld aan het transport een bijdrage leveren aan of een ondersteuning zijn voor de bescherming van panda's. Men kan dan de kritische bedenking maken dat het transport van een of twee panda's geen invloed heeft op de bescherming van de gehele soort. Ik meen dat niets minder waar is, aangezien vele individuele gevallen van een onaangepast en onvoldoende transport wel degelijk een invloed hebben op het welzijn en de bescherming van de gehele soort. Om de noodzakelijkheid van de vereiste te beoordelen dient er wel gekeken te worden naar het gehele systeem van transport van specimen van een soort, niet enkel naar de eisen gesteld in een individueel geval.²⁷⁹

3. Is de betrokken maatregel toegepast in overeenstemming met de *chapeau*?²⁸⁰

Er mag geen sprake zijn van willekeurige of ongerechtvaardigde discriminatie tussen landen die in dezelfde omstandigheden verkeren. Inzake het transport zullen meestal nationale standaarden gelden (of Europese²⁸¹). In dergelijk geval handhaaft de staat het beste een lijst van objectieve criteria omtrent het transport. Wanneer er immers dergelijke lijst bestaat is er minder ruimte voor kritiek omtrent de gestelde eisen.²⁸² In het geval dat er Europese regelgeving is zullen meerdere staten dezelfde eisen stellen aan het transport, wat een grotere kans op aanvaarding onder artikel XX, 1 GATT betekent.

Met betrekking tot het vermoede handelsbeperking-aspect valt op te merken dat daar hoogstwaarschijnlijk geen sprake van is wanneer er eisen worden gesteld aan het transport van de panda's.²⁸³

Besluit

Artikel XX, b GATT toont zich een gepaste rechtvaardiging voor de transportvereiste.

---

²⁷⁹ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 87.

²⁸⁰ *Brazil Tyres zaak*, *supra*, noot 224, § 139.

²⁸¹ Verord. Raad. nr. 1/2005, *supra* noot 271: verordening 1/2005.

²⁸² G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 88.

²⁸³ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 88.

Rechtvaardiging 2

Artikel XX, g GATT is een mogelijke rechtvaardiging indien:

1. De maatregel die men tracht te rechtvaardigen heeft betrekking op uitputbare natuurlijke bronnen.²⁸⁴

Panda's zijn uitputbare natuurlijke bronnen. Een maatregel inzake het vervoer van panda's heeft dan ook betrekking op dergelijke bronnen.

2. Deze maatregel heeft betrekking op de instandhouding van dergelijke natuurlijke bronnen.

Door de panda's te beschermen tijdens hun transport wordt er bijgedragen aan de instandhouding, aangezien een slechte transportwijze schadelijk kan zijn voor de betrokken panda's en als gevolg ook voor de gehele soort.²⁸⁵

3. De maatregel wordt effectief gemaakt in samenhang met beperkingen op de binnenlandse productie of consumptie.

Er dienen ook standaarden inzake transport van specimen te worden toegepast op het transport binnen een staat. De standaarden van toepassing op dit interne transport dienen echter niet identiek te zijn als deze gesteld bij het internationale transport.²⁸⁶ Dit vormt geen probleem.

4. De maatregel dient toegepast te worden in overeenstemming met de *chapeau* van artikel XX GATT.²⁸⁷

De bespreking bij rechtvaardiging 1, onderdeel 3 geldt ook hier.

Besluit

Artikel XX, g GATT zal met grote waarschijnlijkheid de transportvereiste kunnen rechtvaardigen.

---

²⁸⁴ *Garnaal/schildpad zaak, supra*, noot 149, § 127 - 132.

²⁸⁵ *Garnaal/schildpad zaak, supra*, noot 149, § 141; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment, supra*, noot 140, 772; G. VAN CALSTER, *Title on the Environment, supra*, noot 53, 88.

²⁸⁶ *Garnaal/schildpad zaak, supra*, noot 149, § 143 - 145; *Gasoline zaak, supra*, noot 185, III, C, § 4, p. 21; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment, supra*, noot 140, 773.

²⁸⁷ *Brazil Tyres zaak, supra*, noot 224, § 139; *Garnaal/schildpad zaak, supra*, noot 149, § 160; *Gasoline zaak, supra*, noot 185, IV - p. 22 - 23; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment, supra*, noot 140, 761.

2.1.3.2 Zorg

Een importvergunning wordt enkel verleend door het CITES-comité indien deze van mening is dat Pairi Daiza voldoende uitgerust is om de panda's te huisvesten en ervoor te zorgen.²⁸⁸

Rechtvaardiging 1

De mogelijkheid tot het invoeren van artikel XX, b GATT wordt besproken:

1. Beschermt de betrokken maatregel menselijk, dierlijk of plantaardig leven of hun gezondheid?

Door te eisen dat Pairi Daiza voldoende uitgerust is om de panda's te huisvesten en te verzorgen is er natuurlijk sprake van een maatregel die het leven en de gezondheid van de betrokken panda's beschermt.

2. Is de betrokken maatregel noodzakelijk voor het bereiken van dit doel? De eis naar een voldoende uitrusting ter huisvesting en zorg is noodzakelijk met betrekking tot de bescherming van de soort.²⁸⁹ Door ervoor te zorgen dat de betrokken panda's niets tekort komen, zal de gehele soort daar baat bij hebben. De bescherming van een soort begint namelijk bij haar individuele specimen. Ter illustratie; wanneer men niet voldoende uitgerust is om panda's te verzorgen, sterven dezen. Dit heeft een invloed op de gehele soort, aangezien er een daling is in het aantal panda's.

3. Is de betrokken maatregel toegepast in overeenstemming met de *chapeau*?²⁹⁰

Willekeurige of onrechtvaardige discriminatie tussen landen in dezelfde omstandigheden is verboden. Vermits de eisen die gesteld worden inzake de huisvesting en zorg louter nationaal zijn en zij enkel gelden voor de voorgestelde ontvanger Pairi Daiza, zal er ook geen discriminatieprobleem zijn. Wel kan er in bepaalde gevallen sprake zijn van een verborgen handelsbeperking. Dit dient beoordeeld te worden per concrete eis die er wordt gesteld aan de huisvesting en zorg. Een voorbeeld van dergelijke verborgen handelsbeperking zou de situatie zijn waarbij er iets wordt vereist waar geen enkele mogelijke ontvanger van een specimen ooit aan kan voldoen.²⁹¹ Een fictief voorbeeld is de eis dat de ontvanger een oppervlakte van 20000 hectare dient te bezitten om het specimen aldaar te huisvesten.

Besluit

Artikel XX, b GATT maakt een rechtvaardiging met slaagkans uit.

---

²⁸⁸ Artikel III, 3, b en 5, b CITES.

²⁸⁹ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 88.

²⁹⁰ *Brazil Tyres zaak*, *supra*, noot 224, § 139.

²⁹¹ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 89.

Rechtvaardiging 2

Om artikel XX, g GATT succesvol in te roepen dienen vier vereisten voltooid te zijn:

1. De maatregel die men tracht te rechtvaardigen heeft betrekking op uitputbare natuurlijke bronnen.²⁹²

De eis inzake de huisvesting en zorg heeft betrekking op panda's, die uitputbare natuurlijke bronnen zijn.²⁹³

2. Deze maatregel heeft betrekking op de instandhouding van dergelijke natuurlijke bronnen.

Eisen inzake de huisvesting en zorg zijn redelijkerwijs gerelateerd aan de instandhouding van de CITES-soorten. Immers, door de betrokken panda's te beschermen bij hun verblijfplaats wordt er bijgedragen aan de instandhouding van de soort. Slechte huisvesting en zorg zouden immers een negatief effect op de betrokken panda's en zo ook op de gehele soort kunnen hebben.²⁹⁴

3. De maatregel wordt effectief gemaakt in samenhang met beperkingen op de binnenlandse productie of consumptie.

Ook op nationaal niveau dienen eisen inzake huisvesting en zorg gesteld te worden.²⁹⁵

Aangezien België voor de betrokken pandalening niet over panda's beschikte, kon het ook geen gelijkaardige eisen stellen inzake de huisvesting en zorg van panda's. Dit vormt geen probleem *in casu*.

4. De maatregel dient toegepast te worden in overeenstemming met de *chapeau* van artikel XX GATT.²⁹⁶

Er mag geen sprake zijn van willekeurige of ongerechtvaardigde discriminatie tussen landen in dezelfde omstandigheden. Zoals vermeld is er inzake de huisvestings- en zorgvereisten geen probleem aangezien deze louter nationaal zijn. Een vermoede handelsbeperking is wel mogelijk. Zie hiervoor de bespreking bij 2.1.3.2 Zorg, rechtvaardiging 1.

Besluit

Artikel XX, g GATT is ook een mogelijke rechtvaardiging.

---

²⁹² *Garnaal/schildpad zaak, supra*, noot 149, § 127 – 132.

²⁹³ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment, supra*, noot 53, 88.

²⁹⁴ *Garnaal/schildpad zaak, supra*, noot 149, § 141; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment, supra*, noot 140, 772; G. VAN CALSTER, *Title on the Environment, supra*, noot 53, 88.

²⁹⁵ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment, supra*, noot 53, 88.

²⁹⁶ *Brazil Tyres zaak, supra*, noot 224, § 139; *Garnaal/schildpad zaak, supra*, noot 149, § 160; *Gasoline zaak, supra*, noot 185, IV – p. 22 – 23; P. BIRNIE, A. BOYLE en C. REDGWELL, *International Law & the Environment, supra*, noot 140, 761.

2.1.4 Niet primair voor commerciële doeleinden

Opdat een vergunning verleend zal worden dient het gebruik van de panda's niet primair voor commerciële doeleinden bedoeld te zijn.²⁹⁷ Zoals eerder besproken valt elke handeling die niet volledig niet-commercieel is onder het begrip "primaire commerciële doeleinden", wat leidt tot een weigering van het verlenen van de importvergunning.²⁹⁸ De pandalening is echter voor instandhoudingsdoeleinden tot stand gekomen.

Dat er geen sprake mag zijn van een primair commercieel doeleinde is duidelijk niet in overeenstemming met het GATT. De invoer wordt hierdoor immers op een non-tarifaire manier beperkt; namelijk door grenzen te stellen aan het doelgebruik van het in te voeren product, de betrokken panda's.²⁹⁹

Ook hier kunnen artikel XX, b en g GATT ter rechtvaardiging worden ingeroepen. Daartoe dienen de eerder vermelde voorwaarden vervuld te zijn, waaronder de *chapeau*. Dit lijkt geen moeilijkheden op te leveren aangezien er onder CITES in principe sprake is van een niet-discriminatoire behandeling van de betrokken importerende staten; steeds geldt dezelfde vereiste (niet primair commercieel).

2.2 Striktere nationale maatregelen

Artikel XIV, 1, a CITES staat toe dat de Partijen striktere nationale maatregelen aannemen.³⁰⁰ De communautaire en bijgevolg de Belgische regelgeving, omvat dergelijke striktere maatregelen. Voor het verlenen van de invoervergunning van een panda, als Bijlage A-soort, is het vereist dat deze invoer niet schadelijk is voor zowel de instandhouding van de soort als voor het verspreidingsgebied van de soort.³⁰¹ Ook kan het CITES-comité, andere argumenten in verband met de instandhouding aanhalen om de vergunning te weigeren.³⁰²

Met betrekking tot een dergelijke striktere nationale maatregel zal een panel normaal niet anders handelen dan bij andere maatregelen. In het geval van de regelgeving van de EU zal een panel waarschijnlijk wel veel rekening houden met deze regelgeving, vermits de unie geen onbelangrijke rol speelt in het internationale recht. Maar ook hier dienen de vereisten van artikel XX GATT voldaan te zijn opdat een dergelijke maatregel als rechtvaardig wordt beschouwd.³⁰³ Zo zal de maatregel inzake het verspreidingsgebied niet te rechtvaardigen zijn aan de hand van artikel XI, 2, a GATT, maar mogelijks wel aan de

---

²⁹⁷ Artikel III, 3, c en 5, c CITES.

²⁹⁸ Resolutie Conf. 5.10, Definition of 'primarily commercial purposes', CvdP (1985), <http://www.cites.org/eng/res/05/05-10R15.php>.

²⁹⁹ Artikel XI GATT; UNEP en IISD, *Environment and Trade*, noot 128, 36; S. L. WALKER, *Protection*, *supra*, noot 207, 108.

³⁰⁰ Artikel XIV, 2, b CITES.

³⁰¹ Artikel 4, 1, a, i Verord. Raad nr. 338/97.

³⁰² Artikel 4, 1, e Verord. Raad nr. 338/97.

³⁰³ G. VAN CALSTER, *Title on the Environment*, *supra*, noot 53, 90.

hand van artikel XX, b en/of g GATT.

3 Besluit

Indien men CITES-maatregelen die worden aangewend bij de pandalening, wenst te rechtvaardigen aan de hand van de internationale handelsregels (*in casu* GATT of TBT) dient men steeds te onderzoeken als dergelijke maatregel alle voorwaarden van de rechtvaardigingsmogelijkheid voltooit. Doordat er rekening wordt gehouden met relevante internationale verdragen, bestaat er een grote kans dat de ingeroepen rechtvaardigingen aanvaard zullen worden door een panel. Bovendien is de huidige relatie tussen CITES en WTO gebaseerd op een wederzijdse erkenning van hun gelijkwaardige status in het internationale recht en hun unieke kenmerken en bevoegdheden. Het is algemeen aanvaard in de internationale gemeenschap dat het CITES-verdrag in overeenstemming is met de regels van het WTO.³⁰⁴

---

³⁰⁴ M. YEATER en J. VASQUEZ, *relationship CITES and the WTO*, *supra*, noot 22, (271) 276.

CONCLUSIE

In dit onderzoek is er getracht een antwoord te vinden op de volgende onderzoeksvraag: "Hoe verhoudt de regulering inzake de Chinees-Belgische pandalening, zijnde het CITES-verdrag, zich met de internationale handelsregels van de WTO?".

Deze onderzoeksvraag drong zich onvermijdelijk op aangezien de relevante regelgeving met betrekking tot de pandalening handelsbeperkingen omvat; iets wat indruist tegen de principiële vrije handel van de WTO.

Pandaleningen blijken een door de internationale gemeenschap aanvaard gebeuren te zijn, op voorwaarde dat ze gebeuren voor de instandhouding van de soort. Ze dienen bovendien te gebeuren in overeenstemming met CITES. *In casu* bleek dit geen probleem te vormen.

Maar doordat CITES de vrije handel in panda's beperkt, kan men zich afvragen als dit wel in overeenstemming is met de internationale handelsregels van de WTO. Daarom werd onderzocht hoe CITES en GATT zich tot elkaar verhouden. Er blijkt geen sprake te zijn van een daadwerkelijk conflict tussen beide. Dit valt af te leiden uit de samenwerking tussen beide regimes. Desondanks werd toch de verhouding bestudeerd, waarbij besloten werd dat CITES, zijnde de *lex specialis*, voorrang geniet op het GATT. Vervolgens werd alsnog onderzocht hoe het conflictresolutiemechanisme van de WTO een conflict tussen de internationale milieurechtelijke en handelsrechtelijke regels beoordeelt. Dit dient onderzocht te worden aangezien het zo is dat in de praktijk het conflictresolutiemechanisme over dergelijke conflicten zal oordelen.

Het werd duidelijk dat het conflictresolutiemechanisme een pro-milieurechtelijke handelswijze heeft aangenomen. Zo dient het steeds de toepasselijke internationale handelsregels te interpreteren in het licht van de zorgen van de internationale gemeenschap, waaronder dus ook milieurechtelijke zorgen.

Hierna werd de conformiteit van de CITES-maatregelen die van toepassing zijn in het geval van de pandalening met de internationale handelsregels van de WTO onderzocht. Hieruit kan algemeen besloten worden, als antwoord op de onderzoeksvraag, dat de betrokken maatregelen, zijnde de "niet-schadelijk"-vereiste, de regelgeving-vereiste, de voorwaarden aan het transport en de zorg van de panda's, de vereiste inzake het niet primaire commerciële doel en de striktere nationale maatregel een beperking van de vrije handel uitmaken. Echter werd duidelijk dat deze handelsbeperkende maatregelen in vele gevallen gerechtvaardigd kunnen worden. Zo blijken artikel XX, b en g GATT in het geval van deze handelsbeperkende maatregelen altijd een mogelijke rechtvaardiging. Ook artikel XI, 2, a GATT kwam ter sprake als rechtvaardiging, maar na onderzoek bleek deze bepaling geen soelaas te bieden. Een laatste mogelijke rechtvaardiging bleek zich schuil te houden in de TBT-overeenkomst. Doch werd hieromtrent besloten dat er geen

rechtvaardiging uit deze overeenkomst gehaald kon worden, doordat het TBT niet van toepassing is aangezien de betrokken CITES-maatregelen geen technische voorschriften zijn.

Uiteindelijk hangt de rechtvaardiging van de handelsbeperkende CITES-maatregelen die van toepassing zijn op de pandalening af van de handelswijze van het panel dat over de maatregel moet oordelen. Doch, in het licht van de aanvaarde gelijkwaardige status van het CITES-verdrag en het GATT, de interpretatiewijze van het conflictresolutiemechanisme dat rekening houdt met ander internationaal recht en de aanvaarding van pandaleningen door de internationale gemeenschap, kan ik besluiten dat een daadwerkelijk conflict tussen de op de pandalening toepasselijke CITES-maatregelen en het WTO handelsrecht onwaarschijnlijk is.

BIBLIOGRAFIE

Rechtsleer

Boeken

AUST, A., *Handbook of International Law*, V.K., Cambridge University Press, 2010, 527 p.

AUST, A., *Modern Treaty Law and Practice*, V.K., Cambridge University Press, 2000, 443 p.

BEURIER, J. en KISS, A., *Droit international de l'environnement*, Parijs, Pedone, 2010, 588 p.

BELL, S. en MCGILLIVRAY, D., *Environmental Law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, 910 p.

BINIAZ, S., "Remarks about the cites compliance Regime" in Beyerlin, Stoll en Wolfrum (eds.), *Ensuring Compliance with Multilateral Environmental Agreements, A dialogue between Practitioners and Academia*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2006, 89- 96.

BIRNIE, P., BOYLE, A. en REDGWELL, C., *International Law & the Environment*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 888 p.

BODANKSKY, D., BRUNNÉE, J. en HEY, E. (eds.), *The Oxford Handbook of International Environmental Law*, V.S.A., Oxford University Press, 2008, 1080 p.

BOWMAN, M., DAVIES, P. en REDGWELL, C., *Lyster's International Wildlife Law*, V.K., Cambridge University Press, 2010, 755 p.

BOYLE, A. en FREESTONE, D. (eds.), *International Law and Sustainable Development, Past Achievements and Future Challenges*, Oxford, Oxford University Press, 1999, 377 p.

BRONCKERS, C. E.J., *A cross-section of WTO Law*, Londen, Cameron May, 2000, 300 p.

BROWNLIE, I., *Principles of Public International Law*, V.K., Oxford University Press, 2008, 784 p.

GIJSBRECHTS, D., *Handelsbetrekkingen van België met China*, Brussel, Fabienne L'Hoost, 2015, 19 p.

GOMULA, J., "Environmental Disputes in the WTO" in FITZMAURICE, M., ONG, D. M. en MERKOURIS, P. (eds.), *Research Handbook on International Environmental Law*, V.K., Edward Elgar Publishing Limited, 2010, 401 – 425.

GUÈVREMONT, V., *Valeurs non marchandes et droit de l'OMC*, Brussel, Bruylant, 2013, 640 p.

HUTTON, J. en DICKSON, B. (eds.), *Endangered Species Threatened Convention: The Past, Present and Future of CITES, the Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*, Londen, Earthscan, 2000, 222 p.

IUCN/SSC, *Crocodiles, their ecology, management, and conservation*, Zwitserland, IUCN, 1989, 308 p.

JANOW, M. E., DONALDSON, V. en YANOVICH, A. (eds.), *The WTO: Governance, Dispute Settlement & Developing Countries*, V.S.A., Juris Publishing Inc., 2008, 1110 p.

KISS, A. en SHELTON, D., *Guide to International Environmental Law*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2007, 313 p.

KLABBERS, J., *International Law*, V.K., Cambridge University Press, 2013, 350 p.

KLABBERS, J., *Treaty Conflict and the European Union*, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, 284 p.

LAI, F. en OLESEN, B., *A Visual Celebration of Giant Panda's*, Singapore, Editions Didier Millet, 2013, 170 p.

LALY-CHEVALIER, C., *La violation du traité*, Brussel, Bruylant, 2005, 657 p.

LESTER, S., MERCURIO, B. en DAVIES, A., *World Trade Law, Text, Materials and Commentary*, Oxford, Hart Publishing Ltd., 2012, 934 p.

LYSTER, S., *International Wildlife Law: an Analysis of International Treaties Concerned with the Conservation of Wildlife*, V.K., Grotius Publications Limited, 1985, 470 p.

MORRISON, P. en NIELSEN, L., "Trade, environment and animal welfare: conditioning trade in goods and services on conduct in another country?" in VAN CALSTER, G. en PRÉVOST, D. (eds.), *Research Handbook on Environment, Health and the WTO*, V.K., Edward Elgar Publishing Limited, 2013, 207 -230.

MORRISON, F. L. en WOLFRUM, R. (eds.), *International, Regional and National Environmental Law*, Den Haag, Kluwer Law International, 2000, 976 p.

- NANDA, V. P., *International Environmental Law & Policy*, V.S.A., Transnational Publishers, 1995, 458 p.
- NARLIKAR, A., DAUNTON, M. en STERN, R. M. (eds.), *The Oxford Handbook on the World Trade Organization*, V.K., Oxford University Press, 2012, 849 p.
- OECD, *Trade Measures in Multilateral Environmental Agreements*, Frankrijk, OECD, 1999, 214 p.
- PAUWELYN, J., *Conflict of Norms in Public International Law, How WTO Law Relates to Other Rules of International Law*, V.K., Cambridge University Press, 2003, 522 p.
- QURESHI, A. H. en ZIEGLER, A. R., *International Economic Law*, V.K., Sweet & Maxwell, 2011, 682 p.
- REEVE, R. "The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES)" in Ulfstein G., *Making Treaties Work, Human rights, Environment and Arms Control*, V.K., Cambridge University Press, 2007, 134 – 160.
- REEVE, R., *Policing Trade in Endangered Species, The CITES Treaty and Compliance*, Londen, The Royal Institute of International Affairs/Earthscan, 2002, 368 p.
- ROMANO, C. P. R., *The Peaceful Settlement of International Environmental Disputes, a Pragmatic Approach*, Den Haag, Kluwer Law International, 2000, 410 p.
- SCHALLER, G. B., *The last panda*, V.S.A., Chicago, The University of Chicago Press, 1993, 312 p.
- SCHRIJVER N. en WEISS F. (eds.), *International Law and Sustainable Development, Principles and Practice*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, 711 p.
- TARASOFSKY, R. G., "The WTO Committee on Trade and Environment: Is It Making a Difference?", *Max Planck UNYB*, 3, 1999, 471 tot 488.
- UNEP en IISD, *Environment and Trade: A Handbook*, Canada, IISD, 2005, 124 p.
- VAN CALSTER, G., *Does the World Trade Organisation Need a Title on the Environment? Lessons learnt from the European Community*, Doctoraatsthesis Rechten K.U.Leuven, IMER, Collegium Falconis, K.U.Leuven, 1999, 497 p.
- VAN HOORICK, G., *Internationaal en Europees Natuurbehoudsrecht*, Antwerpen, Intersentia Rechtswetenschappen, 1997, 381 p.

VON MOLTKE, K., "Trade and sustainable development in the Doha Round" in M. Moore (ed.), *Doha and Beyond, The Future of the Multilateral Trading System*, UK, Cambridge University Press, 2004, 1 – 18.

VRG ALUMNI, *Recht in Beweging*, 11de VRG Alumnidag 2004, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2004, 532 p.

WALKER, S. L., *Environmental Protection versus Trade Liberalization: Finding the Balance: an Examination of the Legality of Environmental Regulation under International Trade Law Regimes*, Brussel, Facultés Universitaires Saint-Louis, 1993, 193 p.

WOUTERS, J. en DE MEESTER, B., *The World Trade Organization, A Legal and Institutional Analysis*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 301 p.

YEARWOOD, R. R. F., *The Interaction between World Trade Organisation (WTO) Law and External International Law, The constrained Openness of WTO Law (a prologue to a theory)*, Oxon, Routledge, 2012, 239 p.

XING, Y., *China's panda diplomacy: the power of being cute*, Masterthesis Kunst Universiteit Zuid-Californië, 2010, 76 p.

ZIEGLER, A.R. en BOIE, B., "The Relationship between international Trade Law and International Human Rights Law" in E. DE WET en J. VIDMAR (eds.), *Hierarchy in International Law, The place of Human Rights*, V.K., Oxford University Press, 2012, 272-299.

Tijdschriften en gelijkaardige documenten

BUCKINGHAM, K. C., DAVID, J. N. W. en JEPSON, P., "Diplomats and Refugees: Panda Diplomacy, Soft "Cuddly" Power, and the New Trajectory in Panda Conservation", *Environmental Practice* 2013, 1 - 9.

DELVOIE, J., "Vrijhandel en leefmilieu in de World Trade Organisation na de Zeeschildpaddenzaak: doorbraak of dood spoor?", *TMR* 2000, 114 – 128.

FAVRE D., "Elephants, Ivory and International Law", *RECIEL* 2001, 277 – 286.

GOURGOURINIS, A., *Lex specialis in WTO and Investment Protection Law*, Second Biennial Global Conference, University of Barcelona, IELPO, 8-10 juli 2010, 1-35.

HORN, H. en MAVROIDIS, P. C., *Multilateral environmental agreements in the WTO: Silence speaks volumes*, IFN Working Paper, No. 983, 2013, 21 p.

HRBATÁ, V., "No International Organisation is an Island... the WTO's Relationship with the WIPO: A Model for the Governance of Trade Linkage Areas?", *JWT*, 2010, 1 - 47.

KNOXX, J.H., "The Judicial Resolution of Conflicts Between Trade and The Environment", *HELR* 2004, 1 -78.

KOMETANI, K., "Trade and Environment: How Should WTO Panels Review Environmental Regulations under GATT Articles III and XX", *NJILB* 1996, 441 - 477.

LEMMENS, L., *Handel in bedreigde diersoorten en planten strenger bestraft (art. 25-28 DB dierenwelzijn)*, Wolters Kluwer Belgium, 2013, via Jura.

LIDDLE, R., "Let's look this pair of gift pandas in the mouth", *The Spectator* 2011, via ProQuest.

LIU, M. en WEHRFRITZ, G., "China's Panda Politics; Sure, they're darn cute and cuddly. But they might be Trojan gifts.", *Newsweek* 2006, 40-41.

MARCEAU, G. Z., "Conflicts of norms and conflicts of jurisdictions: the relationship between the WTO agreement and MEAs and other treaties", *JWT* 2001, 1081-1131.

NASH, S. (ed.), "The Importance of Legislation to CITES", *CITES World, Official Newsletter of the Parties* 2005, 1 - 20.

PADGETT, B., "The African Elephant, Africa, and CITES: The Next Step", *IJGLS* 1995, 529 - 552.

PAUWELYN, J., "The Role of Public International Law in the WTO: How Far Can We Go?" , *AJIL* 2001, 535 - 578.

SCHOUKENS, H., "Het soortenbesluit van 15 mei 2009: waait er een nieuwe wind door het natuurbehoudsrecht?" *TMR* 2010, 556 - 610.

TRAFFIC INDIA, "WWF Position statement on loans of Giant Pandas", *Traffic Bulletin* 1993, 83.

VAN HOORICK, G., "Internationaal milieurecht", *OGP* 2004, 1 -35.

VARELLA, M. D., "The effectiveness of the Dispute Settlement Body of the World Trade Organization", *JILTLP* 2009, 100-113.

WILDER M., abstract van "Quota Systems in International Wildlife and Fisheries Regimes", *JED* 1995 via <http://jed.sagepub.com/content/4/2/55.short> (consultatie 9 mei 2015).

WOUTERS, J. en DE MEESTER, B., *De Wereldhandelsorganisatie in Vogelvlucht*, Instituut voor Internationaal Recht, K.U. Leuven, Working paper nr. 50, 2004, 33 p.

WTO SECRETARIAAT, *Trade and Environment at the WTO*, WTO Doc. WT/CTE/1, april 2004, 76 p., https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/envir_wto2004_e.pdf.

UNEP, *Trade-related Measures and Multilateral Environmental Agreements*, UNEP, 2007, 31 p.

WORLD TRADE ORGANIZATION, "Technical Barriers to Trade", *The WTO Agreements Series* 2014, 152 p.

XIANLIN M., JIANZHANG M., HUAPENG C., HONG C., ERHU G. en ZANQIANG W., "Wildlife Export Quota and Its Administrative System" *JFR* 1998, 95 – 101.

YEATER M. en VASQUEZ J., "Demystifying the relationship between CITES and the WTO" *RECIEL* 2001, 271 – 276.

Rechtspraak

Panel Rapport inzake Peru – Additional Duty on Imports of Certain Agricultural products, WT/DS457, 2014.

Appellate Body Rapport inzake United States – Measures concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, WT/DS381, 2012.

Appellate Body Rapport inzake Brazil – Measures Affecting Imports of Retreaded Tyres, WT/DS332, 2007.

Panel Rapport inzake European Communities – Measures affecting the Approval and Marketing of Biotech Products, WT/DS291, WT/DS292, WT/DS293/R, 2006.

Appellate Body Rapport inzake US – Measures affecting the Cross-border supply of Gambling and Betting services, WT/DS285, 2005.

Appellate Body Rapport inzake EC – Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products, WT/DS135, 2001.

Appellate Body Rapport inzake Korea - Measures Affecting Imports of Fresh, Chilled and Frozen Beef, WT/DS161, WT/DS169, 2000.

Appellate Body Rapport inzake United States – Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products, WT/DS58, 1998.

Appellate Body Rapport inzake EC - Measures Concerning Meat and Meat products, WT/DS26, WT/DS48, 1998.

ICJ, *The Gabčíkovo-Nagymaros Project* (Hongarije v. Slowakije), judgement, 25 september 1997, www.icj-cij.org.

Appellate Body Rapport inzake US – Standards for Reformulated and Conventional Gasoline, Report of the Appellate Body, WT/DS2, 1996.

GATT Panel Rapport inzake United States – Restrictions on Imports of Tuna, DS29, 1994, onaangenomen.

GATT Panel Rapport inzake United States – Restrictions on Imports of Tuna, DS21, 1991, onaangenomen.

World Wildlife Fund v. Hodel, Civil Action no. 88-1276, D.D.C. 17 juni 1988.

ICJ, *Right of Passage over Indian Territory* (Portugal v. India), merits, 12 april 1960, www.icj-cij.org.

Regulering en besluiten

Internationaal

Verdrag van Rio de Janeiro inzake de Biologische Diversiteit van 5 juni 1992, BS 2 april 1997, 7671.

Overeenkomst tot Oprichting van de Wereldhandelsorganisatie van Marrakech van 15 april 1994, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto.pdf.

Algemene Overeenkomst betreffende Tarieven en Handel van Marrakech van 15 april 1994, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/06-gatt.pdf.

Overeenkomst inzake Technische Handelsbelemmeringen, Comité Handelsbesprekingen, 15 april 1994, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/17-tbt_e.htm.

Ministeriële beslissing inzake Handel en Milieu, Comité Handelsbesprekingen, 15 april 1994, https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/issu5_e.htm.

Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, Bijlage 2 bij de Overeenkomst tot Oprichting van de Wereldhandelsorganisatie van Marrakech van 15 april 1994, 1994, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dsu_e.htm.

Verdrag van Wenen inzake het verdragenrecht van 23 mei 1969, *BS* 25 december 1993, 28707.

Conventie over de Internationale handel in Bedreigde Soorten van Washington van 3 maart 1973, <http://www.cites.org/eng/disc/text.php>.

Resolutie Conf. 14.7, Management of nationally established export quotas, CvdP (2010), <http://www.cites.org/eng/res/14/14-07R15.php>.

Resolutie Conf. 12.3, Permits and certificates, CvdP (2002), <http://www.cites.org/eng/res/12/12-03R16.php>.

Resolutie Conf. 10.16, Specimens of animal species bred in captivity, CvdP(1997), <http://www.cites.org/eng/res/10/10-16C15.php>.

Resolutie Conf. 9.24, Criteria for Amendment of Appendices I and II, CvdP (1994), <http://www.cites.org/eng/res/09/09-24R16.php>.

Resolutie Conf. 8.4, National laws for implementation of the Convention, CvdP (1992), <http://www.cites.org/eng/res/08/08-04R15.php>.

Resolutie Conf. 5.10, Definition of 'primarily commercial purposes', CvdP (1985), <http://www.cites.org/eng/res/05/05-10R15.php>.

Draft Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, Commissie voor Internationaal Recht (2001), *Jaarboek van de Commissie voor Internationaal Recht*, 2001, vol. II, Deel 2, 2001, 26 – 30.

Kennisgeving aan de Partijen nr. 1999/57 Stricter domestic measures, CITES Secretariaat (30 juli 1999), 1999, <http://cites.org/sites/default/files/eng/notif/1999/057.shtml>.

Kennisgeving aan de Partijen nr. 932, Loans of Giant Pandas, CITES Secretariaat (4 september 1996), 1996, <http://cites.org/sites/default/files/eng/notif/1996/932.shtml>.

Verklaring van Rio de Janeiro inzake Milieu en Ontwikkeling, V.N. Conferentie inzake Milieu en Ontwikkeling, 1992, <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm>.

Agenda 21, V.N. Conferentie inzake Milieu en Ontwikkeling, 1992, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>.

Rapport van de V.N. Wereldcommissie voor Milieu en Ontwikkeling, *Our Common Future*, 1987, <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>.

Europese Unie

Verord. Comm. nr. 1320/2014, 1 december 2014 tot wijziging van Verordening (EG) nr. 338/97 van de Raad inzake de bescherming van in het wild levende dier- en plantensoorten door controle op het desbetreffende handelsverkeer, Pb.L. 17 december 2014, 361, 1.

Verord. Comm. nr. 865/2006, 4 mei 2006 houdende uitvoeringsbepalingen van Verordening (EG) nr. 338/97 van de Raad inzake de bescherming van in het wild levende dier- en plantensoorten door controle op het desbetreffende handelsverkeer, Pb.L. 19 juni 2006, 166, 1.

Verord. Raad nr. 1/2005, 22 december 2004 inzake de bescherming van dieren tijdens het vervoer en daarmee samenhangende activiteiten en tot wijziging van de Richtlijnen 64/432/EEG en 93/119/EG en van Verordening (EG) nr. 1255/97, Pb.L. 5 januari 2005, 3, 1.

Verord. Raad nr. 338/97, 9 december 1996 inzake de bescherming van in het wild levende dier- en plantensoorten door controle op het desbetreffende handelsverkeer, Pb.L. 3 maart 1997, 61, 1.

België

Wet van 28 juli 1981 houdende goedkeuring van de Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantensoorten, en van de Bijlagen, opgemaakt te Washington op 3 maart 1973, alsmede van de wijziging van de Overeenkomst, aangenomen te Bonn op 22 juni 1979, *BS* 30 december 1983.

KB van 9 april 2003 inzake de bescherming van in het wild levende dier- en plantensoorten door controle op het desbetreffende handelsverkeer, *BS* 6 juni 2003.

Reglement van Inwendige Orde van het Wetenschappelijk Comité van de Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantensoorten, BS 11 maart 2009.

Overige

AMBASSADE ET CONSULATS DE BELGIQUE EN CHINE, *Belgian-Chinese Trade*, http://countries.diplomatie.belgium.be/fr/chine/economic_information/belgian-chinese_trade/ (consultatie 9 mei 2015).

BAERT, D., *Panda's Pairi Daiza "niet tot actie overgegaan"*, 2015, <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/binnenland/1.2251534> (consultatie 9 mei 2015).

BELGISCHE FEDERALE OVERHEIDSDIENSTEN, *Internationale Verdragen*, 2012, http://www.belgium.be/nl/leefmilieu/biodiversiteit_en_natuur/bedreigde_diersoorten/inter_nationaal/ (consultatie 10 mei 2015).

Checklist of CITES Species, <http://checklist.cites.org> (consultatie 9 mei 2015).

CHOW, T. P., *Saving the Giant Panda*, 18 september 1988, LA Times, http://articles.latimes.com/1988-09-18/travel/tr-3012_1_two-pandas-wolong-wildlife-preserve-giant-pandas (consultatie 10 mei 2015).

Convention on International Trade in Endangered Species, <http://www.cites.org> (consultatie 9 mei 2015).

DEMEULEMEESTER, S., *Panda's blijven 15 jaar in Pairi Daiza: een unicum*, <http://www.knack.be/nieuws/planet-earth/panda-s-blijven-15-jaar-in-pairi-daiza-een-unicum/article-normal-130167.html> (consultatie 9 mei 2015).

DEREDACTIE.BE, *Panda's voor België*, <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/binnenland/2.32110> (consultatie 9 mei 2015).

FISH AND WILDLIFE SERVICE, *Policy on Giant Panda Permits*, Federal Register, Vol. 63, Nr. 166, 1988, 45844.

FOD BUITENLANDSE ZAKEN, BUITENLANDSE HANDEL EN ONTWIKKELINGSSAMENWERKING, *Gemeenschappelijke verklaring tussen het Koninkrijk België en de Volksrepubliek China over de verdieping van hun globaal partnerschap voor vriendschap en samenwerking*, 31 maart 2014, http://diplomatie.belgium.be/nl/Newsroom/Nieuws/Perscommuniqués/buitenlandse_zaken/2014/03/ni_310314_china.jsp?referer=tcm:314-245470-64 (consultatie 9 mei 2015).

FOD VOLKSGEZONDHEID, VEILIGHEID VAN DE VOEDSELKETEN EN LEEFMILIEU, Hoe werkt CITES in België?
http://www.health.belgium.be/eportal/AnimalsandPlants/EndangeredSpecies/WhatIsCITES/CITESinBelgium/index.htm#.VQ_oSilPr-Y (consultatie 10 mei 2015).

Handelsprotocol voor export levende paarden naar China, 2013,
<http://www.bwp.be/html/main.php?stb=1&page=nieuws&id=3647> (consultatie 9 mei 2015).

HARTIG, F., *The Latest Round of China's Panda diplomacy: Winning Hearts in Belgium*, 5 maart 2014, <http://uscpublicdiplomacy.org/blog/latest-round-china's-panda-diplomacy-winning-hearts-belgium> (consultatie 7 mei 2015).

KOPPEN, *De panda-industrie*, 9 april 2014, <http://www.een.be/programmas/koppen/de-panda-industrie> (consultatie 9 mei 2015).

LIN, X., *China to import horses directly from Belgium*, 10 september 2013,
http://www.china.org.cn/sports/2013-09/10/content_29979703.htm (consultatie 9 mei 2015).

IUCN, <http://www.iucn.org> (consultatie 9 mei 2015).

MALFAIT, E., Attaché CITES, Leefmilieu, Dienst Multilaterale en Strategische zaken, e-mail 23 maart 2015.

MINGXIN, B., *China's giant pandas arrive at new home in Belgian zoo*,
http://news.xinhuanet.com/english/china/2014-02/23/c_133137334.htm (consultatie 10 mei 2015).

PANDAS INTERNATIONAL, *Captive Breeding Program*, 2013,
<http://www.pandasinternational.org/wptemp/program-areas-2/captive-breeding-program/> (consultatie 9 mei 2015).

SNICK, C., *Panda's Hao Hao en Xing Hui zijn aangekomen in Pairs Daiza*, 2014,
http://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20140221_007 (consultatie 9 mei 2015).

Species+, <http://www.speciesplus.net> (consultatie 9 mei 2015).

VAN ERP, A., *Pandagekte in Pairs Daiza: 'Dat panda's ons vertederen is genetisch bepaald'*, 24 februari 2014, <http://www.knack.be/nieuws/belgie/pandagekte-in-pairs-daiza-dat-panda-s-ons-vertederen-is-genetisch-bepaald/article-normal-130529.html> (consultatie 9 mei 2015).

VAN THILLO, J., Wat u moet weten over onze panda's, De Standaard, 2014,
http://www.standaard.be/cnt/dmf20140221_00991322 (consultatie 9 mei 2015).

World Trade Organization, <http://www.wto.org> (consultatie 9 mei 2015).

WORLD TRADE ORGANIZATION, *Technical Barriers to Trade*, 2015,
https://www.wto.org/english/tratop_e/tbt_e/tbt_e.htm (consultatie 9 mei 2015).

Auteursrechtelijke overeenkomst

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling:

De Chinees-Belgische pandalening: de toelaatbaarheid onder het internationale recht en de verhouding tussen dit recht en het internationale handelsrecht van de WTO.

Richting: **master in de rechten-rechtsbedeling**

Jaar: **2015**

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Niet tegenstaand deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt behoud ik als auteur het recht om de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij te reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

Ik bevestig dat de eindverhandeling mijn origineel werk is, en dat ik het recht heb om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. Ik verklaar tevens dat de eindverhandeling, naar mijn weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

Ik verklaar tevens dat ik voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen heb verkregen zodat ik deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal mij als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze overeenkomst.

Voor akkoord,

Potargent, Sanne

Datum: **15/05/2015**